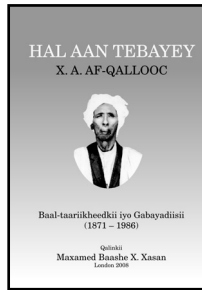

HAL AAN TEBAYEY

X. A. AF-QALLOOC

Sawirka

*Baal-taariikheedkii iyo Gabayadiisii
(1871 - 1986)*

Qalinkii

Maxamed Baashe X. Xasan

LONDON 2008

Bashe Publications

e-mail:

mohamedbashe@hotmail.com

website:

www.aftahan.org

First Edition September 2008
LONDON

ISBN: 978-0-9547674-2-6

© All Rights Reserved. No parts of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any forms or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the copyright owner.

Published by **BASHE PUBLICATIONS**

180 Mile End Road, London E1 4LJ
Tel: +44 (020) 7790 6611
Mob: +44 (0) 793 959 3727

E-mail:
mohamedbashe@hotmail.com

website:
www.aftahan.org

Typeset/Design/Print & Bound by;

ink2Design
Unit 1, 200 Mile End Road, London E1 4LJ
info@ink2design.co.uk
tel: +44 (020) 7791 2299

Taariikhdu waynoo musbaax maanka caawima'e
Adoo male gudaayaad yaqiin marar ku gaadhaaye
Makaankaaga waa inaad taqaan meelba waxa yaalle.....
Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc)
Ceerigaabo, 1968

Xaaji Aadan Af-qallooc oo kale waa ku 'dhif iyo naadir' Soomaalida
dhexdeeda, gabayadiisana waxa laga soo dhex ogaan karaa cudurro
badan oo Soomaalida diloodey:

Maamul xumo
Caddaalad darro
Musuqmaasuq
Xatooyo
Jabli
Aqoon la callow
Kala dambayn la'aan
Qabyaalad
Xiqdi
Nactooyo
Kalsooni darro
Himilo la'aan
Dib u dhacsanaan

TUSMADA BUUGGA

GOGOLDHIG	7-17
HIBEYN	18
MAHADNAQ	19-20
HORDHAC	21-24

QAYBTA 1AAD

Hanaqaadkii Xaaji Aadan Af-qallooc	26-30
Xaaji Aadan iyo Noloshiisii Qurbaawinnimada	31-34

QAYBTA 2AAD

Soo Noqoshadii Xaajiga iyo Halgankii Xornimo Raadinta (1941 -1960)	36-41
Suugaanta Xaaji Aadan iyo Halgankii Gobannimo-doonka (1943 - 1959)	42
Gobannimo	42-43
Berbera	44-48
Miyaydaan Aqoon Diinta	49-54
Dilkii Sheekh Bashiir	55-62
Wadaad Xume	63-64
Ugroot Baan Ka Haajirey	65-67
Asalkiisa Dahab	68
Dardaaran	69-71
Isxaaq iyo Ismaaciil	72-73
Dood Karal	73-74
Gobannimo Halkay Taal	75-76

QAYBTA 3AAD

Dawladihii Rayadka iyo Gabayada	
Af-qallooc (1960 - 1969)	78-79
Calankii La Taag	80
Marwo	81-83
Facaan Ahay	84-86
Mahadho	87-89
Tabaalaha Wakhtiga	90-99
Wax Na Diley	100-102
Qoolaaban	102-104
Ina Cigaal	105-109
Waa Ceeb Axmaqu Leeyahay	110-111
Ceerigaabo	112-118
Dirirka Cawleed	119
Taaggii Abaarow	119-121
Aar Gaboobey	122-125

QAYBTA 4AAD

Kacaankii Oktoobar iyo Gabayada	
Af-qallooc (1969 - 1986)	127-129
Aqalkeeda Leegada	130-133
Waxa Xiga	134-136
Calanyahow Wanaagsani	137-138
Dood Maraykan	138-142
Ubixii Dalkaygaw	143-144
Waa Duni	144-147
Abbaanduulayaashii	148
Qabyaaladdii oo Hadlaysa	149-150
Halkii Noolba Calankii La Saar	150-151
Dalkayga	151-152
Hayin Qalad	153-155
Dabbaaldeggii Oktoobar	156-161
Hoga-tus	162-163

Huteel Taleex	163-165
Afka Hooyo	165
Gobannimo Xarbi Baa Lagu Kasbaa	165-167
Faallada Soomaalida	167-172
Taariikhda Aadmiga	172-175
Warqaddii Suweysara	176-178
Mabda'a	178-179
Murtida Hadalka	179-180
Saluugla'	180-182
Miyaan Lays Dulmiyin	183-185
Xilliyada	186-190
Dhallinyaro	191-192
Kudkude	193-195
Nin Hawoodey	195-196
Seben Tegey	197
Gabay Baroor-diiq ah	197-199
Tuducyo Laga Hayo Gabayo Maqan	200
Sawirro: Qayb ka mid ah Tafiirtii Xaajiga	201-202
Iftiimin Ku Saabsan Qoraaga	203-204
Dheegag Maanseed Xul Ah	205-207
Ilaha Xigashada iyo Raad-raaca Buugga	208

GOGOLDHIG

MURTI AAN GABOOBAYN

Markii iigu horraysay ee aan arko Xaaji Aadan waxay ahayd 1972kii; waxaannu ku kulannay gurigii ay Guddidii Qoridda Af-soomaaligu ku shaqayn jireen, guddidaas oo uu ka tirsanaa. Gurigan ayey qayb ka mid ahi xafiis u ahayd; Waaxdii Dhaqanka ee Wasaaradda Waxbarashada iyo Barbaarinta, waaxdaas oo aan shaqadii iigu horraysay ka bilaabay. (Waa intii aan la dhisan Akaaddeemiyaddii Cilmi-baadhista iyo Dhaqanka). Waxa uu ahaa ama uu iigu muuqday nin quwad u dhashay da'duse ay ka muuqato, laakiin maskax aad u firfircoon sita. Waxaa waaxdan ayada ah ka tirsanaa oo aan ugu imid Alla ha u naxariistee maansoyahankii weynaa iyo isla markaa qore riwaayadeedkii Xasan Sheekh Muumin iyo Cumar Aw Nuux oo asagu ahaa Agaasimaha Waaxda Dhaqanka. Waxa uu ahaa Cumar Aw Nuux aqoonyahan qayuur ah oo u qiiro badan suugaanta Soomaaliyeed. Waxa uu ahaa ninkii u horreeyey ee aan codkiisa ku maqlo maansada Xaajiga (Cumar Aw Nuux dhakhso ba shaqadii buu ka tegey oo u dhoofay Waddamada Gasiiradda Carbeed. Ka dib wax aan malaha mar iyo laba ka badnayn baan Xaajiga arkay; wuxuu ahaa nin ay da'du cuslaysay, anigu na boodda-cadde aad u dhallinyar baan ahaa; isku lug ma aannu noqon karin, sidaas darteed is-barashadayadu aad bay u kooban tahay. Ha-yeeshee mar walba waxa uu ahaa nin xusuustayda suugaan ahaan ugu jira, waayo suugaantu, markeeda hore ba, qof aanad aqoonin bay ku bartaa, waaba se nin aad mar iyo laba kulanteen.

Shakhsiyadda, Alle ha u naxariistee, Xaaji Aadan Axmed Xasan, waxaa laga baran karaa maansadiisa iyo taariikh-nololeedkiisa. Runtii waa shakhsiyad gooni ah oo la yaab leh. Waxaynu maansadiisa ugu tegaynaa waddan jacayl, qiiro iyo ficilo dareen kulul oo Soomaalinnimo ah leh, han iyo hirasho mustaqbal gobannimo Soomaaliyeed ah, hal-adayg iyo geesinnimo mabda' ku

dhisan; aqoon, cilmi iyo waayo-aragnimo dheeraad ah oo aan badiba faciis kula mid ahayn.

Waxa uu lahaa naf lahasho badan iyo caqli meel fog iyo wax meel ku maqan daba taagan oo wax kasta oo uu ka haleelo iyo heer kasta oo uu ka gaadho, marna ba aan gunteeda soo taabanaynin ka na haqab-beeleynin. Marka uu hir ka gaadhoba mid kale ayaa u sii muuqda, markaas ayuu halkii uu joogay ka sii hiy-kacaa oo socod u xidh-xidhaa. Soomaalidu weligeed ba socdaalka debed loo dhuyaalo way taqaannay oo way tacabbiri jirtay; weliba Sanaag, gaar ahaan Ceerigaabo iyo xeebta Maakhirkoos macruuf bay taas ku ahayd; ha yeeshee wixii dadka kale dhoofinayey iyo wixii ay dal dibadeed ka doonayeen wax aan ahayn baa Xaaji Aadan Axmed (Af-qallooc) dabada ka waday oo dhoofka ugu wacnaa. Haddii, tusaale ahaan, qayrkii maal-doon ahaa, asaga maalku wuxuu u ahaa wasiilo uu tu kale ku gaadh leeyahay. Marka aynu hoos u dhuganno maansadiisa iyo taariikh nololeedkiisa, intan Maxamed Baashe buuggiisa ku soo bandhigayo, waxaynu arkaynaa in aanu maal uu raadsadaa wax weyn Xaajiga ku ahayn. Cumrigiisa intii u macayd, ayuu ku laastay socod dhul-mar aan joogsanaynin. Dhibaatooyin aad u tiro badan oo xabsiyo is-daba jooga iyo dil lagu xukumo leh ayaa ka soo maray; haddana sidii sheekadii Sandabaadu-lbaxri, dhul kale ayuu u xidh-xidhaa oo geeddiga u raraa. Waxaa uu daba socday aqoon, waayo-aragnimo iyo cilmi oo intuba ah wax aan guntooda la gaadhin. Haddii marar badan dhul shisheeye lagu xidhay ama dhac iyo dagaallo ku qabsadeen ama dil qudh-gooyo ah loo soo taagay, marar kale na wanaag buu haleelay oo maal, mansab iyo magac ba wuu gaadhay; ha yeeshee mid walba wuu ka dhaqaaqay oo wixii mar walba riixayey baa ka diray. Sannado aad u badan ayuu tii uu haleelo ba ka kordhi oo tu kale na ku sii dar lahaa, ilaa ay da'i ka daba timid.

Waxay Soomaalidu tidhaahdaa: “nin aan dhul marini dhaayo ma leh”. Dunidii uu soo maray, waxa uu ku soo arkay wax badan oo uu la jeclaystay dalkiisii iyo dadkiisii. Waxa uu soo arkay dad qaab ummadnimo u nool oo xataa haddii ay qabaa'il iyo qoomiyado kala yahiin, qaran keli ah ku wada hoos nool. Wuxuu dhex-tegey dadyow ay caqiidooda diineed, qaanuun iyo dhisme dawladeed

mideeyaan oo ku nabad iyo caano-maala. Waxaa kale oo uu ayagana arkay ummado gumaaysi shisheeye la legdamaya oo halgan ugu jira xorriyaddooda la duudsiyey oo uu qaar ka mid ahna si buuxda uga qaybgalay (Suudaan iyo Falastiin). Sida gabyadiisa ka muuqata arrimahani saamayn aad u weyn bay ku lahaayeen Xaajiga. Maxaa ka hor-taagan in dadkiisa Soomaaliyeed ka baxo oo ka koro tafaraaruqa iyo kala firidhka qabaa'ilka iyo reeraha iyo dirirta dhexdooda ee joogtada ah? Maxaa u diidaya midnimo iyo halgan ay kaga xoroobaan gumaysiga shisheeye, ayna ku xaqiijiyaan gobannimo Soomaali dhammaanteed sinta? Wuxuu guddoonsaday in uu dalkiisii taas baaqeeda ku la laabto oo uu qaylo-dhaanteeda samada ku daruuro. Waa halka ay maansada Xaaji Aadan Axmed ee gobannimodoonka ahi ka bilaabmayso. Magaalada Berbera oo ahayd afaafka toolmoon ee dalka laga galo, ayuu isa soo taagay; wuxuu na markiiba hoos u dhugtay Hindida iyo Carabta tarandaca ah iyo fara-madhnida ay Soomaalidii dalka lahayd kaga nooshahay. Waxaa uu aad uga damqaday sida xun ee ay Soomaalida u la dhaqmaan iyo xilfiga ay la yihiin gumaysiga Ingiriiska. Sidaas ayey maansadiisu, ka sokow gumaysi-diidka ay tahay, u noqotay tu ku liddi ah Hindida iyo Carabta dhulka joogtay waqtigaas.

Farxaddii guushii halgankii gobonnimo-doonka iyo dawladdimadii ka dhalatay wuxuu ka tiriyey tix aad u gaaban; waxaad moodda in safarkii hiyigiisa ee ma-nastaha ahaa uu marxalad kale u sii xidh-xidhnaa. Inta aanay laba-jirsan ayuu durba arkay gobannimadii uu mood iyo nool ba ku dhammaayey ee uu uubaha xabsiga marar badan u galay oo meel xun loo la kacay; waxa uu arkay madaxdii hoggaaminta qaran loo doortay iyo maamulayaashii haya'daha danta guud oo ummaddii ku la dhex-meeraystay eexo qabyaaladeed, musuqmaasaq, ku-danaysi awooddii xukunka iyo faldhaqan xumo faro badan oo kale. Gammuunkiisii maansaeed ee awelba ku wajahnaa gumaysigii shisheeye ayey faran labaad ku furantay; waa faranta dawladdii rayidka ahayd ee halkii gumaystihii shisheeye fadhiisatay.

Halgan dheer oo ilaa saddex toban-guuro soconayey wuxuu inagu dhaxalsiiyey oo uu- Alle ha u raxmadee- inooga tegey murti aan gaboobayn. Marka aynu u fiirsanno, waxaynu odhan karnaa

murtidaas udub-dhexaadkeedu waa qaayaha gobannimo iyo qaran dawladeed oo Soomaali oo dhami wadaagto. Arrintaasi waa mid ay wadaagaan badanka maansoyahannadii waagaasu, ma na aha wax ku gaar ah Xaaji Aadan; hase yeeshee, waxa uu Aadan lahaa oo gaar-yeelaya fahamkii iyo macnayntiisa gaarka ah ee la xidhiidha gobannimada Soomaaliyeed. Runtii, sida kollayba ay aniga ila tahay, aqoonta iyo waayo-aragnimada uu socdaalladiisii dheeraa ka kasbaday waxay tuseen wax badan oo aan dad badani waqtigaas arki karin. Asaga gobannimadu u ma ahayn keli ah calan iyo haleelo geel oo dhashay (Maandeeq) sidii laga soo bilaabo horraantii lixdanaadkii laga caado-yeeshay. Nuxurka gobannimadu agtiisa waxa weeye ummad talo leh oo hoggaan iyo haya'do danhooda u maamula leh oo sharci iyo qaanuun kala dabbaalo; caqiidadooda diineed iyo magacooda (Soomaalinnimo) ku walaal ah oo uu ka dhexeeyo nidaam xukun dawladeed caaddil ah oo cududdeeda midaysan isku difaacda.

Maansadiisu waxay gobannimada ku salaynaysaa qiyamta runta, xaq iyo caddaaladda, walaaltinnimada dadka Soomaalida iyo nabadda dhexdooda ah; xaaraan-diidnimo iyo xalaal-quudasho; weyneynta cilmiga iyo aqoonta suubban, mid diineed iyo mid adduun ba; camal iyo dedaal iyo wax-qabashada waxtarka ah; raxmadda iyo in la isu naxariis lahaado; Alle oo kelidii laga cabsado iyo xaqa oo geesi lagu ahaado; horumar heerka adduunka kale lagu gaadho oo cilmi, iyo dhaqaale iyo farsamoba lagu la tartamo; kartida iyo hufnaanta iyo caqliga wanaagsan ee caafimaadka qaba oo laga dhigto hoggaan la na addeeco oo la xurmeeyo; wada-tashi iyo danta oo lagu heshiis ahaado; is-raac iyo midnimo mar walba la isku duubnaado oo cadaawaha qarannimada Soomaaliyeed isku dhinac qudh ah looga wada jeesto. Qiyamtaas iyo intii la mid ah ayey maansada Xaajigu mar kasta xambaarsan tahay oo ay ku baaqaysaa; ma aha baaqa oo kali ahee ay runtii dagaal joogto ah ugu jirtaa, waayo ma ahayn Xaaji Aadan nin dacwadiisa u baryootamaya ee had iyo jeer ba weerar buu ahaa. Waxa uu maansadiisa in badan ku weeraray gumaysigii Ingiriis iyo kuwii ajnebiga ahaa ee dhaqaalaha dalka ku naaxay – sida uu Xaaji Aadan u arkay- isla markaana gumaysiga la saftay; mar kale na waxay maansadiisu weerar ba'an ku qaadday sarkaalkii Ingiriis ee lagu

magacaabi jiray Mr Karal, ninkaas oo ahaa Xoghayahii Badhasaabkii u dambeeyey Ingiriis.

Madax bannaanidii ka dib, ayey mar kale talo adduun Xaaji Aadan afka ku soo kala qaadday. Ma walaacin ee markii ba hubkiisii dagaal ee ahaa ereyga suugaaneed ayuu u la kala baxay hoggaan xumadii qaranku ku dhacay. Waxay maansadiisu markan weerar ku casaynaysaa xukun-xumada iyo maamulka dawladeed ee musuqu buuxiyey. Waxay dagaal kulul ku qaadaysaa dhaqan-xumada eexada qabyaaladeed, xatooyada hantida ummadda, laalushka iyo dulmiga dadka dan-yarta ah; ku tanaxweynta awoodda iyo isla-weynida iyo quudhsiga qofka muwaadinka ah ee dani xafiisyada dawladda ka soo gasho; anshax xumada laga tegey qiyamtii akhlaaqda wanaagsan, Alle ka cabsi iyo dadnimo dhammaanteed ee ay madaxdii dawladdu horseedka ka tahay. Waxaa dheer oo ay maansada Xaaji Aadan marxaladdan in badan ka dhawaaqaysaa doorashankii musuqa qabyaaladeed noqday iyo colaadaha ka dhashay, kuwaas oo ay maansadu dembigood dusha u saarayso nimankii doorashada qabyaaladeed dadka ku kala qaybinayey ee belaayada sidaa darteed ayagu afuufay.

Maansada Xaaji Aadan Axmed, waxyaalaha ay qayrkeed dheer tahay waxaa ka mid ah aqoonta iyo cilmiga dheeriga ah ee laga arkayo maansada lafteeda. Waa ta ugu wacan ee keentay in ay maansadiisu noqoto mid dadka ba dhammaantii canaanaysa oo tiratiraynaysa, ku na dhiidhi gelinaysa in ay fadhiga ka kacaan; in gobannimada dalkooda iyo sharaftooda u diriraan oo nafta huraan; in ay dunida kale ku daydaan oo dulliga diidaan; in ay kooda caqliga suubban ee anshaxa hufan ee caaddilka ah ee wanaagga dalkiisa iyo dadkiisa jecel ay xilka u dhiibtaan oo ay ku dhawraan oo ay siduu ugu daacad noqdo, ugu addeecaan; ayna iska jiraan dirashada doorashada kooda aan aqoonteeda, daacadnimadeeda iyo anshaxeeda midna lahayn. Intaas oo dhan iyo ino kale oo aad maansada Xaaji Aadan ku arkaysa ba waa wax lagu gaadhi karo aqoon iyo cilmi la kasbaday oo keli ah. Haddii aad maansada Xaaji Aadan ku aragto ereyo aan asalkoodu Af-soomaali ahayn aad ugu fiirso. Waxaad arki in ay sababtu ballaadhka adduun-araggiisa soo gelaya gabaygiisa, taasoo ka imanaysa aqoonta iyo cilmiga

madaxiisa ku jira ee tixdiisa waraabinaya.

Maansadani marka ay qiyamta aynu soo sheegnay guubaabinayso, waxay kaga imanaysaa dhinaca taban; sababtu na waa canaanta kulul ee ay u jeedinayso dadka ay la hadlayso ee ay qaylo-dhaanta waddannimo ku la soo dhex-dhacday. Runtii, taasi waa qaab farshaxannimo suugaaneed oo loo maro nuux-nuuxsiga wixii la rabo in aad xoog loo saaro ama in qalbiga dadka loo dhaqaajiyo. Waxaa suurowda in aanay muuqan qiyamtii xoojintooda loo dan lahaa, hayeeshee ujeeddada ayaa halkaas ah ma na seegayo maanku. Tusaale ahaan, qofkii ku yidhi “beentu ma wanaagsana”, ujeeddadiisa waa “runtaa wanaagsan ee sheeg”; adigu na sidaas ayaad markii ba u fahmaysaa. Waxaa kale oo maansada Xaaji Aadan leedahay murti-gabay ama gabay-ku-maahmaah la yaab leh, adeegsiga maldaha sheeko-murtiyeedyada kala jaadka ah, sida sheekooyinka gunburiga dhashiisa ka masayra, careefka iyo raha iyo dameerkii ceeshka siday iyo eygii uu cawaansaday.

Habkaas aynu nidhi waa gabay-ku-maahmaah, waa ka Xaaji Aadan u suurogeliyey in ay maansadiisani noqoto murti ma guuraan oo maalin walba nool. Runtii tixaha badankooda waxaad mooddaa in maantadan aynu joogno la tiriyeey. Tixaha qaarkood, sida tixda: ”Tabaalaha Adduun” oo kale waa tix aan idhi Allow maanta maa la wada jaxaasto. Siyaasiyiinta maanta ordaysana yaa tixdaas fahamkeeda iyo ku-dhaqankeeda ku itixaama!

Alle ha u naxariistee, tabtii qayrkii ba ku dhacday, afgembigii millateri ee Siyaad Barre ayuu u riyaacaq. Waxii uu sannadaha u halgamayey ee uu awooddiisii maal iyo maanseed ba ku dhammeeyey ayuu taliskii askartu ku dhawaaqay. Wax kale laga ma fili karin in uu taageero mooyee. Waxa ay ahayd goor uu boqolka kor u dhaafay oo uu aad u tamar yareeyey. Waa la malayn karaa xanuunka hungada kaga dhacday “Kacaankii” uu guushii halgankiisii siiyey ee uu is-yidhi hawl dambe ba kaga naso. Sannadihiisii dambe dhaqdhaaqiisu aad buu yaraa; waxay aakhirikii dani tidhi in uu nafta fool-eryo oo uu ciiddii ay ku indhoddillaacsatay ku la eerto. Allena taas wuu ku guuleeyey oo halkaas

ayaa Xaaji Aadan Axmed Xasan qabrigiisu yahay. Alle ha u naxariisto.

Kelmadda u dambaysa, Maxamed Baashe Xaaji Xasan, waajib ina wada saarraa buu inaga rogay, markii uu hawsha diiwaanka maansada Xaaji Aadan doortay in uu soo saaro. Marka aynu eegno duruufta uu hawshan ugu badheedhay, dagaalladii iyo burburkii dalka iyo kala-hallowgii wax walba ku dhacay ka dib, waa la garan karaa culayska hawlaha uu qabtay iyo inta caqabado adag ka horyimid ilaa uu tixaha halkan ku diiwaan-gashan soo ururiyey uu na daabacay. Alle ha ka jase-siiyo, la'aantii suugaantaasi lumid bay ku dambayn lahayd.

*Rashiid Sheekh Cabdillaahi X. Axmed (Gadhweyne)
Xeeldbeere Cilmibaadha Arrimaha Dbaqanka, Afka iyo
Suugaanta Soomaalida, Sheffield, Aug. 2008*

Waxa aan ka mid ahay inta qiraysa ee aqoonsan in Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) ahaa halyey aan gabyaa qudha ahayn, hase yeeshee waddani waxgarada ahaa. Waxa uu aaminsanaa ayaa taariikhdiisa iyo suugaantiisaba wax ka dhigaysa, isagana nooli iyo jiscin u noqonaysa.

Suugaanta hidduhu ma yeelato muraaddo iyo dano gaar ah, maslaxadna uma noqoto cid gooni ah. Hanti laguma doonto ama la isma yidhaahdo wax kale ku kasbada. Keliya waxa ay suugaanta hidduhu u taagan tahay difaaca ummadda, waana qareen iyo dhaadasho ummaddu wada yeelato. Waa suugaanta marka qofka Soomaaliga ahi la kulmo afarta beeni-jaho meel kasta ha ka joojee uu iska dhex arko ee meel u buuxisa, una adeegsan karo waayihisa, noloshiisa iyo mashaakilaadkiisa. Waxa laga yaabaa in qof aan Xaaji Aadan Axmed aqoonba u lahayni in marka uu gabayadiisa akhriyo uu garto in ay wax ugu fadhiyaan oo meel u buuxinayaan.

Suugaanta Xaaji Aadan waxa ay ka mid tahay suugaantaas

hiddaha ee dadka ka wada dhaxaysa ee aan loo eegi karin, shuqulkana ku lahayn reero iyo gobollo toona. Waa suugaan uu qof kastaa aqbali karo. Qof kastaa manaafacaadsan karo, qof kastaana wax ka korodhsan karo.

Gabyaaga sifadaas leh iyo qof kasta oo dhaxal san ka tagaaba, marka uu geeriyoodo waxa uu xaq u leeyahay in la qiimeeyo oo xurmadiisa la siiyo. Qofnimadiisii, wixii uu aaminsanaa iyo wax soo saarkiisii buu ka tegey oo yaalla oo ammaano ku ah inta nool, xilna ka saaran yahay ilaalinteeda iyo dayactirkeeda. Waxa xaq ah in wixii la soo qaado oo ‘badka’ la soo dhigo. Waxgarad u fadhiisto oo la rogrogo, lana qiimeeyo oo laga soo saaro go’aanno iyo natiijo hoosta ka xarriiqaysa qiimihii hal-doornimo ee qofkaasi ummadda ugu fadhiyey. Waa in meel lagu tiiriyaa oo la yidhaahdaa markii docdan iyo docdaas laga eegay suugaantii Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc), waxa soo baxday in Xaajigu ummadda ka mudan yahay waxan iyo waxaas, taas oo noqonaysa “Baalkii Taariikhiga ahaa ee Xaajiga” oo dabadeedna dadku tixraacayaa, adeegsanayaa, hanka iyo hirashadu ugu kordhayaan, isna (Xaajigana) xushmad iyo qadderin lagu siinayaa oo u ah maamuus iyo milge ma guuraan ah inta dunidu taagan tahay.

Waa taas ta qofka loogu duceeyaa, laguna hambalyeeyaa ee kalgacalka ummadeed lagu helaa marka sida Xaaji Aadan Af-qallooc oo kale laga tago ee dadka loo reebo dhaxal san oo hidde ummadeed xambaarsan oo aan lahayn sumad qabiil, gobol ama mid kooxeed.

Marka gabyaaga albaabka gabaygu ka xidhmo ee uu geeriyoodo ayaa qiimaynta ugu habbooni timaaddaa. Looma baahdo markhaati durugsan ee waxa marag kacaya wixii uu ka tegey. Waa taas ta xuska iyo xasuusta keenaysa ee la kala dhaxlayaa ee facba jilka ka dambeeya u sii dhiibayaa.

Suugaanta Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) waxa ay la noolaanaysaa ‘wiilka wiilkiis’ inta dunida guudkeeda lagu dhaqan yahay, isna (Xaajiguna) waxa uu noqonayaa qof la hadal hayo oo quluubta dadka ku jira oo jil kasta la noolaada. Waayo waxa uu ka

tegey ee dadka dhex yaalla ayaa noqonaya wax lagu xasuusto iyo wax lagu xushmeeyo labadaba. Suugaantaas uu ka tegeyna nolosha ayaa loo adeegsanayaa, waana xigmad ku fadhida mabaadi iyo qiyam qofka dhisaysa, geesinnimo gelinaysa, dhiirri ku abuuraysa oo dariiqa u ifinaysa. Qof iyo qofafba taas ayaa laga dab qaadanayaa, lagu dayanayaa oo marin cad jeexaysa oo noqonaysa raad la raaco oo aan waddadiisu gedmasho lahayn.

Suugaantaasi waa hoggaan iyo jihayn ay jiilal badan oo kala dambeeyaa kala dhaxlayaan. Buuggani waxa uu soo bandhigayaa taariikh nololeedkii iyo suugaantaas Xaaji Aadan Axmed Xasan. Buuggu qoraaga wuu soo dhaafay oo dadka ayuu dhex yaallaa. Sidaas darteed waxa laga yidhi Xaaji Aadan Af-qallooc iyo waxa uu isagu (Xaajigu) yidhi bal ha la isla doonto in ay is waafaqaan iyo in kale. Tani waxa ay noqonaysaa qiimayntii Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc). Buugga ha la akhriyo oo meel ha lagu tiiriyo qiimaynta suugaanta Xaajiga oo ah mid wax badan kordhinaysa abbaar iyo hirasho ahaanba.

Abwaan Maxamed Ibraahim Warsame (Hadraawi)
London, Jan. 2008

Xaaji Aadan Axmed (Af-qallooc) wuxu ahaa “jaadgooni” bini aadamka dhif iyo naadir lagu arko. Waxa uu ahaa nin cimriga, caqliga, carrabka iyo caafimaadkaba barako iyo hoodo Alle u geliyey. Isaga oo 80-ka ah ama dhaafay oo jooga gedaha uu dadku ku talaxgabo, ayuu bilaabay dardar iyo olole hor leh oo gobannimo u dirir ah oo 30-jirka ku adag inuu u badheedho. Isaga oo 100-jir ah ama dhaafay (waa da’da maskaxda irmaani dhaqayo noqoto ama gudhoba), ayuu soo daayey durdurro murti iyo ilhaam ah oo aad mooddo qaarkood waxyaabo maanta taagan inay ka hadlayaan.

Soomaalidu waxa ay ku maahmaahdaa “Nimaan dhul marini dhaaya la’”. Xaaji Aadan, Alle ha u naxariisto’e, dhul keliya ma marin ee wuxuu maray dhulal – Qoorriyada Maarseey ilaa iyo Qubanaha Jasiiradaha Indonesia. Waxa uu ka kasbay dhaayo waaya-

aragnimo oo ka dhex iftiimaya murtida gabay iyo maansada dhaxal galka ah ee uu uga tegey intii Af-soomaali ku hadasha ee ku dhaadata.

Waaya-aragnimadaas dheeraadka ah darteed, waxa maansadiisa ku badan ereyo afaf kale ka soo jeeda: Carabi, Ingiriisi, Hindi, Turki, Urdu iwm. Dad baa u arka maansada ay ereyada afafka kale ku badan yihiin ama ku jiraan nuqsaan iyo iin ama xitaa af-gabnaynimo. Laakiin waa dood aan gun lahayn, waayo ma jiro af aan afafka kale ereyo iyo ishaaraba ka ergisan. Afka aan ereyaduu u baahan yahay ka qaadan afafka kale sidii geed biyo waayey buu dhadhaa oo qallalaa. Waxa kaloo jira arrimo maansada lafteeda iyo miisaankeedu ay lagama maarmaan ka dhigayaan. “Daruurat Ashiar” bay Suugaanta Carabta oo ay tan Soomaalida isku bah yihiini ay u taqaannaa.

Matalan Maxamed Cabdulle Xasan oo aynu wada garanayno ninka uu yahay iyo aftahannimo iyo qaayo suugaaneed halka uu ka joogo, ayaa ku leh gabayadiisa kuwa ugu qiima badan mid ka mid ah:

“Waar maandhow sidii ibilka way ololinaysaaye”.

Ereyga “Ibil” waa Af-carabi, waana Geela. Ereygaas nin soo qaban waaya Ina Cabdulle Xasan ma uu ahayn “xaasha’e”! Laakiin xarafka uu ka gabyayey ayaa lama huraan kaga dhigay inuu ereyga Carabida ah u irkado. Waa isla sababta tan Xaaji Aadanna ku qasabtay inuu isticmaalo erey Ingiriisi ah markuu tilmaamayo Jasiirad lagu xidhay culimadii iyo cuqaashii ay maamulkii Ingiriiska iska hor yimaaddeen. Waa baydka ah:

“Arbow Ina Caliyo Nuux Furraa Aylankii jira’e”

Suugaanta iyo fikirka Xaaji Aadan qiimayntoodu waa ku culus tahay qof suka ah iyo qalin keliya, waxaase igaga filan baan u malaynayaa inaan soo xigto erayo uu yidhi macallinkii caanka ahaa ee Afka iyo Suugaanta Soomaaliyeed, Dr. Andrawiski oo Soomaalidu u taqaanney Guush.

Siddeetannadii ayaa Aadan Nuux Dhuule oo markaa BBC-da u shaqaynayey, barnaamijyona ka diyaariyey Suugaanta Xaaji Aadan, wuxuu Guush weydiiyey siduu u arko Maansada Xaajiga. Wuxuu yidhi Guush “Anigu Xaajiga ma idhaahdeen Xaaji Af-qallooc ee waxaan odhan lahaa Xaaji “Af-dahab”. Waa jawaab aan laaxin laga goynayn, waxana dheer dahabka iyo maadhka kale ee adduunyoba waa suulaan, waana qiima dhacaan, Suugaanta Xaaji Aadanse waa midaan duugoobayn, qiimaheeduna aanu dilmayn. Markuu tiriyey dadkuu la hadlayey haddaanay ku wada duxin waxay u badan tahay ayniyo soo socda oo Soomaaliyihi inay u aayaan tilmaan iyo toogo ku gaadhna ay dhigtaan.

Qoraaga Maxamed Baashe Xaaji Xasan oo wax soo saarka qalinkiiisu aanu inagu cusbayn, wuxuu mar kale muujiyey karti iyo xilqaad lagu bogaadiyo iyo inuu leeyahay awood qoraagu aanu ka maarmin oo ah adkaysanka iyo u dhabaradayga xilka qoraalka. Waa in nafta geed lagu xidhaa, waana mid uu Maxamed Baashe markan iyo marar horeba sameeyey. Abaalkeed iyo ducadeedba waa mid uu leeyahay oo istaahilo.

*Maxamuud Sheekh Axmed Dalmar
Taariikhyahan, Suxufi Ruugcaddaa ah,
London, Aug. 2008*

HIBEYN

Buuggan “**Hal Aan Tebayey**” oo ku saabsan suugaantii iyo baal-taariikheedkii abwaankii weynaa ee waddaniga ahaa Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) waxa aan u hibeynayaa hal-doorka ummadda ee birmageyada ah inta mootan iyo intooda nool ee hal-abuur dawana leh, ee halyey dirira leh, ee deeqsi looga leh, ee garyaqaan dooda leh; ee ah waayeel dul leh ama dhallinyaro dunwanaag leh; rag iyo dumar labada daamoodba.

Si gaar ah waxa aan buuggan hibeyntiisa ugu muunaynayaa maamuus ahaan “**Naadiga Akhristayaasha Hargeysa**” (**Hargeisa Readers Club ‘HRC’**) oo ah iftiin shamacyadiisu ka hirayaan magaalada Hargeysa, una heellan oo ku foogan geeddi-gelinta, kobcinta iyo noolaynta ereyga qoran laxaadkiisa awood ahaan iyo kaalin-qaadkiisa ficil ahaanba.

Maxamed Baashe X. Xasan

MAHADNAQ

Waxa aan halkan mahad iyo abaalba ugu madhxinayaa intii igala qayb qaadatay, si toos ah iyo si dadbanba, in buuggani dhaayaha akhristayaasha hor-yimaaddo. Iyada oo aanan wada koobi karin inta mahadnaqaygu u socdo ha wada gaadho'e, haddana ugu horrayn waxa aan u mahadcelinayaa **Axmed Xaaji Aadan Axmed (Af-qallooc)** iyo **Mahad Axmed Xaaji Aadan Af-qallooc** oo aan ka helay xog ma dhaafaan ah iyo kal-baxsanaan wada shaqayneed oo la'aanteed weydnimada buuggani ka sii kobocsanaan lahayd inta ay maanta noqon karto. **Axmed** iyo **Mahadba** waxa ay qayb libaax ka qaateen agabaynta buuggan dhinaca gabayada, tebinta taariikheed iyo sawirradaba, waxaana sugan oo hubaal ah in aanan taab buuxa hore u qaadeen iyaga maqnaantood.

Sidaas si la mid ah waxa aan mahad ma guuraan ah u naqayaa **Shirkadda Dahabshiil, Jamaal Cali Xuseen, Cabdishakuur Saleebaan Siciid, Siraad Maxamuud Ducaale** iyo **Abokor Ibraahim Xasan (Qoorgaab)** oo ii fududeeyey in buuggu daabacaadda u gudbo, ka dib markii aan ka helay dhaqaalihii buuggan ka dul kiciyey waraaqihii uu ku negaa ee kaalin geliyey.

Waxa aan mahadnaqaas mid u dhigma u hayaa **Xuseen Nuur Axmed (Al-xuseyni), Axmed Colaad (Qorane)** iyo **Yuusuf Cismaan Cabdille (Shaacir)** oo iigu deeqay xog mug leh iyo gabayada qaarkood. Waxaan kaloo marnaba iloobi karayn oo bedankayga dhex jiifa kal-baxsanaantii iyo hagar la'aantii **Rashiid Sheekh Cabdillaahi Xaaji Axmed (Gadhweyne)** iyo **Maxamuud Sheekh Axmed Dalmar** oo aan la itaalsaday tifatirka buugga iyo nakhtiinkiisa, **Rashiid Sheekh Cabdillaahi** waxa kale oo uu gacan libaax ka geystey laaxin saarka gabayada.

Dr Jaamac Muuse Jaamac iyo aaladda **Ubbo** ayaan iyana u hibaynayaa maamuus iyo mahadnaq kaalinta ay ka qaateen dib u saxa buugga, gaar ahaan dhinaca higgsaadda. **Ubbo** waa hal-alooseen u dhalatay sixidda higgsaadda Af-soomaaliga. **Ubbo** waxa farsameeya **Dr Jaamac Muuse**. Xogta **Ubbo** fadlan ka dheeho www.redsea-online.com

Maxamuud Sheekh Axmed Cali (Sheekh Jabha), Cabdikariim Yaasiin Sheekh Dalmar iyo Faarax Xuseen Maxamed (Canbaashe), ayaan si gaar ah iyana ugu mahadnaqayaa dedaalkii ay mar kastiba ila garab taagnaayeen iyo kaalmadii tayaynta agabka buuggu adeegsanayo guud ahaan iyo gaar ahaan sawirrada oo Cabdikariim Yaasiin Sheekh Dalmar iyo Faarax (Canbaashe) kaalin weyn ku lahaayeen.

Mahad iyo maamuus waxa aan u hibeynayaa iyana badhitaarayaasha ay ka mid yihiin: Cabdullaahi Sheekh Axmed (Hantiwadaag), Maxamed Ibraahim Warsame (Hadraawi), Saciida Saleebaan Siciid, Khadra Daahir Af-qarshe, Axmed-mataan Ibraahim Warsame, Siciid Cismaan Guuleed, Axmed Yaasiin Muuse, Cumar Yuusuf Bulay, Dr Yaasiin Maxamed Cabdi-Dheere, Kayse Siciid Axmed (Bil-khasab), Maxamed Cabdi Xasan, Axmed Cali Fandhaal, Yuusuf Sheekh Ibraahim Sheekh, Ibraahim Yuusuf Axmed (Hawd), Ismaaciil Faarax Laqan, Cabdiraxmaan Axmed Dooddi, Cali Mijir Qaaddi Maxamuud, Maxamed Cismaan Maxamed (Khadar Laan), Faarax Axmed Xuseen, Farxaan Maxamed Guuleed, Jaamac Abokor Dubbad (Indhacase), Sacad Maxamed Cali, Baashe Weylaraac, Aadan Ciise Aw Cali (Dhako), Seyid Maxamed Yuusuf Dhegey, Maxamuud Guuleed Hawle, Maxamed Yuusuf Mire, Cabdilqaadir Maxamuud Guud-cadde, Maxamuud Nadiif Cajeb, Siciid Jamac Xuseen iyo inta kale ee ruuxba uu kaalin ku lahaa in buuggani ifka yimaaddo.

Maxamed Baashe X. Xasan
London, 2008

HORDHAC

In badan waxa dareenkayga gudaha u xoqayey sida lisinku mindida u soofeeyo si la mid ah sidii loo daba qabatayn lahaa taariikhda ummadda oo aan mar kasta maankayga ka bixin in baylahdeedu badan tahay, halisna u tahay in wax badan oo ka mid ahi ay u tasoobaan dayac dartiis. Ummad aan taariikh sugan lahayni, waa ummad aan jiritaankeedu sugnayn. Buuggan **Hal Aan Tebayey** (The One I Yearned For Most) oo ku saabsan **Sooyaalkii Suugaaneed** iyo **Baal-taariikheedkii** halyeygii waddaniga ahaa ee **Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc)** waxa uu ka dhashay dareenkaas werwerku ku takhlan yahay. Taariikhda dadka ayaa sameeya. Ficilada iyo falaadyada aadmiga; maan iyo muruq ahaan; ayaa dhaqan-galka taariikheed geeddi geliya.

Xaaji Aadan Af-qallooc oo kale waa ku “**dhif iyo naadir**” Soomaalida dhexdeeda, waxaana loogu horraysiin karaa foolaadka hal-doorkeenna taariikhda ummadda docdeeda ugu mudan ka kulaalaya. Sababta taariikhda dadka qiimaha leh dayaca looga tudhaa ee loo soo nooleeyaa waa in jiilka nool iyo facyaasha dhabarka ku jira ee dhalan doonaaba kaga daydaan dadaalkay u soo galeen xaqiijinta himilada dadkooda, dalkooda, dhaqankooda iyo qabitaannadooda caqiido ee ummadeed iyo in taariikhdaas lagala soo dhex baxo oo laga soo tuujiyo tibaaxo iyo gundhigyo iftiiminaya waayihii iyo duruufihii ummaddu ay soo jibaaxday ee godolba ay soo joogtey, shar iyo khayrba, taasoo ogaanshaheedu wax weyn ka tarayo xal u helidda iyo furdaaminta dhibaatooyinka joogtaysan ee ummaddaas, lagana bidhaamin karo sii hilaadinta iyo u tabaabulshaysiga timaaddadeeda berrito soo foolka leh waajib gudashooyinkeeda. Buuggani dhinacaas waa ka dhiirri gelin. Dhinaca kalena waa ka kayd suugaaneed ilaalinaya (xafidaya), faafinayana dhaqanka iyo murtida afkeenna hooyo. Dhinac kalena buuggu waa ka abaalgud lagu muunaynayo in qofka ficil wadaraysan oo milge iyo sharaf leh la god galaa magaciisu aanu ka bixin kayd-yaalka taariikhda, xiska iyo xusuusta ummadeed. Si la mid ah wanaaggii uu sameeyey ayuu magacaasi wanaag iyo maamuus halkaas ugu waarayaa inta dunidu uumman tahay, una noqonayaa if iyo nuur lagu soo hirto oo laga dab qaato

iyo dhaxal dhitaysma oo maanka dhaya, laguna indha kuusho.

Qiimaha iyo tayada sarraysa ee Xaaji Aadan lahaa, hal-doornimadiisa, indheer-garadnimadiisa iyo qayuurinnimada hal-muceedka ah ee hal-abuurkiisa qirada miidhan ah waxa lagala soo dhex bixi karaa gabayadiisa badan ee xilligii gobannimo-doonka iyo xilliyadii ka dambeeyey ee dawladihii sibilka ama rayadka ahaa iyo waayadii kacaannimada, gabayadaas oo intooda badan loogu tegi doono oboc weynta buuggan **Hal Aan Tebayey**.

Saddex marxaladood oo xidhiidhsanaa oo dalka iyo dadkuba soo mareen ayay gabayada Xaaji Aadan Af-qallooc si sokeeyennimo ah u gorfaynayaan, waxanu Xaajigu ahaa hal-abuur si qotodheer ugu fiirsada oo dhug u yeesha dhacdooyinka ka ilmo roganaya halku uu ku nool yahay. Waxa uu ahaa goobjooge si wanaagsan u falanqeeya oo gabay ku faalleeya wixii maanta dhacayey ee uu arkayey, isaga oo ku lifaaqaya dhacdooyin ka horreeyey oo xidhiidh la wadaagaya tan uu maanta faaqidaaddeeda soo bandhigayo. Waxa uu awood u lahaa inuu si sahlan gabay ugu soo gudbiyo fikraddiisa ku saabsan muuqaalka kasta oo nolosha ka mid ah, isaga oo u il furnaa caalamka kale iyo waxa ka dhacayaa xidhiidhka ay dadkiisa iyo dalkiisa la leeyihiin iyo saamayntooda shar iyo khayrba. Saddexda marxaladoodba arrintaas si mug leh ayaad uga dhex dhadhaminaysaa gabayadiisa. Saddexdaas marxaladood waxa ay kala yihiin:

b. Sannadihii 1940-naadkii iyo wixii ka horreeyey 1960. Waa xilliyadii uu socdey halgankii gobannimo-doonka ee gumeysiga lagu kicinayey. Xaajiga gabayadiisa iyo hadafkiisuba gobannimo u dirir aan gorgortan gelin buu ahaa. Dadka waxa uu hogatusaaleyn jirey qiimaha xornimada iyo waajibaadyada aan la gefi karin in loo maro xaqiijinteeda.

t. Marxaladda labaadna waxa ay ahayd sagaalkii sannadood ee gobanimada ka dambeeyey (1960 - 1969). Xilligaasi waxa waddanka taladiisa u kala dambeeyey dawlado taag daran oo rayad lagu tilmaami jirey. Waxanay caan ku ahaayeen ku dhaqanka qabyaaladda iyo caadaysiga musuqmaasuqa. Xumaan badan oo

madaxdii dawladdu horseed ka ahayd, ayuu Xaaji Aadan marxaladdanna dadka u soo bandhigayaa.

j. Marxaladda saddexaadna waxa ay ku beegmaysaa xilligii kacaannimada ee askartu ay dalka maamulayeen. Sidii dadka Soomaalida intooda ugu badani u taageereen inqilaabkii ciidamadu hormuudka ka ahaayeen, ayuu Xaaji Aadan Af-qalloocna u soo dhoweeyey is-beddelkaas.

Saddexdaas marxaladood ee aynu xusnay gabay kastaa waxa uu muraayad u yahay oo laga dhex halacsanayaa waayihii iyo duruufihii jirey ee dalka iyo dadku ku sugnaayeen. Gabayada Af-qallooc marka aad la kulanto waxa aad dareemaysaa in ay lafta iyo dhuuxa ka nool yihiin oo ku dherersamayaan waayahan haddeerto la joogo. Waxa aad is moodsiinaysaa inuu haddeerto tirinayo, kana hadlayo nolosha maanta iyo daruufaha jira Soomaalida dhexdeeda iyo caalamkaba guud ahaan. Buuggan *Hal Aan Tebayey* waxa uu haddaba si mug iyo miisaan leh isu dul taagayaa saddexdaas marxaladood iyo gabayadii ka dhashay ee Xaajiga Aadan Af-qallooc, waxaanu dhinaca kale soo bandhigayaa taariikh nololeedkii Xaajiga, barbaaritaankiisii, hanaqaadkiisii iyo inta jeer ee Alle saymo iyo sursuur oodan ka samata-bixiyey, noloshiisii qurbaha iyo inta uu badweyn iyo xuduudo u kala gooshay iyo halgankiisii gobannimo-doonka ahaa dibadda iyo markii dambe ee waddanka uu ku soo laabtayba. Waa taariikh hodan ah oo dhawr jiil iyo dhaqammo kala duwan aqoontood iyo waaya-aragnimadood minjaheedu ka soo jeedaan oo madaxa ku haysa. In ku dhow lixdan gabay, mid la soo wada helay iyo mid tuducyo laga hayaba, ayuu buuggu weelaynayaa. Waa suugaan la yaab leh oo aan ku ekayn xilligaas uu Xaajigu tirinayey duruufihii jirey. Waxa ay la jaanqaadaysaa wacaasha iyo waayaha bulsheed ee Soomaalida maanta.

AFEEF

Waxa aan ka cudurdaaranayaa in ay jiraan gabayo kale oo Xaajigu lahaa oo buuggan ka maqan oo aan hubo in qaarkiin tebi doonaan. Waxa kale oo jirta mushkilad kale oo igala kulantay gabayada aan helay. Gabay kastaa waxa uu ahaa oo iga soo galay gacantii labaad ama saddexaad iyo ka badanba. Muglo iyo mulaaq badan ayaan badiba gabayada kala kulmay, haddii ay noqon lahayd gabay si khaldan u duuban ama u qoran iyo laba gabay oo isku dhex murugsanba. Taasna waxa ka dhalan kara khaladaad baaqi ahaan kara oo dadka qaar masanuunin karaan. Sidaas darteed waxa aan ka codsan lahaa ciddii arrimahaas iyo xog kale oo dheeraadaba heshaa in aanay igala masuugin in ay ii soo tebiyaan si mustaqbalka loogu daro daabacaadda labaad ee buugga ama si kaleba looga faa'iidaysto. Waxa kale oo aan ka badheedhayaa in buuggani ka dhashay dedaal qof ahaaneed oo leh waayihiisa, duruufihiisa iyo kala dhinaanshihiisa qofnimo, waana halkaas biyo-shubka saluug kasta oo isa soo maqiiqaa ee ula-kac iyo xilkasnimo la'aan dacalka kuma hayso.

Qoraaga Buugga

Maxamed Baashe X. Xasan

QAYBTA I AAD

**HANAQAADKII XAAJIGA IYO NOLOSHIISII
QURBAAWINNIMADA
(1871 - 1941)**

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39

HANAQAADKII XAAJI AADAN AF-QALLOOC

Xaaji Aadan Axmed Xasan oo loo yaqaanney Af-qallooc; Alle naxariistii janno ha ka waraabiyo'e; waxa uu ahaa la-higsade habeen-dhalad ah; hiboole qalanbaawi ah oo Alle siiyey gallad ahaan laba shay oo badiba dadku ku ducaaystaan; cimri dherer iyo caafimaad qab; oo u soo joogey duruufo iyo wacaalo badan. Qarni iyo rubuc ku dhowaad ayuu Xaajigu noolaa. Miyiga Ceerigaabo degaanka loo yaqaan Hal-Dhaagan ee Togga Midhisho, ayuu ku dhashay hilaadin ahaan gu'gii 1871. Hal-Dhaagani waxa ay qiyaastii magaalada Ceerigaabo 50 Km ka xigtaa dhinaca Waqooyi Bari. Sannado kale ayaa la tilmaamaa in Xaajigu dhashay, sida 1850 ama 1862 oo aan kula kulmay cajelado Radyow Muqdisho iyo Laanta Afsoomaaliga ee BBC-du duubeen maalmihii Xaajigu geeriyooday ka dib, wax badanna aan ka soo qaatay oo u adeegsadey qaybtan bilowga ah ee buugga, hase yeeshee Axmed Xaaji Adan Af-qallooc ayaa ii xaqiijiyey inuu afka aabbihii ka qaaday sannadkii uu geeriyoon doono inuu 115 jirsadey.

Xaajigu waxa uu ka dhashay qoys xoolo dhaqato ah oo u kala guur guura oo dega Ceerigaabo barigeeda, guban iyo xeeb. Dhinaca aabbaha waxa uu Aadan Af-qallooc ahaa ilmihii sagaalaad, xagga hooyadana curad ama ilmihii koowaad. Hooyadii Dahabo Dhunkaal Dhega-yare waxa ay Alle ha u naxariisto'e ka soo jeeddey qoys aad looga yaqaanno degaannada Jiidali ee Bariga Ceerigaabo iyo Degmada Xudun ee Gobolka Sool. Xaajiga aabbihii Axmed Xasan Alle naxariistii janno ha siiyo'e, waxa uu ahaa nin aftahan ah oo geed joog leh. Axmed Xasan waxa uu caan ku ahaa laynta shabeellada dad qaadka ah. Aadan Af-qallooc xilligii uu carruurta ahaa ma jeclayn inuu xoolaha raaco, waxaanu xiisayn jirey inuu wax ka ogaado caalamka ku hareeraysan iyo waxyaalaha ka jira, gaar ahaan badda ayuu aad uga heli jirey.

Muddadaas dheer ee uu Xaajigu noolaa waxa uu la kulmay oo noloshiisa soo foodsaaray masiibooyin iyo saymo tiro badan oo aan badiba dadka kale soo marin, kuna taxmayey xilligii uu cayddiga ahaa iyo yaraantiisii. Waxa Xaajiga lagu tilmaami karaa inuu ahaa nin nasiib badan oo burji rabbaani ahi uu ku lammaanaa.

Mar kasta oo halis iyo dhibaato adagi la soo dersaan Faxanaha ayaa ferej u furi jirey oo saymo iyo halis kasta ka samata bixin jirey.

Afar jir ayuu ahaa Xaajigu goor habeennimo ah markii uu libaax kala dhex boodey qoyska reer Axmed Xasan miyiga Ceerigaabo. Cabbaar markii uu libaaxu la ordayey Xaajiga, isaga oo qawlallada ku sita oo lalansanaya, ayuu kayn cidla' ah inta uu dhigay Aadan oo dhaawac ah kaga dhaqaaqay! Inkasta oo ay masiibadaasi u soo hoyatey qoyska, haddana waa lagu samray, lagamana rajo qabin in il iyo baal dambe la saari doono ilmahaas yar ee libaaxu la tegey. Laba caanomaal ayuu Aadan yaalley kayntii libaaxu dhigay. Xayn adhi ah oo soo foofatay, ayaa ku soo ekaatay kayntaas. Adhigii ayaa arkay ilmaha kaynta dhex yaalla, waxanu sameeyey dareen didmo ah oo kayntii buu dib uga faagtey. Gabadh adhiga la joogtey, ayaa kayntii adhigu didmada ka muujiyey hore ugu martay. Waxa ay aragtay ilmaha kaynta dhex yaalla. Way ku sii dhowaatay. Indhaha ayay qac ku siisay dhiig sii yara qallalaya oo ka baxay Aadan, una dhexeeya isaga iyo halka uu jiifo. Dhiiggii isu hayey Aadan iyo ciidda ayay ka fujisay. Way qaadday oo waxa ay kula eeratay halkii ooshu taalley. Aadan waa la bakhti afuufay. Waa la baantay, waanu ladnaaday. Muddo ka dib markii uu bogsadey, ayaa meel la isugu yimi laga yaboohiyey. Waa la gartay inuu yahay Ina Axmed Xasankii libaaxu qaatay maalintii dhowayd, waxana loo geeyey qoyskiisii oo mar hore ka samray, tanina ku noqotay “farxadi waa naxdin”; u qaadanwaa iyo fajaciso! Kaasi waxa uu ahaa saymihii ugu horreeyey ee Alle ka samata saaro Xaaji Aadan Axmed (Af-qallooc), mase noqon kii u dambeeyey. Naanaysta Af-qallooc waxa ay ka soo jeeddaa lafteedu dhaawacyadii berigaas libaaxu gaadhsiiyey.

Afar sannadood ayaa ka soo wareegay Aadan Af-qallooc markii uu la kulmay haddana masiibo kale oo la yaab leh. Siddeed jir adhi ku raaca ayuu ahaa xeebta Xarshowga ee Bariga Maydh. Maalin maalmaha ka mid ah, ayuu Aadan khoodhiga badda ka helay loox ballaadhan oo xagga badweynta ka soo caaryey. Looxii buu fuulay oo ula sii sabbeeyey sida huudhiga dhinaca badweynta. Hirarkii baddu waxa ay looxii iyo Aadan oo saaran u jiteen xagga moolka. Habeen ayuu u hoydey Af-qallooc badweynta dhexdeeda looxaas dushiisa. Aroornimadkii dambe ayaa saddex doonyood oo badda

marayey arkeen looxa weyn ee ilmaha yar la sabbaynaya.

Niman Danaakilo, Suudaani iyo Cummaannida reer Suuri ahaa, ayaa doonyahaas wada lahaa. Waa doonyo xeebaha Soomaalida ka guran jirey kalluun iyo macdan luulku ka mid yahay. Xilliyada badfuranka oo keliya ayay doonyuhu iman jireen xeebahaas. Xaaji Aadan ayay doonyahaasi u gurmadeen oo badbaadiyeen. Runtii way badbaadiyeen, hase yeeshee way qabsadeen, kaxaysteen oo ugu shaqaysteen sidii qof ay soo iibsadeen addoonsi ahaan. Mar kale ayaa Aadan noloshiisa candhuuf qallalan dib looga liqay. Dhimasho iyo in ay baddu liqday ayaa lagu tirinayey markii dhawr toddobaad la waayey meel uu jaan iyo cidhib dhigay raq iyo ruux, waana laga samray.

Xilligii badfuranka ee imashada doonyaha ayaa soo galay. Lix bilood ka dib, ayay qolyihii doonyaha oo Aadan wataa xeebaha Soomaalida ku soo laabteen. Doonyahaasi waxa ay yimaaddeen oo ku soo xidheen tuulada Waqdariya oo ku dhacda meel u dhaxaysa Maydh iyo Laasqoray, si ay halkaasi saad ama raashin uga sii iibsadaan. Xilligaas arlada lacag laguma isticmaali jirin oo lagama aqoon. Waxa ka socon jirey hannaanka wax kala beddelashada. Badeeco ayaa lagu beddelayaa mid kale oo u dhiganta qiimo ahaan. Waqdariya waxa iyana xilligaas joogey oo yimi niman Soomaali ah oo gedisley ah oo watey adhi ay doonayeen in ay ku beddeshaan dhar iyo raashin. Nin reer Laasqoray ah oo ka mid ah raggii gedisleyda oo la odhan jirey Cali Gaacir, ayaa fahmey in inanka yar ee nimanka ajanebiga ah doonnida u saarani uu yahay Soomaali. Cali Gaacir waxa uu dabadeed u sheegay badmaaxyadii in ay soo daayaan inanka yar ee ay wataan. Badmaaxyadii way u dhoolla caddeeyeen, waxanay Cali Gaacir u muujiyeen in aanay diyaar u ahayn in ay codsigiisa aqbalaan. Galka ayuu Cali Gaacir seefta ka siibay oo waxa uu ku xila furay inuu dhammaantood birta ka asli doono oo laynayo haddii aanay soo dejin inankaas yar. Nimankii doonyaha watey ee shisheeyaha ahaa ishooda ayaa u macallin noqotay, waxanay garwaaqsadeen in dhibaato weyni soo gaadhi karto haddii aanay iska rogin Aadan, waanay iska soo dejiyeen.

Cali Gaacir wuu soo kaxeeyey Aadan Af-qallooc. Gurigiisa ayuu keenay oo muddo kula noolaa. Ooshii Cali Gaacir meel ku ogog leh oo aan waxba ka fogayn ayaa waxa soo degey degmo ay u dhaxday Af-qallooc habaryartii rumaad. Maalin bay Aadan habaryartii ku soo baxday carruur meel ku ciyaaraysa. Aadan Af-qallooc ayaa uga dhex muuqday. Way fajacdey oo in wax is tuseen ayay mooddey! Fiiro dheer ayay ku eegtay, waanay aqoonsatay in qofka ay aragtaa Aadan yahay. Way ku barooratay. Aadan Af-qallooc waatii laga samray ee in baddu liqday maskaxda lagu wada hayey. La-yaab! Waa isagii oo waa nool yahay! Way isku duubtay oo gosheeda gelisey. Cali Gaacir waxba kama uu qabin in Aadan Af-qallooc qoyskiisii dib ula midoobo, hase yeeshee waa inuu isla taagaa erey uu dhaafsado inanka yar ee uu ka soo dhiciyey shisheeyaha haystey. Cali Gaacir waxa uu dalbaday magtii Aadan. Gartaa jilibka loo aasay, si arrinta meel loogu tiiriyo. Arrini waxa ay fadhiisatay in Cali Gaacir loo abaal gudo, sidii baana la yeelay oo waxa la siiyey maal wanaagsan.

Kurey xoogle ilaa afar iyo toban jir ah ayuu Xaaji Aadan ahaa markii ugu horraysey ee uu iskii dalka dibedda uga baxo, waxanu noqday qurbaawi in badan ku noolaa meelo badan oo dunida ka mid ah sida aynu goor dhow hoos ugu tegi doonno. Doonni dhinaca magaalada Cadan u gooshaysay oo adhi iyo dhuxul sidda ayuu Af-qallooc ka raacay xeebaha Sanaag. Safarkaas badda oo aan dhammaan ayay baddii kacday. Doonnidii ayaa makhluuqii saarnaa la baaxaadegtey, dakhalkiina ka jabay oo degtey. Masiibadaas waxa ka badbaadey dhawr qof oo Xaaji Aadan ka mid ahaa. Markab badweynta marayey ayaa arkay doonnida halligmaysa, waanu u soo gurmadey. Aadan Af-qallooc iyo dhawrkii qof ee badbaadey, ayuu markabkaasi geeyey magaalada Cadan ee dalka Yemen.

Muddo ayuu Xaaji Aadan ku sugnaa magaalada Cadan. Waxa uu ka il bogtey Cadan iyo duruufihii ka jirey oo shaqo la'aani ugu weynayd. In uu Yemen ka sii tacabbiro ayuu Xaajigu go'aan ku gaadhey. Markab u shiraaqnay Hindiya ayuu gurada jaray oo ku dhuuntay. Khan ka mid ah khananka hoose ee markabka ayuu galay. Halkaas buu ku jirey muddo ku siman afar caanomaal. Raashin yar oo uu sahay ahaan u sii qaatay iyo biyihii ayaa ka

gabaabsiyey, aakhirkiina ka dhammaaday. Khankii uu ku dhuumanayey ayaa ku kululaaday oo uu hayn waayey. Kor ayuu uga soo boodey sidii gammuun la ganay. Markabka waxa lahaa shirkad Ingiriis ah. Shaqaalihii markabka oo Hunuud u badnaa ayaa kala yaacay markii ay arkeen qofkan yar ee khanka hoose ka soo baxay. Waxa ay la noqotay in waxa hoos ka soo mudh yidhi uu yahay shaydaan ama jinni badda ka soo baxay. Kabtankii markabka ayaa loo dhibay, waxaanu Af-qallooc gacanta u geliyey ciidamadii bilayska Hindiya markii ay ku xidheen xeebaha dalka Hindiya. Xaajigu xabsi dhawr bilood ah ayuu ku galay Hindiya, ka dibna waxaa dib loogu soo celiyey magaalada Cadan. Jeelka ayaa Cadanna la dhigay. Bil ka dibna waxaa loo masaafuriyey dalkiisii hooyo. Aadan Af-qallooc waxa uu dabadeeto dib ugu laabtay noloshii reer miyinnimada iyo xoolo dhaqashada. Soddon jir ayuu ku gaadhey noloshaas. Xaajiga oo qiyaastii markaas ahaa ilaa 31 jir, ayaa mar kale u tacabbiray waddanka Yemen. Waxa uu degey Sanca, kana sameeyey tijaarad weyn sida aynu meel kale ugu tegi doonno. Meel u dhaxaysa labada magaalo ee Sanca iyo Cadan isaga oo safar ah ayay iska heleen niman qawlaysato budhcad ah. Dagaal ba'an ayuu Af-qallooc la galay nimankaas shuftada ah, waxaanu isaga oo is difaacaya ka diley nin ka mid ah. Waa imtixaan kale oo Xaajiga dariiqaas ku sugayey. Waa masiibo ka mid ah saymayaashii badnaa ee soo taxnaa ee u kala dambeeyey. Ciidamadii ilaalada Ingiriiska ee Cadmeed ayaa markaas Aadan Af-qallooc gacanta ku dhigay. Xabsi Cadan ku yaalla ayay ku tuureen. Maxkamad ayaa la saaray, waxana lagu xukumay dil toogasho ah.

Xaajigu waxa uu ahaa maalqabeen, waxaanu lahaa macaariif badan oo Soomaali iyo Yemaaniba ka kooban. Isku day kasta oo loogu hollado in lagu jebiyo xukunkaas dilka ahi wuu socon waayey, hase yeeshee nasiib wanaag waxa suurta gashay in uu dilkaas ka badbaado ka dib markii Xaajiga iyo niman kale oo la xidhnaa fursad u heleen in ay jeelka ka baxsadaan. Af-qallooc waxa uu ku dhuuntay mar kale markab kale oo u shixnadan waddanka Faransiiska. Xeebaha Faransiiska ee Marseille, ayaa lagu qabtay. Waa la xidhay, muddo ka dibna waxa loo soo masaafuriyey magaalada Djibouti.

XAAJIGA IYO NOLOSHIISII QURBAAWINNIMADA

Xaaji Aadan Af-qallooc, isaga oo cayddi ah, ayay macaamil wada yeeshen caalamka dibedda. Nimankii doonyaha watey ee shisheeyaha ahaa (Danaakilo, Suudaani iyo Carab) ee Af-qallooc badda moolkeeda ka helay iyada oo loox la sabbaynayo, waatay ballaysimeen noloshiisa qurbaha isaga oo siddeed jir ah. Afar iyo toban jir waatii uu qurbe ugu tacabbiray ee inta uu Yemen sii jiidhay ilaa Hindiya kaga gooyey xawaare dheer oo halis miidhan ah.

1902-dii ayuu Xaaji Aadan Yemen u dhoofay. Cadan ayuu muddo ku noolaa, waxaanu ka mid noqday shaqaalihii doonni uu lahaan jirey nin Soomaali ah oo loo yaqaanney Cabdoo Ciise. Xaaji Aadan waxa uu fursad u helay inuu doonnidaas badiba ku soo wada maro marsooyinka ku yaalla dhulalka Soomaalida, Djibouti, Yemen, waddamada Khaliijka iyo Shaam. Maal xoog leh ayuu ka tabcay shaqadaas oo uu sarkaalnimo ku gaadhey. Muddo ka dib shaqadii doonnida wuu ka fadhiistay. Waxa uu degey magaalada Sanca. Koox ganacsato ah oo ka koobnayd Soomaali iyo Carab ayuu Xaajigu ka mid noqday. Kooxdaasi waxa ay ku jirtey baayacal mushteri ay ugu kala gooshaan Yemen iyo Soomaaliya. Yemen ayay ka qaadi jireen alaabooyin ay ka mid yihiin sonkor, dhar, faraajiin, dugaagado, irbado iwm. Soomaaliya waxa ay soo dhoofin jireen adhiga iyo dhuxusha.

Sidii aynu meel hore ku soo xusnay waxa uu Xaaji Aadan ka mid noqday maalqabeenka Yemen ku nool. Xoolihii badnaa ee uu yeeshayna waxa ay ka duuleen ka dib markii ay budhcaddu ka heshay Cadan iyo Sanca dhexdooda, ninkuna ku dhintay, isna (Xaajigana) la xidhay, dilkana lagu xukumay. Markii uu jeelka ka baxsaday ee Faransiiska laga soo masaafuriyeyna waatii Djibouti laga rogey.

Magaalada Djibouti waxa uu uga sii gudbey magaalada kale ee Obokh oo iyana uu muddo ku negaa intii aanu u sii dhaafin magaalada Musawac ee dalka Eriteriya. Lug ayuu X. Aadan Af-qallooc ku maray inta u dhaxaysa Djibouti iyo Musawac. Safar kale

oo dheer oo lug ah ayaanu ugu sii kicitimay dalka Masar, isaga oo sii dhax jibaaxay dhulweynaha Suudaan. Kub-ku-sigaale isaga oo ah ayuu Qaahira gaadhey. Qasdiga safarkiisu waxa uu ahaa aqoon raadis. Xaajigu waxa uu ahaa nin aad u furfuran oo garasho dheer, dadkana ay si sahlan isu fahmaan, una wada xidhiidhi karaan sokeeye iyo shisheeye labadaba. Waxa uu muddo yar ka dib ku biiray Jaamacadda Al-azhar oo uu wax ka bartay. Jaamacadda ka dib, waxa uu Xaaji Aadan u guurey waddanka Suudaan. Malcaamado lagu barto Qur'aanka ayuu Xaajigu ka hirgeliyey degaannada Jebel Diin iyo Nuba, waxaanu noqday Af-qallooc qofkii ugu horreeyey ee aqoonta diinta in la barto ku fidiyey degmooyinkaas.

Xilligaas dalka Suudaan waxa ka arriminayey gumaysigii Ingiriiska, waxana carcarihiisa qabey oo cirkaas ku shareernaa ololkii Mahdiga ee halgankii xornimo-doonka Suudaan. Dabcan Xaaji Aadan waxa uu ka mid ahaa dadkii aqoonta lahaa ee aan ku xidhnayn gumaysiga ee madaxa bannaanaa. Ingiriisku Xaaji Aadan waxa uu ku tuhmey inuu la shaqeeyo dhaqdhaqaaqa gobannimo-doonka Suudaan. Waa la qabtay, waxana xabsiga la dhigay muddo saddex bilood ah.

Markii jeelka Suudaan laga sii daayey waxa uu Xaajigu u tallaabay dhinaca Eriteriya magaalada ku taalla ee Kerin. Talyaaniga ayaa xilligaas isna gumaysanayey waddanka Eriteriya. Muddo dheer intii aanu halkaasi jooginba, ayay Xaajiga iyo maamulayaashii gumaysigu is qoonsanayaan, waxana Aadan lagu riday jeelka muddo lix bilood ah. Xabsigan dambe markii Aadan laga sii daayey Suudaan ayuu dib ugu laabtay, waxanu degey degmada Kasaala. Shaqo ayuu ka helay shirkad dhismaha waddooyinka degmadaas u qaabbilsanayd oo aakhirkiina uu madaxba u noqday.

Xaajigu isaga oo maal badan ka tabcay Suudaan ayuu u wareegey oo degey Itoobiya. Dhawr dukaan oo saliidda lagu miiro ayuu Itoobiya ka furay. Meheradahaas oo wada cammiran oo hantiyi ka buuxdo, ayaa ciidamadii boqortooyada Abasiiniya maalin dab qabadsiiyeen degmadii Xaajigu ku noolaa meelo ka mid ah. Waxa cagta la mariyey oo holocii dabka iyo boob u kala dambeeyeen

dukaannadii Xaaji Aadan Af-qallooc. Maalkii badiba markaas Aadan wuu dhaafay, waxanu ka dhuyaaley Itoobiya. Suuriya ayaanu u socdaalay, muddo yar ka dibna waxa uu uga sii gudbey Falastiin. 1936 ayuu si toos ugu biiray dhaqdhaqaaqii falastiiniyiinta. Xubin firfircoon oo ka dhex muuqata halgankaas ayuu ahaa, waxanu ka mid noqday hoggaamiyayaashii dagaalka, iyada oo dhaawacna ka soo gaadhey.

Dhawr sannadood ka dib, ayuu Xaajigu Falastiin ka bilaabay socdaal dheer oo uu ku galaa bixiyey Iiraan, Afgaanistaan, Hindiya, Indooniisiya iyo Jasiiradda Java. Aakhiritaankii waxa uu ku soo laabtay magaalada Musawac ee Eriteriya. Wuu ku negaadey halkaas, waxaanu sameeyey tacab badan. Qaniimad badan ayuu Alle uga dhiibey, waxaanu ka dhistay saro dhawr ah. Xilligii uu socdey Dagaalkii Labaad ayaa Ingiriisku weerar ku qaaday Faashiyaddii Talyaaniga ee Eriteriya haysatey. Musawac waxa ay ka mid noqotay meelihii Ingiriisku sida ba'an u garaacay, waxaana dambaska laga dhigay oo ku baaba'ay daarihii Xaajiga.

Intii uu Xaajigu qurbaha ku noolaa waxa uu guursadey laba dumar ah. Caysha Binta Axmed Idiris oo ahayd Yemeni-Eriteriyad iska dhal ah ayaa waxa ay Xaajiga u yeelatay saddex carruur ah oo ay Xaajiga ku kala lumeen dalka Suudaan xilli lagu xidhay Koonfurta Suudaan, iyada oo Xaaji Aadan lagu eedaynayey inuu si qarsoodi ah u fidinayey diinta islaamka fasax la'aan. Xaajiga waxa loo qaaday Masar maxbuus ahaan, halkaas oo muddo dheer uu ku xidhnaa. Wiil ka mid ah carruurtaas la waayey, ayaa lagu tuhunsan yahay inuu ku noolaa waddanka Koonfur Afrika. In taas si balaf ah loo maqlay mooyaane cidi inankaas ma arag. Samiira Fahmi oo ahayd xaaskii labaad ee Xaajiga waxa ay ahayd Masriyad, waxaanay u dhashay wiil dhintay iyo gabadh aan hadda war loo hayn waxa ay ku dambaysey. Markii uu waddanka ku soo laabtay waxa uu Xaajigu guursadey saddex haween ah. Faaduma Axmed iyo Xaawo Maxamed oo aan carruur u yeelan iyo Maryan Maxamed Gugun-fadhi oo u yeelatay saddex wiil iyo gabadh. Maxamed Gugun Fadhi waa nin caan ah oo reer Masagan ah. Masagani waxa ay 15 - 20 Km koonfur ka xigtaa Ceerigaabo. Carruurta Ba' Maryan ayaa waxa maanta nool oo tarmay Axmed Xaaji Aadan Af-qallooc oo dhalay

Aadan iyo Mahad, iyo Maxamed Xaaji Aadan Af-qallooc oo isna ay ka farcameen Faadumo, Farduus, Guuleed iyo Liibaan. Tebintan waxa aan ka reebay Axmed Xaaji Aadan Xasan (Af-qallooc).

Xaajigu waxa uu ku hadli jirey afaf badan oo ay ka mid ahaayeen Carabi, Urdu, Faarsi, Hindus, Malay/Indooniisiyan, afaf lagaga hadlo Yugoslaafiya iyo lahjado laga adeegsado waddamada Suudaan iyo Chad. Waxa kale oo uu fahmi jirey afafka Ingiriisida, Amxaariga, Eretriga iyo Turkiga. Arrintaas iyo aqoonteeda dheer ayaa suugaanta Xaajiga ka dhex muuqaynaysa meelo badan oo ka mid ah fikir ahaan iyo dhisme ahaanba, waana ta keenaysa in ereyo badan oo afafkaas ka soo jeeda inuu u adeegsado meelo badan oo hal-abuurkiisa ka mid ah.

Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu ka tallaabsaday oo is daba mariyey gedihii toddobaatanaadka. Sannadkii 1941 ayuu toddobaatan jirsadey, nus qarni ku dhowaadhkii u dambeeyeyna (1902 -1941), waxa uu u kala dab qaadayey dacallada adduunyada; Yemen, Khaliijka, Djibouti, Eriteriya, Itoobiya, Suudaan, Chad, Niger, Libiya, Masar, Ciraaq, Suuriya, Falastiin, Turkey, Yugoslafiya, Iiraan, Afqaanistaan, Hindiya iyo Indooniisiya. Dib ayuu naftiisa xisaabtan ugu jeedaaliyey. Tashi iyo tusaalayn ayuu duunkiisa qodqoday. “Guudka ku caddaaday, dibad-yaalnimadaada faca weyn iyo dal-tabyada kugu raagtay waxa kaa maydhi kara maanta ee ku soo celin karaa waa aragtidii Maakhir-koos (Xeebaha Sanaag ee Badda Cas) iyo ilwaadsiga buuraha Surud iyo Daalo”, ayuu naftiisa kula faqay, iskuna qanciyeey.

QAYBTA 2AAD

**SOO NOQOSHADII XAAJIGA IYO HALGANKII
XORNIMO RAADINTA (1941 - 1960)**

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39

SOO NOQOSHADII XAAJIGA IYO HALGALKII XORNIMO RAADINTA

Sannadkii 1941 ayuu Xaaji Aadan Af-qallooc; isaga oo afartaneeyo sannadood ka maqnaa dalkiisa ku soo laabtay, gaar ahaan gobolkii Soomaalida ee Gumaysiga Ingiriiska hoos imanayey ee Somaliland. Xaajigu muddadii uu qurbaawiga ahaa waxa uu ka qayb qaatay halgannadii xoraynta ee dadyowga Suudaan, Eriteriya iyo Falastiin. Arrintaas waxa Af-qallooc ka soo gaadhey dhaawac iyo xadhig badan. Dhinaca kalena waxa uu ka helay waaya aragnimo iyo aqoon ballaadhan oo ku saabsan baahida in naf iyo maalba loo huro in xaqa ummadeed laga soo dhiciyo cadaawaha haysta, ummaddana laga xoreeyo midiidinnimada gumaysi. Xilligaas uu Xaajigu ku soo laabtay dalka baraarug weyn ayaa ka jirey dhammaan dadyowgii la gumaysanayey dhexdooda. Dhaqdhaqaaqyadii gobannimo-doonka Afrika, ayaa hanqalka la soo kacayey oo dabayl ufadeedu tahay gumaysi iska kicin iyo xornimo gaadhid, ayaa arlada ku wada dul leexaysanaysey oo dadka maankooda wada ruxaysey.

Xaaji Aadan Af-qallooc si fog ayuu u fahamsanaa qiimaha qarannimada iyo dawladnimada, waxana ku dheeraa hadashada jacayl ee dalkiisa iyo madax bannaanida ummaddiisa. Markii uu dalka ku soo laabtay waxa uu sitey hanti badan. Waxa uu hantidaas iyo naftiisaba u hibeeyey xoojinta loolankii xorriyadda lagu baafinayey. Waxa la tilmaamaa; sida ku xusan cajalad Radyow Muqdisho duubay 1986, in Xaajigu dalka la yimi lacag gaadhaysa 45 kun oo Rubbood. Ma jirin waddanka xilligaas cid lacag intaas le'eg iyo in u dhow toonna haysataa. Adduunkaas oo dhan waxa uu Af-qallooc kaga qayb qaatay ololihii xorriyadda lagu raadinayey.

Xaaji Aadan waxa uu ahaa nin aftahan ah, hiboole codkar ah, waddani Alle ka cabsi badan oo waaya arag ah, dal-mareen qurbaawi ah, meelna ku weeleeyey oo isugu keenay aqoon ka soo jeedda dhaqammo iyo ilbaxnimooyin kala geddisan. Gabayada Xaaji Aadan Axmed Xasan waxa ay noqdeen caroog guubaabiya oo kiciya, ruxa oo qiira geliya shucuurta iyo dareenka waddaniga ah ee dadka Soomaalida. Badheedhe cad oo diidmo ah ayuu markii

uu dalka yimiba kala hor tegey gumaysigii Ingiriiska ee Somaliland maamulayey. Arrintaas oo uu kala kulmay handadaad badan iyo xadhig marna kuma ay keenin inuu joojiyo gayllankii iyo guubaabadii gabayadiisa ilaa laga gaadhey gobannimadii 1960. Ilaa geeridiisii waxa uu Xaajigu u taagnaa kaalinta wacyi gelinta iyo hogatuska guud ee hagaagsanaanta, wax hagaajinta iyo is-hagaajinta. Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu had iyo goor Soomaalida ugu baaqi jirey isku duubni, is-waansi, is-kaashi, isku kalsoonaan, tabcasho iyo wax qabsasho, waxaanu uga digi jirey kala tag, tafaraaruq, qabyaalad, eexasho, qaraabakiil, musuqmaasuq, meel iska kuudud, iska fadhi iyo wax taransi la'aan (ma shaqaystennimo).

Waxa la yaab leh in Xaaji Aadan Axmed Af-qallooc aanu mar keliya weligii ka gabyin diradirihi qabyaaladeed ee xilligiisii ka dhex aloosnaa gabyaaga tolalka Soomaalida. Sannadihii 40-naadkii iyo 50-naadkii ee qarnigii hore waxa gabyaaga Soomaalidu badiba ahaa af-hayeenka qabaa'ilka, gabyaa kastaana waxa uu sax iyo khalad, xaq iyo baaddilba inta badan kula safnaa qabiilkiisa hiilo ahaan.; gar iyo gardarroba, hase yeeshee Xaajigu wuu ka duwanaa badiba gabyaagii uu la noolaa markii uu waddanka ku soo laabtay 40-naadkii ee gabayadiisu dadka ka dhex hanaqaadeen. Wacyi ummadnimo iyo garasho waddani ah oo ka tallawsan garaadkii gabyaaga kale intiisa badan, ayuu Xaajigu lahaa. Waxa uu ka gabyi jirey oo suugaantiisu ku suntan tahay heer guud-mar sare ah oo qawmi iyo ummadnimo ah. Garasho iyo aqoon durugsan ayaa gabayadiisa laga dhex dareemayaa marka lala kulmo ee la daraaseeyo.

Qiimaha iyo tayada sarraysa ee Xaaji Aadan lahaa, hal-doornimadiisa, indheer-garadnimadiisa iyo qayuurinnimada hal-muceedka ah ee hal-abuurkiisa qiirada miidhan ah, miigganaantiisa qofnimo, hanweynidiisa iyo hirasho fogaantiisa qofnimo, waxa lagala soo dhex bixi karaa gabayadiisa badan ee dulucda weyn iyo duxda ku wada gaashaaman ee xilligii gobannimo-doonka (1943 - 1960) iyo xilliyadii ka dambeeyey ee dawladihii rayadka ahaa (1960 - 1969) iyo waayadii kacaannimada ilaa sannadihii u dambeeyey noloshiisa (1969 - 1986).

Xaajigu intii dambe noloshiisa waxa uu u badnaa magaalada Muqdisho. Waxa uu ahaa nin da' ah, waanu ku xanuunsaday Muqdisho. Eheladiisa ayaa kula talisay in Ceerigaabo loo qaado. In xaqu ku soo dego oo Muqdisho uu ku geeriyoodo ayay ka yaabayeen, waxaanay door bidayeen in uu Ceerigaabo ku geeriyoodo, si halkaas loogu aaso. Xaaji Aadan Af-qallooc arrintaas wuu diidey, waxanu tilmaamay horta meel aan Ceerigaabo ahayn in aan lagu aasin marka uu geeriyoodo, hase yeeshee uu hadda dareemayo inuu aad u ladan yahay. "I daaya", ayuu yidhi "naftu iyadaa i fool eryi doonta'e".

Saddex bilood ka dib, Xaaji Aadan oo ladnaaday ayaa u ambabaxay Ceerigaabo. Waxa uu Laascaanood ku sii maray Alle ha u naxariisto'e saaxiibkii Daahir Af-qarshe, isaga oo doonayey in aanu salaanta la dhaafin. Khadra Daahir Af-qarshe ayaa ii tibaaxday in aabbaheed uu Xaaji Aadan Af-qallooc galabtaas ku yidhi "ii baaqo caawa aan ku casuumo'e", waxaanu Xaaji Aadan ugu jawaabey "waxaan ahay fool eri oo ma sixi karo meel ay naftu igu simi karto". Isla galabtaasba Ceerigaabo ayuu u sii gudbey, waxaanu sii noolaa muddo yar oo dambe. Magaala madaxda gobolka Sanaag ee Ceerigaabo, ayuu Xaaji Aadan ku geeriyooday maalin Sabti ah 5-tii bishii Julay sannadkii 1986.

Xuseen Nuur Axmed (Al-xuseyni) waa nin ururiya gabayada iyo suugaanta oo ay Xaaji Aadan Af-qalloocna asxaab dhow ahaayeen. Waxa aan Al-xuseyni kula kulmay Rugtiisa Kutubta iyo Cajaladaha lagu iibiyo ee faras magaalaha Hargeysa Oktoobar 2007, waxaanu ii wariyey sheekadan soo socota: Xaajiga waxaannu ahayn saaxiib. Waxaannu iska soo gallay nin aannu ilmaadeer ahayn oo la odhan jirey Cabdi Maxamed Rooble, Cabdi-Dheere oo isna geeriyooday Alle labadaba ha u naxariisto'e, oo hudheel wax laga cuno ku lahaa magaalada Muqdisho, xaafadda Siinay. Xaajiga ayay inaadeerkay saaxiib isku dheer ahaayeen. Hudheelka ayuu Xaajigu wax ka cuni jirey oo bilaash u ahaa, iyaguna way ku sheekaysan jireen. Halkaas ayaannu iskala jaan qaadnay oo is barasho dheeri nagu dhex martay. Xaajiga waan u khidmayn jirey oo waxyaalaha gaarka ah ee baahidiisa la xidhiidha ayaan u soo qabqaban jirey. Sannadkii 1983-

kii ayaa isugu kaaya dambaysey, xilligaas oo aan Sacuudiga u dhoofay.

Waxyaalaha aan Xaajiga uga soo joogey waxa ka mid ahaa maalin Xaajiga oo maqaaxidaas Cabdi-Dheere dhex fadhiya ayaa nin oday ahi Xaajiga weydiiyey oo ku yidhi: ‘Xaaji Aadan Immisa af ayaad ku hadashaa?’ Waxa uu Xaajiguna ugu jawaabey oo yidhi: ‘Dee iminka Afsoomaaligaaba igu dirqi ahe, berigii aan hadli karayey, laba iyo soddon af baan mid aan in yar ka aqaanno iyo midaan in badan ka aqaanba midba aan wax kaga hadli jirey’.

Su’aal kale ayaa maalintaas Xaajiga la weydiiyey oo waxa uu ninkii odayga ahaa Xaajiga ku yidhi: ‘Beryahan miyaad gabayadii iyo suugaantii joojisey?’ Waxa uu markaana Xaaji Aadan ugu jawaabey oo yidhi: ‘Oo ma suugaan baa nool sawta **“Awliyo Allay Adeeg”** la yidhi!

Al-xusayni waxa uu sii wadaa tebintiisii, waxaanu yidhi: “Waxyaalaha la yaabka lahaa ee aan Xaajiga ka arkay waxaa ka mid ahaa in sannadkii 1977 uu Xaajiga gaadhi jiidhay oo misigta uu ka jabay. Boqol sannadood wuu ka weynaa, haddana laftii jabtay waxa ay u kabmatay si wanaagsan oo isaga oo aan dhutis lahayn ayuu lugayn jirey, waxaanad moodaysey in Ilaahay jidhkiisa caafimaad gaar ah siiyey”.

“Anigu waxaan ka mid ahay dadkii aan la kulmin Xaajiga, hase yeeshee waxaan ka mid ahay dadka la dhacay ee jecel fikradhiisii, gabayadiisii iyo dhaxalkii uu ka tegey” sidaas waxa leh Axmed Colaad (Qorane) oo ah nin gabyaa ah oo aan kula kulmay Hargeysa Oktoobar 2007. Qorane waxa uu sii ambaqaadayaa tebitan xiisaha leh: Hadba wixii aan Xaajiga gabayadiisa ka hayo ayaan gudbiyaa, waayo dad badan ayaan si fiican ula socon oo aan aqoon buuxda u lahayn Xaajiga iyo wax soo saarkiisa. Sidaas darteed aniga oo maalin meel ka tirinaya gabay uu Xaajigu leeyahay, ayaa waxa igu soo boodey nin oday ah oo aad mooddo inuu aad u jibbeysan yahay, waxaanu igu yidhi oo i waydiiyey: ‘Miyaad Xaajiga taqaanney?’ ‘Maya’ ayaa ugu jawaabey, ‘hase yeeshee gabayadiisa iyo afkaartiisaan aqaanna’.

Ninkaas odayga ah oo la odhan jirey Cumar wuu burqaday oo waxa uu ii galay sheekooyin badan oo Xaajiga iyo xilligii gobannimo-doonka ku saabsanaa. Waxa uu ka sheekeeyey in Xaajigu doonayey inuu halgannadii shucuubta adduunku ay gobannimadooda ku haybinayeen uu ku xidho Soomaalida halgenkeeda. Adduunka oo dhan laydh xornimo-doon ayaa ruxaysey buu yidhi, Xaajiguna waxa uu ahaa nin dadkii xilligaas ka aqoon badan oo waaya aragnimo ballaadhan iyo wixii dadka shucuurtooda kicinayey xambaarsan. Waxyaalihii uu sheekada ka bilaabay waxa ka mid ahaa in Xaajigu waddanka ku soo laabtay isaga oo qiiro quluubtiisa ka buuxdo. Dadka ayuu isu uli jirey oo meheradaha iyo suuqa dhexdiisa ugu qudbadayn jirey oo ku wacyi gelin jirey in gobannimada loo oogsado. Maalintii dambe ayuu ku guulaystey inuu dadka magaalada Berbera ka saaro oo isugu geeyo dhinaca Batallaale. Subaxnimadii ayuu gegidaas oo bannaan ah nooga bilaabay buu yidhi inuu noo akhriyo gabayadiisii, xogtii iyo wacaashii gobannimo-doonka adduunka iyo sidii gumaystaayasha loogu jebiyey dunida kale ee loola dagaallamayo, inta la soo kufay ee haddana la kacay iyo ta Soomaalida maanta la gudboon. Gelin dame ayay nagu gaadhey buu yidhi Cumar in aannu halkaas ka kala dareerno, iyada oo aanay jirin cid gaajo dareentaa ama oonta oo biyo doonataa, lama moodayn in aannu daqiiqado joogney. Waxaanu yidhi Cumar: Waxa uu Xaajigu nooga bilaabay oo nagu yidhi ‘waar idinka oo dhintay baan ogaaye, miyaad soo noolaateen’! Dabadeeto dhimashadaas ayuu macneeyey. Sida lala socdo gumaysigii Ingiriiska waxa shaqaale u ahaa oo waddamada uu qabsado ee Afrika u raaci jirey niman Hunuud ah. Markii haddaba uu Somaliland Ingiriisku qabsaday ee muddo haystey, ayaa Hunuuddii u shaqaynaysey oo u badnayd kuwa lo’da caabudaa, waxa ay Ingiriiska uga dacwoodeen in Soomaalidu ay Ilaahooda cunto, ayna doonayaan in ay ka ceshadaan, Ingiriisna waxa uu yidhi ka ceshada. Maalin dambe ayaa wiil yar oo Soomaali ahi lug hilib lo’aada la soo maray suuq ay Hunuuddu u badnayd. Sida uu Cumar ka soo werinayo Xaaji Aadan, Qoranena uu Cumar ka soo tebinayo, waxa ay Hunuuddii faash ku googooyeen inankii yaraa, waana halkaas barta uu Xaajigu ka lahaa: ‘ Waar idinka oo dhintay baan ogaaye, miyaad soo noolaateen’! Waannu is beddeley baannu ku nidhi Xaajiga oo waxaannu la gallay heshiis ah in gumaysiga la

iska dhiciyo oo xornimada loo halgamo sida shucuubta dunida kale.

Xaaji Aadan Af-qallooc dabadeeto waxa uu sharax dheer ka bixiyey sida ugu habboon ee gumaysiga looga hor iman karo ee looga adkaan karo. Waxa uu Xaaji Aadan yidhi markaas: 'Gumaysigu waxa uu ku taagan yahay saddex dhardhaar, waana in aynu marba saddexdaas mid ka hoos qaadnaa, si aynu isaga cidla' hadhowto uga hello, oo aynu u jebinno'. Saddexda dhardhaar waxa looga jeedaa dadkii ajnebiga ahaa ee gumaysiga la socdey ee Hindidu hormoodka u ahayd, wadaaddadii bayd gaabka ahaa ee gumaysigu abuuray ee markhaatiga u furi jirey oo Xaajigu wadaad xumayaal u yaqaanney sida aynu ku arki doonno gabayo arrintaas ka hadlaya oo buugga ku jira iyo nimankii odayaasha iyo cuqaasha ahaa ee Ingiriiska af-qaadka u ahaa ee uu isagu sameeyey.

Dagaal ayaa lagu qaaday saddexdaas qolo. Waxaa la hor abbaaray qolyihii ajnebiga oo ahayd halka ugu nugul marka loo eego labada qolo ee kale ee Soomaalida ka soo jeeda ee gumaysiga ku naban. Waxa la tilmaamaa in markaas ka dib ay bilaabantay xaaladdii abbaanimada. Hunuuddii iyo ajnebigii kaleba waxa ay dabada geliyeen oo ku kala fayleen magan ahaan qaabaa'ilkii Soomaalida, si ay u badbaadaan. Markii ay sidaas wax u dhaceen waxa uu Xaajigu abuuray xisbi la magac baxay Beledi oo ay ku wada jiraan Soomaali, Carab, Hunuud ama wixii aan Ingiriis ahaynba. Hal-hayska Xaaji Aadan xilligii gobannimo u dirirka waxa uu ahaa: Fulow mar uun baa la dhintaa, aniguba saddex jeer baan dhintayoo waanigaas nool. Saddexda goor mar waatii uu libaaxu qaatay, marna waatii looxu la sabbeeyey ee badda moolkeeda habeenka kula baryey, marka saddexaadna waatii dilka lagu xukumay ee uu ka baxsaday.

SUUGAANTII AF-QALLOOC IYO HALGANKII GOBANNIMO-DOONKA

Waaya aragnimo weyn iyo aqoon fidsan ayuu Xaaji Aadan kala soo laabtay dibaddii uu inta badan ku maqnaa. Taasi waxa ay markii dambe si muuqata uga soo iftiintay noloshiisa, siduu u fekeri jirey iyo suugaantiisaba. Markii uu dalka ku soo laabtay waxa uu la soo kulmay aasaaskii dhaqdhaqaaqyadii gobanimo-doonka ahaa ee Soomaalida iyo hinqashadii ay dadka Soomaalidu xornimada ku yaboohinayeen. Dalal badan oo ka mid ah dhulyowgii uu tacabbirka ku joogi jirey, ayaa Dagaalkii Labaad ka dib iyana xornimo gaadhey. Waxyaabahaasi oo dhama waxa ay Xaajiga u sahleen in markiiba uu awood u yeesho inuu buuxiyo kaalin korsan oo halgamaannimo hal-abuur tayadiisu sarrayso ah oo leh wacyi ummadnimo iyo mid dadnimo. Waxa uu bilaabay halgan siyaasadeed oo xorriyad doon ah, sida ubaxana waxa u furmay hibadiisa hal-abuurnimo. Gabayo waddani gobannimo-doon ah, qiirana ka buuxdo, ayuu halgankaas kaga qayb galay. Colaad, guhaad iyo xadhig ayuu taas ku mutay isaga oo ah nin da'diisu weyn tahay. 1958 ayaa Xaajiga markii u dambaysey la xidhay. Xabsiga Mandheera ayaanu ku jirey ilaa laga gaadhayey gobannimada 26-kii Juun sannadkii 1960. Xadhiga Xaajigu waxa uu ka mid ahaa waxyaalihii ugu horreeyey ee xubnihii 33-ka ahaa ee Barlamaankii ugu horreeyey ee Somaliland ka wada hadleen, waxaana Xaajiga la sii daayey isla markii gobannimada la qaatayba.

GOBANNIMO

Gabayada Xaaji Aadan ee xilligii gobannimada waxa kuwoodii ugu horreeyey ka mid ah inta aan helay gabaygan soo socda oo la magac baxay **Gobannimo**. Waa dhiirri gelin iyo guubaabo ku saabsan in Soomaalidu diiddo, kana dirirto heeryada gunnimo ee gumaysiga, una gayllanto soo dhacsiga xaqa iyo xuquuqdeeda ummadnimo. 1943 ayuu Xaajigu gabaygan tiriyeey, waxaanu yidhi:

**Samaan laguma doonee xornimo waa sange¹ u fuule
Salax dakhar leh meyd soobiriyo seedo waran gooyo**

Soofkoo² la kala qaado iyo siigo kor u duusha
 Haweenkoo gambada saydha iyo sebi aqoomooba
 Iyo libintu waxay saran tahay suluf³ colaadeede

Salliga iyo Allaahu akbartay siri ka buuxdaaye
 Saajacu ma hoogee libbuu saami leeyahaye
 Sawaariikhda waxa nooga dhigan Suuratul Ikhlaase⁴,
 Naftuna saacad bay leedahoon abadi seegayne
 Siyaadiyo nuqsan laguma daro suu Ilaah yidhiye
 Kuwo saymihii⁵ nabad galaa seexdayoo go'aye
 Saxarba waa dilaa nimaan wakhtiga sed ugu laabnayne

Geesiga senaad⁶ weyn leh iyo fulaha seeraara
 Geerida u siman sharafna way kala sarreeyaane
 Safka ninkii ka baqa ee warmaha sugi awood waaya
 Saldhigiisu aakhirana waa sakhara naareede

Gobannimo sun baa kaa xigtoo laysma siin karo'e
 Waa sarac⁷ ku baxa dhiig rag oo lagu sadqeeyaaye
 Sarakaca kufriku waa sasabo suu na leeyahaye.

- .....
1. Sange: *laboodka fardaha kiisa dhufaanan, kiisa qoodha ab waxa la yidbaab Sirib*
  2. Soof: *xoolaha la dhaqdo*
  3. Suluf: *kulayl*
  4. Ikblaas: *Suuratul Suuradda Qulbu wallaha*
  5. Saymo: *arrin cidhiidbyoon, arrin culus oo khatar ab.*
  6. Senaad: *isku kalsoon oo warkiisu dibad baxay ama carceeray, caan ab.*
  7. Sarac: *(Af-carabi) beer, wax soo saarka dhulka*
- .....

BERBERA

Killigii Dagaalkii 2aad waxa Berbera ka qaxay Hunuuddii iyo Carabtii ku noolayd ee ay gacanta ugu jiri jireen halbowlayaasha ganacsi iyo kuwa dhaqaale ee magaaladu. Markii uu dagaalku dhammaaday ayay Hindida iyo Carabtu soo noqdeen si ay Berbera uga sii wataan hawlihii baayacalmushteriga ee uga socon jirey dagaalka hortiiis. Dhinaca kale nimankaas shisheeye waxa ay ka hor yimaaddeen dhaqdhaqaaqii gabannimo-doonka, waxanay si badheedh ah ula safteen isticmaarkii dalka gumaysanayey ee la iska kicinayey. *“Kuwan (Isticmaarka) ayaannu wax ku qabnaa oo la saari maayo”* ayay ujeeddada Hunuudda iyo Carabtu ahayd.

Xaaji Aadan Af-qallooc oo qurbaawi ahaa, dibeddana in badan tacabbir ku soo ahaa, ayaa u qaadani waayey sida qolyahaas ajnebiga ahi u taabeen dhammaan ilihii dhaqaalaha iyo sida dadka Soomaalidu uga qatan yihiin, iyo sidaas macangagnimada ah ee ay haddana uga safteen Soomaalida, uguna raaceen gumaysiga. Gabaygan oo Soomaalida ku dhiirrigelinayey in ay qabsadaan halbowlaha dhaqaale ee waddankooda, kana shaqaystaan waxa uu Xaajigu tiriyey 1944, waxaanu yidhi:

**Amlaag¹ kuma lahaan jirin Berbera idilka Soomaale
Nin abbaan² ah mooyee mushteri lama aqoonayne
Afar iyo shan Carab baa makaan aada ku lahaaye
Adeeggay idiin diran jireen aqalaad fiiqdaane
Ardal³ Baaniyaal⁴ iyo Hinduu ubuxu saarraaye
Iyagaa asaasaye nin kale kuma ilwaadnayne**

**Idinkoo Afmeer⁵ iyo ka yimi idhanka Gaaroodi⁶
Oo soo arraday oo Berbera adhiyo geel keenay
Ahminkaaga⁷ goortaad gaddaad imato daaskooda
Haddaad tidhi ascaartiyo maryaha iibku wuxu joogo
Af-ku-dhabasho mooyee su'aal ma oggolaanayne
Sida eyda iyo dacawaday idin eryaayeene
Aremaad⁸, arjood⁹ iyo xumaa ku oggolaydeene
Ihaano¹⁰ iyo quudhsaad qabteen edebtu diiddaaye
Nimankii adduunkeenna dhacay Idalji¹¹ qoomkiisa**

Iyo Carabta reer Shixir ah ee adhxaxda gaagaaban
 Itifaaqe sebenkaad hurdada ku ibtilowdeene
 Wax akhbaarta laysugu diray ula ekoonaatay
 Inaad ehel qubuur iyo tihiiin aadmi meytiyahe

Ixsaan kama falayn xoolahay ururinaayeene
 Raggii dahabka Alla-koodin¹² jirey eegga waa foqore
 In yar baa hadhaye laga kaxay aradkii Soomaale
 Laga iibsey daaraha waxay ku ismanaayeene
 Ilma adeerradiin baa ku jira aqalladoodiiye
 Aswaaqdii¹³ Majuusigu fadhiyey eydi laga saarye
 Laga eri arwaaxii jinkiyo ubadkii shaydaane
 Ma aqoonnin diinta'e dibay ku acbudaayeene
 Ashahaadey guriguu fadhiyey inankii Raamraame¹⁴
 Nimankii dabada ka arradnaa eel kuu soo noqoye

Abdaasha¹⁵ iyo awliyada iyo ehel karaameedka
 Abaa Qaasim nebiga amranee u ifa kawnkoo dhan
 Rasuulkuu ku aaminay sharciga Qaaddirka abuuray
 Awqaadda khayrka leh bilaha laysu soo ururo
 Halkuu sanamku oollaayey baa lagu addeecaaye
 Iqbaal¹⁶ iyo nasraynoo¹⁷ kacoo aayaddii rogaye
 Ab kasta ha noqdee waa tujaar inammadiinniye
 Adduunkay heleen kalama tegin aradka Soomaale
 Ma inkirin Ixsaanka'e sekay aad u bixiyeene
 Agoonkiyo fiqiirkiiba way wada ikraameene
 Ilaah beydkii iyo bay dhiseen waqaf¹⁸ Islaameede

Ummuurtii qabiiliyo ninkii oday u soo sheegta
 Awoow iyo walaal iyo xigtiyo waalid la addeeco
 Asalkaba macruuf beri ahaa ama abaal raagey
 Abti iyo qaraabo iyo xidid loogu imanaayo
 Ninba wuxuu alliifaba hadduu guriga soo aado
 Markuu ololka gaajada ba'shiyo oonka iyo diifta
 Anfacyo dhar buu kala tagaa awr la buuxsado'e
 Ikhwo iyo shuraakaynnu nahay ubad walaalo ahe

Afartaa Hindiyo Carabtu way idin ablacaayeene¹⁹

Ahlan iyo tarxiib²⁰ xeeladaad ku istareexdeene
 Waxa uurka laydiin fahmaa waa addoonnimo'e
 Axwaashiinna oo idil horay ugu ilqaadeene
 Aqoon ma laha nimankaa qabuur eegga laasimaye
 Haddii aan wax laga iibsanayn wuu ordi lahaaye
 Asbuuc keliya buu gadan lahaa agabta hoos taalle

Ninkii oomay dhalanteed biyuu u ictigaadaaye
 Ilo iyo jidhaamay la tahay inuu arkaayaaye
 Wuxuu sii itaaloba hadduu addinka gaadhsiyo
 Uu ka cab yidhaah buu kulayl omos ah taabtaaye
 Asafka iyo tiiraanyaduu kala uleeyaaye

Abeesada dusheedaad xariir Abuya²¹ mooddaaye
 Iikahaa belaaayada watay kugu asiibtaaye
 Ajnebigaa la mida maalintuu kaa il-roon yahaye
 Ma asturo ummuur kugu dhacdiyo iinta kugu taalle
 Amaah laba Rubbooduu kufriiga kugu ag joojaaye
 Aradkeenna nimankii kharribey hay abla'ableyne
 Afkii ribo yaqaan naarta waa lagu amsiiaaye
 Iimaanka beentiyo wallaha waad ku ababteene
 Waa waxa quluubta engejaad hore u eeddeene

Ma aqbalo anoo kale laqwiga aan abdo lahayne
 Abkay nimaan ahayn iyo qariib hay ammaanina'e
 Arbaciin sanaan meeryoo waan ogsoonahaye
 Addin hadduu kudkude²² kaa cuniyo oofta iyo lowga
 Awelkiisa waad sahashataa aadyar xoqataaye
 Ayaamaha dambaad soo dhacdaa aramidiisiye

Aw Baashta²³ nimankaa ahoo aradka boobaaya
 Iclaan²⁴ iyo kinaayoba²⁵ u idhi inaad ogaataane
 Haddayse laabtu idin awdan tahay hadalku waa uufe
 'Ahay way!' kolkaan idin ansaxay way aqoon li'iyee
 In afkaartu iga sheellan tahay waxa akiidkii ah
 Arnab²⁶ baan libaax moodey iyo aar habeen guda'e
 Ulo iyo qodxaan moodayaa awlax iyo seefe
 Aawaydaan hayaa meel dadkii aakhirow kacaye

Arwaax²⁷ maqan ajsaad²⁸ khaliya²⁹ baan u addimaayaaye
 Aragaha dar beelaan dariiq u ifinaayaaye
 Dhego awdmey baan maqal rabaa inay ajiibaane
 Acmi baan tiriigga u sidaa waanuse arkayne
 Indho bururay baan doonayaa inay islaaxaane

Dab baa olola xaabada haddii loo agaasimo'e
 Haddii aad afuuf tidhi ramaad waa ammuur culuse
 Bisaaskaad akhlaaqdiyo dabciga uga ekaateene
 Iyagaa isku itaalahoo "aaw" ka yidhi meele
 Itifaaq la'aan lagu ma helo lib iyo iimaane
 Mar haddaad is wada iibisaan aaminkiin dhimaye
 Haddaanay odhaahdu faa'iido tarin aamuskaa wacane
 Ammaana Alla meel eber ah baan oohow ka hayaaye!

- .....
1. *Amlaag: (Af-carabi) banti, mulki, maal*
  2. *Abbaan: qofka cid kale ku hoos jira ee wakiilka laga yabay*
  3. *Ardal: doqon, nacas, segeger, abhal, dabbaal, sacsac iwm*
  4. *Baaniyaal: Hindigii isticmaarka la socdey*
  5. *Afmeer: gooddiga, dhulka qoorta ah ee ka faana baxsan oollimaadka beesha*
  6. *Gaaroodi: dbul galooley ah oo carro cad leh sida qaalibka ah*
  7. *Abmin: wananka iyo orgida tuman ama dhufoonan ee la iibgeeyo loogu talo galo*
  8. *Aremaad: (Af-bindi) aflagaaddo ama cay ah*
  9. *Arjood: (af-bindi) aflagaaddo, cay*
  10. *Ibaano: (Af-carabi) quudhsi, bab-dilid*
  11. *Idalji: magaca nin ganacsade abaa oo ka mid abaa tujaartii Hindida*
  12. *Alla-koodin: gef Alle ka horjeeda oo shirki ku saabsan qofka caadaysta, Alle-ka-kood*
  13. *Aswaaq: (Af-carabi) suuqaq ama suuqyo*

14. *Raamraam: magac ay Hindidii Berbera u caabudi jireen
Nebi abaan*
  15. *Abdaal: (Af-carabi) beddelaad, marka qof dbinto
baddiilkiisu yimaaddo*
  16. *Iqbaal: (Af-carabi), qaabbilaad, aqbalid*
  17. *Nasar: (Af-carabi) guul, libin*
  18. *Waqaf: (Af-carabi) bilaash, lacag la'aan loo bixiyey*
  19. *Ablacaayeene: (Af-carabi) liqayeen*
  20. *Tarxiib: (Af-carabi) marxabbayn iyo soo dhowayn*
  21. *Abuya: maarkad, nooc*
  22. *Kudkude: dulin yar oo ciidda ka soo baxa oo
qaniinyadiisu arami iyo eel reebto*
  23. *Aw Baashta: (af-carabi) huubo, dad guraangur ah oo isku
dbafan, gun ama hooseeya (xathaalah) oo
carabi ah ayuu u dhigmaa*
  24. *Iclaan: (Af-carabi) ogaysiin*
  25. *Kinaayo: maldahan*
  26. *Arnab: (Af-carabi) bakayle*
  27. *Arwaax: (Af-carabi) ruuxda.idda, nafta*
  28. *Ajsaad: (Af-carabi) jidbka*
  29. *Kbaliya: (Af-carabi) meel madhan, meel aan waxba ku
jirin*
- .....

MIYAYDAAN AQOON DIINTA

1946-kii ayuu Xaaji Aadan gabaygan tiriyeey. Gabaygu waxa uu dadka hoga-tusaalaynayaa, ugana digayaa iimo ama ceebo sidii bar uskag ah ugu gaashaysan dhaqanka Soomaalida. Waxa ugu horreeya oo gabaygu tilmaamayaa in qofka ragannimada leh ee miigganaanta iyo dadnimadu maankiisa biyo dhigeen ee wax-ku-oolka ah aanay Soomaalidu nolosha ku dhaadin, kuna qadderin ee maalinta uu geeriyoodo ka dib la ogaado kaalinta muhiimka ah ee uu buuxin jirey, haddana bannaanaatay. Marka labaadna waxa uu durayaa garashada liidata ee Soomaalida ee ku saabsan in ajar iyo xasanaad laga raadiyo in adhi xabaalaha lagu qalo oo marxuun beri hore xijaabtey khayraad iyo barako qalfoofkiisa laga ag galagalaysto, iyada oo loo arxami waayey agoontii oo buuxda oo dayac suuqyada la wadhan, haween da' ah oo wax la'aan la tuban iyo masaakiintii sadaqadu ku bixi lahayd oo nolosha la legdankeeda la kadeedan.

Waxa kale oo gabayaagu Soomaalida ku guubaabinayaa in ay tahay ceeb iyo foolxumo in iyada oo sidii ahminka Soomaalida la iibsano ay haddana reero isugu faanaan oo ay tuurta ku sitaan magaca oday dhintay “sula iyo beri fog”, waxaanu Soomaalida ku dhallilayaa is ixtiraam darrada dhexdooda, is cisayn la'aantooda iyo sida foosha xun ee ay ugu rixinayaan, una koolkoolinayaan nimanka ajnebi ee inta ay dhulkoodii saanyadeen, iyagiina (Soomaalidana) addoonsanaya.

Inkasta oo Xaaji Aadan Af-qallooc gabaygan tiriyeey sannadkii 1946, haddana waxa la moodayaa inuu hadda tirinayo marka nuxurkiisa lagu dhereriyo wacaasha iyo waayaha dadka Soomaalida ee maanta. Gabaygu waxa uu ka hadlayaa dagaallo maalin kasta dhacaya, kibir iyo gardarro la isu dooxayo, xoolaha oo la kala qaadayo iyo askartii isticmaarka oo guryaha ku gadaaman. *“Anigaa kala eega oo waa eydaas is cunaysuu, isticmaarkii labaa”* Dareenkaas Timacadde muujinayey gobannimada ka dib badhtamihii lixdanaadkii, ayuu Af-qalloocna ka sii digayey gobannimada ka hor badhtamihii afartanaadkii. Gabaygu waxa kale oo uu iftiiminayaa abaaro iyo ooda-lul, saboolnimo iyo faqri,

cudurro iyo xanuun ku baahay dad iyo duunyoba, maalkii oo gabloolay oo aan godol qaadin (sicir barar), ducadii oo la aqbali waayey iyo noloshii oo sii sureer beelaysa basaas iyo iidaan la'aan darteed.

Mufekerku waxa uu garwaaqsanayaa oo gabaygiisa ku hogatusayaa in masiibooyinkaasi amar Alle ku dhacayaan, hase yeeshee ay dadku ka mas'uul yihiin sababaha wax u dhacayaan. Abwaanku waxa uu dooxayaa oo dadka u soo bandhigayaa eelka iyo halka dadka iintu kaga taallo. Waxa shaabuug iyo karbaash lala dhacayo looga dhigayaa dunuubta ay gelayaan iyo xumaanta ay samaynayaan. Gabyaagu waxa uu soo bandhigayaa *“arxan la'aan dadka dhexdiisa ku sii faafaysa, agoonta iyo maatida oo xaqooda la duudsiyayo oo si badbeedh ah loo dhacayo, sakadii oo aan la bixinayn, magaca Alle oo dhaartu ka sarrayso, Islaamnimadii iyo samofalkii oo laga sii dheelmanayo, dadka oo isu sii dbigaya sidii oo ay waarayaan oo aanay abidkood dhimanayn iwm.”* Waa dareen ku oognaa dubaaqa Xaaji Aadan Af-qallooc 1940-nadii, hase yeeshee aanay dadku markaas wada dhaaddanayn, waana xaqiiqo maanta la nool dareenka in badan oo Soomaalida ka mid ah. Sida uu maalintaas horeba Xaajigu xalka ugu arkayey in la Toobad keeno oo xumaanta laga fuqo, ayuu maantana si la mid ah mar kale gabaygani dadka xusuusinayaa oo ku boorrinayaa in masiibooyinka iyo belaayada oogan halkooda dib loogu celiyo oo xallintoodana lagula eerto.

Waxa la yidhaahdaa: *“wixii la arki jirey waxoodaa laga akbristaa, waxaan la arki jirinna min subaaxaanalle”*. Haddii ay masiibo timaaddo waa in aad adigu (Aadmigu) xalkeeda helaa, haddii uu taas mar walba ku guul-darraystana, waa inuu cid kale oo xallinta uga fara dhuudhuuban kula noqdaa oo la kaashadaa mar haddii uu kelidii waxba furdaamin kari waayey.

Gabaygan waxa uu Xaajigu ku xusayaa magacyada rag u badnaa culima aw diin iyo cuqaal uu gumeysigii Ingriisku ku xidh xidhay jasiiradda Sacaada Diin oo xeebta Saylac ah. Raggaas waxa ka mid ahaa marka laga yimaaddo inta gabayga ku xusan oo aynu xagga hoose ugu tegi doonno tacriiftooda: Sheekh Axmed Maxamuud

Dalmar, Sheekh Cali Shire iyo Sheekh Yuusuf Dalmar oo dhammaantood Ceerigaabo ka soo jeedey. Nimanka cuqaasha ah ee jasiiraddaas lagu xidhayna waxa ka mid ahaa Caaqil Maxamed Aadan Aw Cabdi (Fadhi-yare) oo degaanka Burco ka soo jeedey. Raggani waxa ay diiddanayeen guud ahaanba siyaasaddii maamulka Ingiriiska ee Somaliland, gaar ahaana waxyeellada sun ayaxa lagu buufinayey ama dhulka loogu daadinayey ay gaadhsiinaysey baadka, biyaha iyo xoolahaba. Intii u dhaxaysey 1946 - 1947 ayay raggaaasi xidh xidhnaayeen. Wuxu yidhi:

**Ibraahim¹ iyo Shiikh Muuse² iyo Awliyaa Madar³ leh
 Amiirkii fadhiyey Xaaxi⁵ iyo Aadam iyo Guure⁵
 Ishaarada ninkii lagu arkiyo Awgii Timo-weyne
 Akhyaartiinna nimankii ahaa ehelo khayraadka
 Arwaaxooda oo nool kuwii la asaraarayey⁶
 Ninna ma intifaacayn kolkay idin ag joogeene
 Markii iilka loo jiiday baad aad u garateene
 Ina Amarre⁷ waaguu yimaad ahab⁸ tidhaahdeene
 Arbow Ina Caliyo⁹ Nuux Furraa¹⁰ Ayland-kii¹¹ jira'e
 Ninna uma axsaan faline waaba ashkatayseene
 Sayid Maxamed¹² baa la inkiroo gaal la aaminaye
 Weligiin Islaamnimada waad ka arradnaydeene¹³
 Ma aqbalo sharcigu xaalkanoo waa anfiyayaaye¹⁴
 Miyaydaan aqoon diinta waad ku andacootaane¹⁵**

**Aqoon iyo shujaaciy¹⁶ cilmiyo edebta oo raacda
 Arrimuhuu rag leeyahay ninkuu Eebbe wada siiyo
 Inta uu arladan aad degtaan ku ag wareegaayo
 Ifka intuu ku nool yahay ma jiro nimaad ikraantaane
 Hadba waxaad amaantaan ninkii Aakhiroo kaca'e**

**Agoontiyo masaakiinta oo loo arxami waayey
 Indhoolaha gaboobiyo habraha agab¹⁷ la'aan jooga
 Iyagoo agtiinnii ku qaday oo anfacu waayey
 Hadba meel nin lagu aasay baad adhiga geysaane
 Ma aqbalo sharcigu xaalkanoo waa anfiyayaaye
 Miyaydaan aqoon diinta waad ku andacootaane**

Iyadoo sidii neef ahmina¹⁸ laydin kala iibsho
 Oo sida asbaacdiyo¹⁹ riyaha laydin kala eego
 Oo aan nin kale erey ku celin idinka mooyaane
 Anigaa ab-roon²⁰ iyo faraad ku ibtilowdeene
 Odayaal samaan hore dhintaad abid ku faantaane
 Ma aqbalo sharcigu xaalkanoo waa anfiyayaaye
 Miyaydaan aqoon diinta waad ku andacootaane

Ingiriis iyo Talyaanaad sidii Nebi addeecdaane
 Idinna sida aboorkiyo tukaha yaysu aragtaane
 Wax addoomo laydinka dhigay uumiyaa kale'e
 Hadba kii ajnabiyo yimaad daba ordaysaane
 Nimaydaan aqoon baad fadliga u ictiqaaddaane²¹
 Ma aqbalo sharcigu xaalkanoo waa anfiyayaye
 Miyaydaan aqoon diinta waad ku andacootaane

Ayaantii kastaba weerarkaa gelaya ooshiinna
 Adduunkoo la qaadiyo raggoo aabi lagu laayo
 Askariga itaalkoo guryaha ku ag wareegaaya
 Inta aamikaar²² iyo nin wada omoska²³ meeraaya
 Rabbigii Ilaaheen ahaa amarkii weeyaane
 Waa edeb Raxmaaniya ah iyo ulo cadaabeede
 Idinkaw asbaabahe cid kale eed ha saarina'e
 Haddaysu axramaysaan dhibtaa kuma abaaddeene

Aradkoo xumaadiyo cirkoo aad u di'i waayey
 Abaaraha dhacaayiyo faqriga lagu alhuumeeyey²⁴
 Ducaadaan ijaabada lahayn oogta iyo laylka
 Amraadiyo²⁵ xanuunnada bataan abiyo wiil sheegin
 Uluuf²⁶ lacaga oo aan jarayn awr wax lagu qaado
 Rabbigii Ilaaheen ahaa amarkii weeyaane
 Waa edeb raxmaaniya ah iyo ulo cadaabeede
 Idinkaw asbaabee cid kale eed ha saarina'e
 Haddaysu arxamaysaan dhibtaa kuma abaaddeene

Agoon baad dhacdeen iyo faqiir abbihis go'aye
 In yar baa sekada qaybisee waad asturateene
 Isimkii Ilaah baad xilihii ka arfac²⁷ yeesheene

**Alle haddaad taqaanniin dulmiga eegga kala jooja
Arjaca²⁸ oo wixii hore tagee ahabta²⁹ soo raaca
Istiqaarta iyo Toobaddana laabta ka ogaada
Ikhwaa magaca laydiin baxshee eedda kala daasta
Haddii kale abaalkinna suga aragte qaarkiisa!**

- .....
1. *Ibraahim:*   *waa Ina Sheekh Muuse*
  2. *Sheekh Muuse:*   *waa sheekh caan abaa oo watey
dariiqadii Axmed Bin Idris*
  3. *Madar:*   *waa Sheekh Madar Axmed Shirwac, abaa
caalim weyn, looguna horraysiin karo
raggii jilbaha u dbigay ilbaxnimada
Soomaalida qarnigii 19aad, gaar abaan
dbanka barashada diinta, beeraha iyo
degaamaynta magaalooyinka, waxa uu
ka soo jeedaa Hargeysa*
  4. *Xaaxi:*   *Degaan ka tirsan degmada Oodweyne,
Togdbeer*
  5. *Aadam iyo Guure:* *Rag xilligaas magac labaa oo aan laga
hayn wax tafaasiil ah*
  6. *Asaraar:*   *muran*
  7. *Ina Amarre:*   *Sheekh Cilmi Amarre oo abaa nin
samatalis ka abaa degaanka Go'o ee
Degmada Oodweyne, nabadda iyo wada
noolaanshaha dadka caan ku abaa ka
shaqayntooda*
  8. *Abab:*   *abbin*
  9. *Arbow Ina Cali:*   *waa Sheekh Axmed Cali Maxamed oo
abaa caalim Aqoonta Fiqbiga wakhtigiisii
cid kula mid abayd ay yarayd, abaana
nin urursan oo af gaaban, laakiin aan
xaqa dillacintiisa ka gabban. Sheekh
Axmed waxa uu ka soo jeedaa degaanka
Ceerigaabo, halkaasuuna ku geeriyooday
1982, Alle ha u naxariisto.*

10. *Nuux Furre:* *Nin caalim ah oo wakhtigaas aad looga yiqiin geyiga Soomaalida, waxa uu abaa ninka ugu da'da weyn raggii markaas jasiiradda Sacaaada Diin ku xidhxidbnaa, waxanu abaa afhayaan kooda*
11. *Ayland:* *(Af-ingiriisi) jasiirad*
12. *Seyid Maxamed:* *Waa Seyid Maxamed Cabdille Xasan, Hoggaamiyihii Daraawiishta*
13. *Arrad:* *dhar la'aan, marka dbarku kugu dul idlaado ama wax la xidho la waayo*
14. *Anfiyayaa:* *(Af-carabi) diidayaa*
15. *Andacood:* *sheegasho*
16. *Shujaacad:* *(Af-carabi) geesinnimo*
17. *Agab la'aan:* *wax la'aan, faro madhnaan*
18. *Abmin:* *wananka iyo orgida tuman ama dbufoonan ee in la iibgeeyo loogu talo galo*
19. *Asbaac:* *(Af-carabi) babalaba bilib cunka ah*
20. *Ab-roon:* *ka dbalasho wacan, ka qabiil sarreeya*
21. *Ictiqaad:* *(Af-carabi) rumayn*
22. *Aamikaar:* *hubka tiknikada ah*
23. *Omos:* *siigo (Boodh) iyo kulayl wada socda*
24. *Albuumeeyey:* *Ibtileeyey, salliday*
25. *Amraada:* *(Af-carabi) cudurro*
26. *Uluuf:* *(af-carabi) kumannaan*
27. *Arfac:* *(Af-carabi) ka sarraysiin*
28. *Arjaca:* *(Af-carabi) dib u laabta*
29. *Ababta:* *Milladda*
- .....

DILKII SHEEKH BASHIIR

Dhammaadkii Dagaalkii Labaad ee Dunida waxaa gobolka Togdheer ka oogmay dab uu shiday halgamaagii dulmiga nebcaa ee xaqa jeclaa Sheekh Bashiir Yuusuf. Magaalada Burco ayuu Sheekhu dharaar cad ka bilaabay badheedhihiisa aan gabbashada aqoon. Culimadii diinta ayuu shiriyey, una sheegay in lagu dhaqaaqo ficilkii dadka iyo dalka lagaga xorayn lahaa gumaysiga muddada dheer loo “gees iyo gafuur” xidhnaa. Dood iyo lafogur dheer ka dib, badiba culimadu arrinkaas Sheekha way uga garaabeen, hase yeeshee waxa ay u soo jeediyeen in aan cudud iyo xoog lagu muquunin karin gumaystaha dalka haysta, balse ay taas ka fududdahay in ay Qur’aanka ku akhriyaan oo Alle ka baryaan inuu gumaystaha ka kiciyo. Sheekh Bashiir oo liqi la’ mawqifkaas culimada, ayaa soo qaaday bakeeri ama bilaale oo dhex dhigay culimadii, una sheegay in ay soddonka Jis ee Qur’aanka hareeraha kala fadhiistaan oo ku akhriyaan bilaalahaas, kuna jebiyaan. Markii ay ku akhriyeen ee waxba jabi waayeen, ayuu Sheekh Bashiir qaaday bakooraadiisii oo yidhi “Bismillaah”, oo baguugaha ka dhigay bilaalihii, una iftiimiyey culimadii in “Bisinka iyo ficilku wada socdaan”. Bisin aan ficil lahayni waxba ma taro. Burco gudaheeda ayuu Sheekh Bashiir guluf ka heenseeyey. Markii lagaga taag roonaadayna waxa uu ciidamadiisii la galay buurta la magac baxday Buurdhaab ee ku taalla degmada Caynaba. 1947 ayaa Sh. Bashiir Yuusuf lagu dilay isaga oo mintidaya dagaal ka dhacay Buurdhaab. Meydkii Sheekha waxaa la keenay magaalada Burco, lana soo dhigay meel dibad ah, loona diiday in la aaso.

Xaaji Aadan Af-qallooc dhacdadaas ayuu ka tiriyey gabaygan dhaxalgalka ah ee la magaca baxay Dilkii Sheekh Bashiir. Waa gabay tiiraanyo, baroordiiq, calaacal, guubaabo, hogatus iyo taariikhayn ah oo ku saabsan dilkaas Sheekh Bashiir, sidaas foosha xun ee meydkiisa loola macaamilay iyo sida liidata ee dadkii magaalada Burco maalintaas ku sugnaa isha miirta uga dhigayeen ee aanay xitaa wax ficilo ah uga samayn hagar daamayntii dhafoor taabashada ahayd ee meydka Sheekh Bashiir. Gabaygu waxa uu Soomaalidu ku boorrinayey in ay fadhiga ka kacdo, kuna dayato shucuubta caalamka kale ee gobannimadooda “shanta farood iyo

calaacasha” kaga dhacsanaysa kuwii addoonsanayey ee midiidinnimada ku sandullaynayey.

Markii uu Xaajigu gabaygan tirinayey waxa uu ahaa 80-jir ku dhowaad. Ingiriisku xabsiga ayuu dhigay. In uu xasilloonida khalkhalinayo ayaa lagu eedeeyey. Muddo yar ka dib Xaajigu xabsiga ayuu ku indho darreeyey. Culays badan ayaa gumaysiga lagu saaray in Xaaji Aadan jeelka laga sii daayo. Cadaadiskaasi waxa uu maamulayaashii gumaysiga Ingiriiska Somaliland uga wakiilka ahaa ku sandulleeyey in Xaajiga xabsiga gudihii indhaha loogu jeexo, halkaasi oo uu ku ladnaaday, araggiina ugu hagaagey. Waxa uu yidhi:

**Duhur baa Bashiir lagu shannaqay¹ daar agtiinna ahe
 Damal la hadh galaa bay jebsheen waqay dulloobaane
 Dahriga iyo laabtay rasaas kaga daloosheene
 Isagoo dam iyo dhiig leh oo maro ku duuduuban
 Dadkii uu nebcaa iyo kufraa daawasho u yimide
 Dacsad² iyo ihaaniyo³ cag baa loogu sii daraye
 Meydkiiisa daahira markii dibedda loo jiidey
 Nimankii dilkiisii qirtiyo idinka duunkiinna
 Kolkii aaska loo diidey waad wada dul joogteene
 Ma damqane jidhkiinnii kolkaa waad ku digateene
 Nasab haddaad Durriyaddii⁴ tihiiin kama dareerteene**

**Ma duugoobin Qayb-diid⁵ lafuhu waana duxayaane
 Duur looma gelin geesigii dirirta weynaaye
 Dar kaloo ciyaar lagu diliyo daw-gal baa jiraye
 Oo aan deero deero u hirdiyin sida digaaggiye**

**Isaga oo dulmiga aad qabtaan dood ka celinaaya
 Da'dii uu ahaa Faarax⁶ baa jeelka loo diraye
 Haddeeruu siduu diley arwaax dibedda meeraaye
 Loo diid durriyadduu dhaliyo duunyaduu dhaqaye**

**Gobannimo duqii Cali Bahdoon⁷ doonisteed dhimaye
 Telefoonna⁸ waatuu dawakhay doorkii uu yimiye
 Dacwad iyo wuxuu hadal yiqiin idinka daw waaye**

Wax badan baa karbaash lagu dirqiyey duqiyo wiilkiine
 Nin gadhkii cammuud loo daroo dabada loo xaydey
 Oo ulo dubkiyo jiidhka suga lagu dalliigaayo⁹
 Oo kuman dadkiisii ahaa daawasho u joogo
 Oo aan la diidine farxaan lagu dareeraayo
 Waa dabac idiin gooniyaan duulla waafiqine

Bahal¹⁰ cadarku dilayaa jira oo digo shifaysaaye
 Idinkana daliilkiyo wacdigu waydin didiyaane
 Af-daleela iyo baad shubtaan Diin la iibsado'e
 Dib intaw shakiyi ceebihii daahirka ahaaday
 Maa laga dagaallamo naftaad dib ula maagteene

Dulli inaad tihiin buu hubsaday Diinta caasiyaye
 Dahab buu ku iibshaa dhulkaad dir u lahaydeene
 Hore haddaad u dirirtaan haddadan idinba daareene
 Doqonniimadiinnii horay daraf ku haysaaye
 Dambarsada haddaa xaabadii laysu soo degaye

Ummadaan xorriyad doonan oo daafac noqon wayda
 Dadku inuu addoonsado horaa loogu daabacaye
 Dabka naarta fulahaa wax gala ugu dambaab weyne
 Dacaska iyo ceebtaad qabtaan baa idinka diimoone
 Dunjigi Aadan¹¹ ubadkuu dhalaad ugu dambaysaane
 Wixii aad ku dacaftaan qalbigu saw iskama daayo
 Dib maxaa idiin celinayoo hore idiin diidey
 Maruun maad ku dayataan khalqiga libinta doonaaya

Dabka qaade Sharaqii¹² wax badan daadunka ahaaye
 Turki inuu Bulqaariya deguu daarka ku hayaaye
 Wax badan buu dariiq inuu ka helo doonay Malatoofe¹³
 Dardaniil¹⁴ ka xidhey Ruushankay deris ahaayeene

Ka duuduubey Faransiis dhulkii Suuriyuu degaye
 Dergedii Lubnaan iyo ka guur degelkii Beyruude
 Deeq kama ahaannine bir baa daanka loo sudhaye

Dejla iyo Furaat¹⁵ ferenjigii kama dekeeyaane

Dahraan iyo ka kace ceelashay wada degmaysteene
 Dirir iyo jihaad Maxamed Rida¹⁶ uga dambaysiye
 Wuxuu Faysal¹⁷ taarka ugu diray daawo iyo jaare

Ingiriis wuxuu damacsanaa Reer Hindiya diidye
 Sidii Gaandi¹⁸ doonaayey baa haatan daahira'e
 Daarihii Bunjaab iyo ka kace dahabkii hoos yille
 Daymada haddeer bay indhuhu dib u jalleecaane
 Damaashaadku waa Maxamed Cali¹⁹ loo dabbaaldegaye

Masarna door horaa laga diriyo dawgii khoorriga'e
 Iskanderiya kama soo degaan ducuflihii gaale
 Dakhiirad²⁰ iyo saabaan²¹ wixii dirirta loo keenay
 Faaruuq²² u dacaree in ay dabar ka qaataane

Dusha kuwii alaabada ku sidey²³ debeshka loo dhiibto
 Waa kaa bagaasigi²⁴ dallacay dacayda weynaaye
 Imminkay Maraykan u dirteen Looyar daafaca'e
 Tanuun baa darxumadaw hadhaye duni xalaalowdey.

Dad oo idili soo eri ninkii daallinka ahaaye
 Diyaarado wax lagu soo guriyo mayl wax lagu daadsho
 Daad-xoorta²⁵ oo idil halkaa lala damcaayaaye
 Dekedaha maraakiib shixnadan baa ka soo degiye
 Waa dooyo²⁶ nimankaa u kacay Dig²⁷ iyo Ceel-dhaabe²⁸
 Gadhle²⁹ dhagaxa uu doonayaa waa dusmiyo xeele
 Danta iyo qasdigu waa horseed laga dambeeyaaye
 Dabayshiyo ayaxu waa tusaha laysku dagayaaye
 Wax daliila maabkuu diruu soo duwaay yidhiye
 Dawlaabta boqol fayl ka badan daafta waxa yaalle
 Inay duuddu dacar yeelatuu doonayoo helaye
 Wax dawanen dariiqiyo halkay debec ku foofaaeye
 Daliig³⁰ cawsa meel aan qornayn deelka laga waaye
 Dacasha iyo xayn-booradaa³¹ buug ku daabacane
 Dabin baa sitaar³² looga dhigay man iyo doomaare³³
 Daaqiyo biyaha waa la xidhan eegga dabadeede
 Halka Daawad³⁴ xeradeedu tahay gaaladaa degiye

Dad shaqeeya mooyee miyaa laga dal waayaaye
 Dad-guuraagu goortuu madhaad dabar go'aysaane
 Nin dayuurad iyo moodhar laa beer idiin dirane
 Durgufkiinna³⁵ soo hadhi waxaan diidayuu garane.

Wax badan baan dammiin dhega la'aa daasaddaw tumaye
 Ama ninay indhuhu dam is yihiin 'day waxaa' idhiye
 Caammiye nin daadihinayuu diidayaana ahaye
 Dab baan moodey gaaraabidhaan³⁶ daymadii hore'e
 Dambas iyo ramaad³⁷ baariddaan³⁸ naar ka deyayaaye
 Dacar iyo unuun baan macaan ugu dudaayaaye
 Doofaar ilkihi baan u filay dur iyo yaaquude³⁹

Dawliilka⁴⁰ waxaad shaabahdaan dad iyo iinsaane
 Waxnaad khuluqa daawo u tihiin habar-dugaageede
 Ninkii idinla dawsaaba⁴¹ waa diidayaa nolole
 Dooy baad tihiin aan qalbiga nuur ku soo degine
 Danni iyo xumaan waxan ahayn kuma dedaashaane
 Hadba kii idiin daacadaad dabin u qooshaane
 In kastoo dabiib maahiroo duxa ah loo keeno
 Dello ma leh dubaaqiyo wadnuhu nimay dillaacaane
 Dulli baad ahaydeen taniyo daayinkiin abide
 Dardar iyo kulayl waxaan la imid daashey⁴² laabtiye
 Waxyi hadduu idiin soo degoo laydin deeqsiyo
 Oo Nebigii soo daahiraan idin daweeyeene
 Dinnadihiyo idinkuba horaw damac xumaateene
 Midna derejo kuma haysataan labada daarroode

Gobannimo daleel lagama helo daar adoo galaye
 Haddaad doono leedahay naftaa diiq la geliyaaye
 Waa mur iyo deebaaq waxaad dib ugu aydaaye
 Mar haddaan waxaan doonayiyo dawladnimo waayey
 Dantay weeye inaan aammusaa eegga dabadeede
 Dulligaa ku jira noloshu waa idinku deelqaafe.

.....

1. *Shannaqay:* (Af-carabi) *la deldeley, xadbig lagu merjiyey*
2. *Dacsad:* *cagta hoosteeda*
3. *Ibaano:* *daandaansi, quudhsi, bab-dil*
4. *Durriyad:* *dad dhiig leh oo dareen iyo damqasho leh ayuu u jeedaa, farac*
5. *Qayb-diid:* *waa Qayb-diid Xirsi Guure oo ka mid abaa dhawrkii qof ee ugu horreeyey ee gobannimada darteed loo deldelay. Waxa uu abuuray dhaqdhaqaaq jid-gooyo ku sameeya ciidamada gumaysiga Ingiriiska hawdka magaalada Burco, waxaanu ka mid abaa hoggaankii ciidamada Sheekh Bashiir.*
6. *Faarax:* *waa balgamaagii weynaa ee Xaaji Faarax Oomaar*
7. *Cali Bahdoon:* *Halgamaa u kacay xoraynta Djibouti*
8. *Telefoon:* *waa Jaamac Telefoon. Waxa uu abaa badmareen ku nool Ingiriiska. 1927 ayuu bilaabay loollan dood ah oo uu ku baafinayo xaqa in Soomaalidu ka xorowdo gumaysiga. Hyde Park oo ku taalla badhtamaha London ayuu mikirifoonka qabsan jirey, isaga oo ku dhawaaqaya in ay dadkiisu xoroobaan ul lagu caseeyey oo haaro loogu yeelay*
9. *Daliigeeyey:* *ul lagu caseeyey oo haaro loogu yeelay*
10. *Bahal cadarku dilo:* *waxaa looga jeedaa xaar-walwaalka*
11. *Dunjiga Aadan:* *dirkii Nebi Aadan*
12. *Sbaraq:* *Jihada bariga (Af-carabi), waxa looga jeeda waddamada badda Mediterraneanka ku oggoga leh ama kulaalaya ee Ciraaq, Suuriya, Lebanaan, Masar, Turkiya ama waddamada koonurta bariga ee qaaradda Aasiya, sida Hindiya iyo Pakistaan iwm oo xilligaas kacdoon ku hayey gumaystayaashii reer Yurub.*

13. *Malatoof:* *waa Malatou, wasiirkii ammuuraha dibedda xilligaas ee USSR*
14. *Dardaniil:* *waa marin biyood u dhaxeeya Ruusbka iyo Turkiya*
15. *Dejla iyo Furaat:* *laba webi oo mara musabataaniya; dhulka Ciraaq iyo Suuriya*
16. *Maxamed Rida:* *waa Maxamed Rida Bahlawi, shaabii Iraan ee xilligaas*
17. *Faysal:* *Boqor ka talin jirey Ciraaq*
18. *Gaandi:* *Hoggaamiyihii xornimo-doonkii Hindiya*
19. *Maxamed Cali:* *waa Maxamed Cali Jinaax, hoggaamiyihii Pakistaan ee xilligaas*
20. *Dakhiirad:* *(Af-carabi) qalab, aalad wax lagu adeegsado*
21. *Saabaan:* *qalabka wax lagu cuno ama shaqeeyo*
22. *Faaruuq:* *Boqorkii Masar, waxa inqilaabay Maxamed Najiib iyo kudladdi Jamaal*
- Cabdinaasir:* *Jamaal Cabdinaasirkii Masar*
23. *Dusha kuwii alaabada ku sidey:* *waxaa looga jeedaa xammaaliinta*
24. *Bagaasi:* *dadkii Afrikaanka abaa ee hoos loo eegi jirey*
25. *Daad-xoor:* *qashinka iyo xunbada daadku keenaan*
26. *Dooyo:* *saban tag, ilaalo*
27. *Dig:* *meel go'an, waana Cayn ujeeddada gabaygu, Dig waxa kaloo loo yaqaan barooyin ku yaalla Hawdka sare iyo Doollo dhexdood*
28. *Ceel-dbaab:* *waa ceelal u dhaxeeya Caynaba iyo Oog*
29. *Gadble:* *macdan-baadhe (Geology) ka mid ah saraakiishii gumaysiga Ingiriiska ee Somaliland*
30. *Daliig:* *so'yar oo go'an oo u dbuuban sida laagta, caws iyo geedana yeelata, calaamad, dun yar oo dbuuban*

31. *Daawad:* *hal magaceed, waxaana looga jeeda geela*
32. *Dacal iyo Xayn-booro:* *Calaamad, sumad ama baadi sooc geela lagu dhigo, si looga garto geelasha kale*
33. *Sitaar:* *daab, meel la seeray ama la xidbay*
34. *Doomaar:* *waa geedo ka baxa dooxooyinka oo cawska ama harrarka laga sameeyo*
35. *Durguf:* *waa dawlis duug ah oo laga dhammaystay xooggii, waxaana looga jeedaa hadhaa, baaqi, inta laga naqaystay*
36. *Gaaraabidhaan:* *cayayaan yar oo iftiin bixiya habeenkii oo duula, xilliga kulaylka iyo roobkana dillaaca*
37. *Ramaad:* *1.wax gaboobey, gaar ahaan rugta jabadka ah ee laga guurey ee aan muddana la degin ama rugta dabka lagu shito marka dabku ka gamaaro ee uu bakhtiyo 2. meel dooggu iska dul baxayna waa loo yaqaan*
38. *Baari:* *baryood, qaboow*
39. *Dur iyo yaaquud:* *dhagxaan macdaneed sida dbeemanta u qaali ah iyo udug*
40. *Dawliil:* *muuqaal*
- 41 *Daws:* *ku xidhan, la saaxiiba*
42. *Daashey:* *weydowdey, quwad jabtay, dardartii is dbintay oo meel mari weydey*

.....

WADAAD XUME

Markii uu Xaaji Aadan Af-qallooc soo gunaanadey noloshii qurbaawinnimada ee uu dalka ku soo laabtay sannadihii afartanaadka ee qarnigii tegey hortoodii, waxa dalka xoog ku lahaa oo bulshada ka dhex ciidamin jirey kooxo wadaaddo ah oo qalinduurrayaal u badnaa, dariiqooyin iyo qolooyin diinta sida xaqa ah ka leexiya oo si khaldan ugu muraad qunsada. Aqoonta diinta loo lahaa uma fidsanayn sida maanta. Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu ka mid ahaa dad aan badnayn oo faham wanaagsan iyo aqoon sare diinta u lahaa. Xaajigu waxa uu ganafka ku dhuftay in xabaalaha la siyaarto, in Alle caabudka, Alle bariga iyo cibaadada loo sii maro cid Alle ka sokaysa oo qofka iyo Ilaahay u dhaxaysa oo xidhiidhisa. Waxa kale oo uu Xaajigu diiday in la baryo cid aan Alle ahayn ha noolaato ama ha mootanaato'e iyo in la rumeeyo sheekooyinka mala awaalka ku salaysan ee cilmi qaybka iyo qaddarka la xidhiidha, faalka, sixirka iwm.

Dood iyo dagaal aan yarayn ayuu Xaajigu la galay wadaaddadii caadaysiga iyo ku dhaqanka arrimahaas lugta ku lahaa iyo dariiqooyinkii jireyba sida aynu gabaygan iyo kuwa kaleba ku arki doonno. Xilliyo dambe oo dagaalkoodu sii baahay, ayuu Xaaji Aadan tiriye gabaygan la magaca baxay Wadaad Xume. Cabdullaahi Sheekh Axmed “Hantiwadaag” oo Xaajiga ay saaxiib ahaan jireen, ayaa ii iftiimiyey in Xaajigu u sheegay mar ay arrintaas ka wada sheekaysteen in nimankaasi ku qaadeen dagaal aan ka dhicin kii uu ku hayey gumeysigii Ingiriiska ee dadka isticmaarsanayey. Gabaygu waxa uu ka dhashay dareenkaas Xaajiga iyo dirirtaas u dhaxaysey isaga iyo wadaaddadaas aan diinta aqoonta badan u lahayn ee wax murginayey ama diinta lafteeda ka baayacmushtaraynayey ee awrkooda ku kacsanayey. Dhanka kale waxa uu Xaajigu gabayga ku tilmaamayaa in wadaadka aqoonta diimeed leh ee caalimka ah, sida dhabta ahna cilmiga u dabbaqaa uu leeyahay qiime iyo waxtar siyaado ah oo cilmigiisa loo aayo, laguna ifsado oo lagaga baxo mugdiga. Wuxu yidhi:

**Caalimkii aqoon lihi dalkiis wuu anfacayaaye
Dar kaloo isu ekeysinayaa diley akhlaaqdiye**

Mid alaylka guuraynayoo xumo abuuraaaya
 Mid indhaa cirka u taagayoo samada eegaaya
 Mid anaa yaxaaska af aqaan ku andacoonaaya
 Midaan alif fahmayn oo dadkii wax u iftaynaaya
 Mid alaabo shaydaan watoo kuumi ku eryaaya
 Argaggaxa mid lala yaabo oo awlax¹ waran haysta
 Intaasu waa si wada aadahoo magacu waa Aw-we

Waa niman Islaamkuba la yahay or iyo geeraare
 Waa niman xadiiskiyo inkira aayadaha Diine
 Nin asbaab Ilaahay heshoo xubin ka iimoobey
 Shiikh baa inkaariyo Welay abid ku doodaane
 Hadmaa la arkay insaan dhintoo noo arriminaaya
 Haddiise uu awoodaba ayaa dhac u ibaaxeeyey²
 Oofaha muxuu u jebinayaa kaan anfaco siinnin
 Idaaja ajalan waa tilmaan lagu ogaadaaye
 Marka malag amaanada qabtoo iilka lays geeyo
 Allahum aclam³ ruuxa'e lafuhu ma intiqalaane⁴
 Ilaa yawmul bacath⁵ kama baxaan uubtii⁶ loo qodaye
 Kanaad idinku aragtaanse waa ina Abaaliise.

- .....
1. *Awlax:*   *hooto dbegaley, waranka xaggiisa dambe, murjiska iwm.*
2. *Ibaaxayn:*   *u fasaxid, u oggolaan*
3. *Allaahum aclam:* *kelmed carabi ah oo noqonaysaa Allaa og*
4. *Intiqaal:*   *(Af carabi) wax meel laga raray oo meel kale la geeyey*
5. *Ilaa yawmul bacath:* *(Af carabi) ilaa maalinta la isa soo saarayo*
6. *Uub:*   *god dheer, dalluun, xabaal Abaaliis: waxaa looga jeedaa Ibliis*
- .....

UGROOD BAAN KA HAAJIRAY

Sannadkii 1947 ayuu Xaajigu gabaygan tiriyey mar uu gaadhey magaalada Cadan ee waddanka Yemen. Gabaygu waa warbixin ku saabsan sababta uu Cadan u yimi ee waddankii uga soo kicitimay. *“Dalxiis ma ibi, xooksi tagna maan abayn” ayuu leeyahay “ee waxaan ka soo indho qarsaday dib u dhac jacaylka dadkayga iyo sida ay ula col yibiin in hore loo binqado oo horumar loo bollado”!* Waxa uu Xaajigu arkay dadkii oo wax u kordha ha joogtee ka sii daraya oo dib u sii guclaynaya. Waxa uu la kulmay dadkii oo xilliyada Iiduhu soo galaan xoolo iska ururinaya oo hadyad ahaan ugu qaadaya oo u geynaya madaxda Dariiqooyinka Saalixiyada iwm. Waxa uu Xaajigu dadka ku yidhi oo u soo bandhigay *“in aanay habboonayn, bannaanayna in xoolaban niman meel iska kuududa loo geeyo ee ay ka bagaagsan tahay in maalkan dibadda loo dhoofiyo oo dhaqaalaha ka soo baxa tacliin, caafimaad iyo wax intifaaca oo aayo leh lagu abuuro oo wax lagaga dhigo”*. Hase yeeshee taas waxa uu Xaajigu kala kulmay weerar ba’an, waana lagu gacan saydhay oo or, buuq, sawaxan iyo qaylo ayuu kala kulmay, waxaana laga dhigay “tuke baal cad”.

Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu dareensanaa in loo baahnaa in dugsiyo waxbarasho carruurta loo sameeyo oo tacliin lagu gardaadiyo, la iskana dhaafo dariiqooyinka iyo xoolaha badan ee lagu kharash gareeyo siyaarooyinka iwm, loona duwo maalkaas xagga waxbarashada iwm. Aakhirkii markii uu dadkii ka helay dhego awdan, guhaad, colaad iyo cambaarayn, ayuu Cadan u haajirayaa, gabayganna kaga warbixinayaa arrimahaas iyo sodcaalkiisa. Ugrood waxa dega lafta hoose ee Xaajigu ka soo jeedo. Waxa uu yidhi:

**Afkaaraha dadkaygiyo markaan xaaladda ogaadey
Ee indha la’aani ii muuqatiyo jahli wax aafeeyey
Ummuur qalada iyo aan arkiyo waxaanan eegaynin
Oo waxaan Islaamnimo ahayn loo ansixinaayo
Oo waxaan nin diin lihi aqbalin la oggolaysiiyey**

Oo ay daba ormeeyeen wixii awliyo u sheegtay
 Oo ay Saalixiyo¹ aamineen urur dariiqooyin
 Oo ay awood ugu noqdeen oday Xijaas² jooga
 Oo ay wakhtiga Iiddu tahay adhiga loo geeyo
 Oo ay abaartoo baxdiyo ka igmadaan roobka
 Oo inay irsaaq ka dalbadaan iniq yar loo gaadhey

Markii aan itaalkay dadkii ururshey oo waanshey
 Oon idhi insaan idin la mida Eebbe haw marina
 Oo aan adduunyada wax jira uga arkaa sheegay
 Ajandahayga³ goortaan ka dhigay ubad aqoon yeesha
 Ilbaxnimo wax keeniyo markaan aragtideed taabtay
 Oo aan dhaqaalaha adkuray udub in loo taago
 Waxay ii ataageen⁴ sidii bahalka oodeede

Awdiyada⁵ meeshii lahayd daadku ku ekaaye
 Meeshaan ugaadhii bankii kala astaynaayey
 Meeshaad udgoonkii jannada ubaxa moodaysey
 Meeshii ajdaaday⁶ horiyo Xaamud⁷ lagu aasay
 Meeshii abda' ahayd dhulkaa kala ayaan roone
 Uga tegey Ugrood⁸ iyo rugtii Aadan Maxamuude⁹
 Orod baan ku soo maray jidkii oodanka ahaaye
 Amaana Alla xaaskiyo ma odhan ooridaan qabaye
 Albaalka uma soo xidhin halkii agabtu ii tille

Daraannu is afgaran weyney baan nacay agtoodiye
 Nimankii addoon Reer Maka ah aarkii iga doonay
 Ka irdhoobey inaan weheshadaa abid xayaadkaye
 Ushii aan jifo lahayni way arag xumaataaye
 Anbad baan ahee Cadan si kale kuma imaaddeene.

.....

1. Saalixiya:	<i>Dariiqo diineed</i>
2. Xijaas:	<i>Gobol ka tirsan Sacuudiga</i>
3. Ajande:	<i>(Af-ingiriisi) qorsbe ama qodobbo la raacayo</i>
4. Ataag:	<i>(Af-ingiriisi) weerar, duullaan</i>

5. *Awdi:* *waadi, tog*
6. *Ajdaad:* *(Af-carabi) awoowayaal*
7. *Xaamud:* *Reer Xaamud, jilibka Xaajiga oo ka mid
ah Gadhweyn (Muuse Ismaaciil, Habar
Yoonis)*
8. *Ugroot:* *degaan ka tirsan Sanaag oo Xaajiga
qoyskoodu dego*
9. *Aadan Maxamuud:* *lafta boose ee Xaajigu ka sii galo
Cabdi Xaamud*
- .....

ASALKIISA DAHAB

Sida dhagxaanta iyo dhirtuba u kala qiime iyo manaafacaad badan yihiin, ayaa aadanuhuna u kala haybad iyo sharaf weynaadaa, una kala waxtar roon yahay. Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) oo hibo u lahaa inuu ereyo fudfudud oo farshaxan ah ku soo bandhigo oo dadka ku fahamsiiyo arrin kakan iyo wacaalo duluc fog leh, ayaa tixdan ku muujinaya in aan dadku wada dad ahayn sida aanay dhagxaantuba u wada dhagax ahayn ee u kala qiimo badan yihiin. Sannadkii 1948 ayuu gabaygu curtay, waxaanu yidhi:

**Asalkiisa dahab waa cammuud aynu aragnaaye
Almaaska iyo yaaquudna waa udaxa¹ xeebaha'e
Ukudka iyo didibkay² sinjiga oday wadaagaane
Oogada dhagxaan baa la yidhi waana kala cayne**

**Addoomuhuna muuqaalka guud ways ashbahayaane
Labadays ag joogtaba mid baa aayatiinka lehe
Abtirsiinyo hebel ways xigtaan looma aargudo'e
Ninkii aad is garataanba waa ina-adeerkaaye
Inkastuu ikhwaankaa yahood uur la tahay hooyo
Axmaqu waa cadowгаа hadduu aabbahaa dhalo'e**

**Ifka intuu ku nool yahay nin xumi aaminaad ma lehe
Aakhirona doofarraday ehel wadaagaane
Ninkii uurka kaa neceb wejiga waad ka aragtaaye
Ag-marka iyo daymadana waa lagu ogaadaaye
Haddaad tidhi aqoon baad tahay ood taada ku illowdo
Aayaha dambetaa dadkuna kugu il-qaadaaye.**

.....

*1 Almaas, yaaquud iyo udax: waa dhagxaan macdaneed
qaali ah*
*2. Ukudka iyo didib: dhagxaan ka mid ah kuwa
aan qiimaha weyn labayn*

.....

DARDAARAN

Waa gabay hogatus iyo guubaabo ah oo xigmad xeeldheer iyo murti sal ballaadhan xambaarsan. Soomaalida ayuu ku dhiirrigelinayaa in aanay asaagood ka hadhin oo dunida iyo waxa ka dhacaya la socdaan. Canaan ayuu dhegaha dadka ku furayaa, maankoodana duur-xul ayuu ku carinayaa. Doc kasta wuu kaga imanayaa, si kasta oo nafta aadmiga loo kiciyo, loona qiiro geliyo ayuu adeegsanayaa. Sida uu Maxamuud Sheekh Cali (Sheekhal Jabha) ii sheegay xilligii daraasaynta buuggan, waxa gabaygani ka curtay madashii Laan Milaaxo ee lagu furayey Xisbillaahi ururkii la odhan jirey oo in ka badan 2000 oo qof oo gumaysiga diiddani isugu timid sannadkii 1956. Gabaygan iyo labada gabay ee kale ee dambeeyaa waxa ay soo dedejiyeen in Xaajiga jeelka loo taxaabo oo sidaynu soo xusnay la xidho sannadkii 1958. Dardaaran waxa uu yidhi:

Wax badan baan Ilaahow lahaa noo iftimi nuure
Wax badan baan ikhwaankay ku idhi oogsadoo kaca'e
Wax badan baan alleylkoo badh tegey aad u daakiraye
Wax badan baan anfaco lay dhigiyo oon ka haajiraye
Wax badan baan sidii igadhka geel ololey xeeshaye
Wax badan baan albaabada tumoon soo ordaay tidhi
Wax badan baan ajnebiga uga digey reer Afriiqiya'e
Markanse eegga odayoobayoo waan itaal gabaye
Waa arami feedhaha waxaan aahda la hayaaye

Ifkana talo ma kala qaadataan oo waa isku ogayne
Aakhiro haddii aan tagoo iilka la i geeyo
Itixaada waataad sidii adhi ahaydeene
Indhahaysku aragtaan cadaawaha iskaga eega
Is aamina dannigu waa waxaad ku ibtilowdeene
Is aqbala qabiilnimada waad ku ambanaysaane
Is addeeca uurxumidu waa aayatiin li'iye

Ujeeddada la qarinaayo iyo amar dhammaan doonku
Waa waxa danteenna akhiree taa iska ogaada
Orod kuma gasho'e taladu waa oodo dhacameede

Ninkaan aabbihii saafi jirin looma aammino'e
 Ha ekaanninee talo ninkii odhan karaw dhiibta
 Adduuniyo cilmaa qaaliyee urursha maalkiinna
 Ishtiraaga oo xoolo badan seeska ku adkaysta
 Ixsaan fala wax badan baa fakhrigu uub ku ridayaaye
 Hana ordina'e xaajada sidii aydinta¹ u raaca
 Ikhyaartiinna daacada tashiga wada ogaysiia

Ixtiraama waayeelku waa odayadiinniye
 Ahlan dhaha wadaaddadu cilmay kuu akhriyayaane
 Inammada koraayaa waxay ku aslaxaan fiirsha
 Edebtio hablaha sharafka bara waa Islaamnimo'e
 Ummahaadka diintiyo sharciga uga arkaa sheega
 Axmaqnimo wixii keenayiyo turubka eeseeya²
 Ahdaaftiinna xeerhood jartaan haw asal ahaado

Fakhriga aabbihiis waa fadhiye aad u camal yeesha
 Adigoon indho la'ayn wakhtiga meel ha ku idlaynin
 Allaahu akbar dhaha waa nasriga idibbilkiisiye
 Axmaaradiyo gaaladu tashade inaad abaaddaane
 Afcas baa miyiga loo farraqay laysku aayiro'e
 Ergo dira dhulkoo idil martoo af iyo liisaan leh
 Amni xidha naf Soomaaliyeed yay isku idlaane
 Abhiya oo dadkaba waanadaas wada ogaysiia
 Ninkii aan aqbalahayn sidaas buugga ku asteeya

Aboorkuba allaylkuu dhisaa aqallo waaweyne
 Markuu ururay daartuu abyaa la ashqaraaraaye
 Ulihii uu Mussolini³ isku xidhay aragte waagiye
 Iyaguba Talyoo idil minday kaga adkaadeene
 Ilkuhu wada jirkooday hilbaha adag ku gooyaane
 Haddii iniba meel taagan tahay adhax ma feenteene
 Itifaaq⁴ la'aan laguma helo lib iyo iimaane
 Abtirsiinyo reer hebela' iyo oday ku faan tuura
 Indho fura hurdadu waa waxaad ku ibtilowdeene

Amsaashu nin weyl gawracuu eegay dibigiye
 Arag buu ku yidhi waxa xigaa adiga weeyaane

Alla bariga reerkaaga waa laga asiibaaye
 Orgigood qashaa baa wankuna kugu ogaadaaye
 Ibtidaaga beerkaad cuntaa sarartu eesheede

Injirtiyo kutaantaa ka badan bahalka oodeede
 Ninkaan gurigu aammin u ahayn eegi waa dibade
 Axdigaydin dhigateen ninkay laba ahaan weydo
 Oo idinka eed idinku fala ugu arwaax gooya
 Ninkii aradka khiimaad dishaan aasidda u diida
 Uf intaad tidhaahdaan ka taga arag xumaantiisa
 Injiriiska ugu yeedha waa ina adeerkiise

Goortaad af-qaadkiyo dishaan eeyda daba jooqta
 Isticmaarka maantaas jihaad ugu alaabaysta
 Aanada raggii idinka wadey eebo kaga goosta
 Ardal baa gacmaha soo wadhtaye anafo weyn yeela
 Oggolaada geerida gunnimo waa ammuur culuse
 Addoonnimada diidoo dagaal laabta ka ogaada
 Hanays odhanin aarmiga ka baqa aaladdiyo xoogga
 Iimaan haddaad leedahayood aad u dirirayso
 Ushaad haysataan iyo madfacu waa isku itaale
 Axadkii kastiba waa naf qudha wuxuu ilaashaaye
 Aarkaba kanecada cuntuu ay la jiifsadaye
 Ishaarada cas baa lagu helaa aaye kaa maqane
 Ololaha ha daynnina xornimo aammus lagu waaye.

- .....
1. *Aydin:*   *midabka geela ee u dbexeeya casaanka iyo
 caddaanka (midab dedan oo aan casaan iyo
 caddaan midna abayn, labada se u dbexeeya)*
2. *Eeseeya:*   *(Af-carabi) diida*
3. *Muusalini:*   *Waa Benito Mussolini; Hoggaamiyihii
 Faashiyadda Talyaaniga*
4. *Itifaaq:*   *besbiis, is-raac, midnimo iwm*
- .....

ISXAAQ IYO ISMAACIIL

Sannadkii 1958 ayuu Xaajigu gabaygan ka tiriyey furitaankii xisbigii USP ee xornimo doonka ahaa, dulucda gabayguna waxa ay ku arooraysaa ujeeddo ahaan in qabaa'ilka Soomaalidu ay asal ahaan wadaagaan dhalasho ka dhaxaysa. Odayaashii Sheekh Isxaaq iyo Ismaaciil (Daarood) in ehelnimo ka dhaxaysey, ayuu tilmaamayaa. *"Qabiil kasta oo la sheegto iyo isu faanna waxa ay bungoobeen oo adhaxda ka jabeen" ayuu leeyabay "markii Soomaalida gumeysi shisheeye qabsaday ee la addoonsaday ee nin kasta oo laandheere sheegan jirey oo is bidi jireyna suuqa lagu shaabuugeeyey; lagu jeedalay ama uleeyey"*. Gabaygu wuu ka gudbayaa Soomaalida, waxanu u tallaabayaa Afrika oo leeyahay wax baynu isu nahay ee madow oo dhan ha kala soocina oo soo dhoweeya, ugu dambayntiina waxa uu Soomaalida ku guubaabinayaa is-waansi, is-garabsi iyo is-weheshi, iyo in ay dhaxal fiican u sii dhiteeyaan jiilasha soo socda oo aanay noqon *"la-baystayaal is-baysta"*. Waxa uu Yidhi:

**Isxaaq iyo Ismaaciil beray amar lahaayeene
Asalna waa wadaageen horiyo ab iyo laandheere
Aakhiro tagoo waxaad tihiin inammadoodiye
Aradkaad ku loollami jirteen uun kalaa degaye
Ummuurii horeetiyo la waa oday anaa roone
Idinkaysu anafoonayee laydinka adkaaye
Ninkastoo itaal sheegan jirey Gaalka waw inane**

**Addoomihii xoroboo xaq bay ku andacoodaane
Idinkana nin erey sheegay baa lagu uleeyaaye
Ikhyaar ma lihin oo waxaynu nahay adhi la raacaaye
Abtirsiinyo ficil waydey baad daba ordaysaane
Haddii baqalka aabbihii la yadhi noo astay magaci
Abtigaygu faras weeye buu abid ku faanaaye
Asba uma ekee xaajaduu ku asturaayaaye**

**Axwaasheenna goortaan arkiyo odayo sheeggeenna
Afkaa kala duwane labada xaal ways ashbahayaane
Idinkaan fekerin sidatan waa ku ambanaysaane**

**Itifaqa ikhwaan baad tihii ehel walaaloode
Aqoon yeesha waa jaahilnimo waxaydin eeddeene
Waddankiinna ooyaaya iyo eega taladiinna
Ubadkiinna hadhayaa waxay ku aslaxaan fiirsha**

**Axraarnimada waa loo dhintaa diida amarkooda
Haddii uu Ugaandhiyo ka yimi aradka Nayroobi
Nin xun baw abtiriya iyo gaal addoonsadaye
Ahlan dhaha Madow idilkii waa Ina adeerkiine**

DOOD KARAL

Karal waxa uu ahaa sarkaalkii mustacmaradda Ingiriiska Somaliland uga wakiilka ahaa. Xaajigu gabaygan ayuu Karal ugu sheegayaa kala fogaanta duruufihii iyo dareenkii dadka gumaysiga ku hoos jira iyo kuwa wax gumaysanaya. Sannadkii 1958 ayuu Xaaji Aadan gabaygan tiriyey, waxaanu Ingiriiska iyo gumaystayaashii kaleba uga digayaa in aan xeebaha Soomaalida ee Djibouti loo fasixin Yuhuudda Falastiin dhaxal wareejisey, isaga oo farta dhexda ka qaniinsan, iskuna ciil kaambinaya sidii sahlanaayd ee “Reverved Erea” Xabashida hadyadda loogu siiyey. Dhinaca kale waxa gabayga ka dhex muuqda gooddi iyo digniin hoosta ka xarriiqaysa in colaad iyo dagaal faraha la isa saaraa joogtoobayaan inta gumaystuhu arlada haysto ee ka amar ku taaglaynayo dhul dad kale leeyihiin. Xaaji Aadan waxa uu Karal u sheegayaa inuu doodiisan isu dhaafiyo oo gaadhsiiyo Wilson oo ahaa ra’iisal wasaarihii Ingiriiska ee xilligaas. Waxa uu yidhi:

**Karalow falaad gabay beryahan iguma fiicnayne
Fikrad gibin ah oo ii timaan faafi leeyahaye
Fahma nimaan lahayn baydin yidhi waa inoo fereje
Falaaggiinu meeshuu tagaa foqorku joogaaye**

**Kolkaad dhiiggii naga fuuqsateen feedhme lugihiiye
Farawga idinka baxay waa rag kale fiix u leeyahaye
Feeraarkiyoo baxsigu waa waxaad nagu falaysaane**

Fidmada dunida nimankii dhigee loo fadhiyi waayey
 Falastiin kuwii boobayee Carabta foorseeeyey
 Djibuutaa Yuhuud loo fasaxi waa farsamo weyne

Fiicnaanta qaar baa ka mida fayda kaa rida'e
 Farraqaadda aradkii Amxaar fidada loo siiyey
 Ficilkii Reseef Eeriyaan fool lagaa ridine

Foomkaad qorteen baa ahaa fidha rasaaseede
 Fajac baa ka dhici caalamkiyo feleg colaadeede
 Isticmaarka fiif beelay baa faalkii ii baxaye
 Idinkiyo Faraankaba nabsaa soo faruur-xidhiye

Fadligii Jamaal baa dadkii faa'iido weyn taraye
 Nin kastaaba idin fiiriyoo fara ku hayn diidye
 Ku fillaade Carabtii dhulkaad ugu faqayseene
 Ferdi keliya oo idin la mida filiba maysaane

Mase fayooaba feedhuhu raggaad faraha goyseene
 Goortay fursadi muuqatay falaqsanayaane
 Fallaadhaa ka soo bixi dhulkaad fidada mooddeene
 Fiintaa ka ciyi beerahaad Faam ka dhigateene
 Raggaa fidhinka loo geliyey baa faane-raac noqone
 Dar kaloo la fududaystay baa foodhi-bahallayne
 Forno lagu gubtaa bay ahaan faranta Reer Hawde
 Fooqyadiyo daaraha wax geli daraad fogayseene
 Firiqduna aday kugu danbayn fooskan dabadiiye

Hadduu fiire kaa galo warkaan fidinayoo sheegay
 Finkii weli ma taabannin halkaad fiixda ku lahayde
 Fadeexadiyo ceebtaad dhigteen sooma faaqidine
 Waagaan fidaa'iga qorteen faajirada laayo
 Ayaan hadal wixii iiga furan kuu furfurayaaye
 Adigiyo fariiddada kalaan fool ku tirinaayo
 Iska fiirsha xaajada intaan laydin fara-saarin
 Wilsanna ugu gee fariin wuxuu falina yeelkiise.

GOBANNIMO HALKAY TAAL

Xilligii xarakada xornimo-doonku kacsanayd Xaajiga marba waa la soo xidhi jirey, iyada oo lagu eedaynayo inuu dadka kicinayo, xasilloonidana wax u dhimayo. Xabsiga ayaa loogu geeyey dad kale oo ku xidh xidhnaa. Kolkuu habeen iyo maalin xidhnaa isaga oo aan wax oomato ah afkiisa gelin oo qatanaa, ayaa lagu yidhi: *'Hadbuudh ma cuni karaysaa'*? Geeraarkan ayuu ku jawaabey, isaga oo ku dhiirri gelinaya maxaabiistii la xidh xidhnayd in xabsigu ka mid yahay nolosha nin kasta oo gobannimo-doon ah, xabsina ay soo wada mareen raggii waaweynaa ee gobannimo-doonka ahaa, sida Nakruuma, Gaandi iyo raggii la midka ahaa. Axmed Xaaji Aadan Af-qallooc waxa ii tibaaxay in xadhiggani ahaa kii ugu dambeeyey ee Xaajiga, lana sii daayey markii gobannimada la qaadanayey. Wuxu yidhi:

Gobannimada hawl yari ninna kuma helaayo'e
 Rag horuumar doonana waayaa horjooga'e
 Haasaawe jilib iyo hurdo kuma timaaddo'e
 Habeen nimaan u guurayn hoo lama yidhaahdo'e

Nimaan haaro lagu yeelin hebel lama yidhaahdo'e
 Halkay taal wax kaa xiga halasiyo dab weeye'e
 Hore inaad u jiidhaa hadafkeedu yahayoo
 Hammadiyo ujeeddaduna dhaxal hadhaya weeye'e
 Halkaan caawa joognana rag baa loo hagaajaye
 Haamaannadaa gala laga haybadaysto'e
 Haytamihi Gaandaa¹ beryo lagu hor joogaye
 Halyeygii Nakruumiyo² Jamaal³ baa u hoydaye
 Isba magacii uu helay baa loo hanneeyaye
 Anna kama hinniyyayee taariikh bayga hadhiyoo
 Haad-biidhigiyo⁴ biraha habro looma tumannine
 Nin harraati diidaa hoggaan looga dhigayee
 Nin sidayda hawl-kari hohba kama yidhaado'e
 Hadhash iyo nin liitaa ka halaahalaaya'e
 Hanba nimaan lahayn baa hagardaamo mooda'e
 Higmaddiyo⁵ bustaha xumi ka hagaagsan ruumiye
 Hadhuudhkayga ii keen halla maaha xaalkuye.

1. *Haytimi Gaandi:*   *waa Mabatama Gaandi,
Hoggaamiyihii xornimada India*
  2. *Jamaal:*   *waa Jamaalu Diin oo ka mid abaa madaxdii
xornima-doonka Afqaanistaan,*
  3. *Nakruuma:*   *waa madaxii dawladdii ugu horreysey
Afrikada madow ama ka hoosaysa
saxaaraba ee xorowda, waa dalka Ghana
oo hore loo odhan jirey “Gold Coast” ama
Xeebtii Dahabka oo gabannimadeeda
qaadatay sannadkii 1957*
  4. *Haad-biidbi:*   *katiinad*
  5. *Higmad:*   *waa gogol yar, sida xallaafka iwm*
-

QAYBTA 3AAD

**DAWLADIHII RAYADKA IYO GABAYADII
AF-QALLOOC
(1960 - 1969)**

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39

DAWLADIHII RAYADKA IYO GABAYADII AF-QALLOOC

Dhibaatooyin hor leh oo la kacaamayey dawladdii cusbayd ee dalkii curdinka ahaa, ayaa isla markii gobannimada la helayba unkamay. Halkii dhis qaran looga oogsan lahaa ayaa la galay oo la dhex muquuray dhis qoys iyo habar-wacasho qabyaaladeed. Garashadii ama wadcigii dadnimo iyo kii ummadnimo waxaa ka itaal roonaaday oo muquuniyey garasho tolliimo iyo hiilo qabyaaladeed oo ku beermay oo naafeeyey xafiisyadii dawladdii cusbayd. Lama awdin daldaloolladii jirey, lamana gufayn wixii qabyo ahaa ee sugayey qaran cayddi ah. Musuqmaasuq, boob, caddaalad darro iyo qabyaaladdaas ayaa indho tiray oo madax maray maamulayaashii dawladihii u kala dambeeyey talada waddanka. Sida foosha xun ee maantaba waddanka ka dhisaalan ee xoogga ku leh si la mid ah ayaa qarannimadii casriga ahayd waxaa lagu milay qaab dhaqameedkii tolalka iyo xag-jirnimada qabyaaladeed ku salaysnaa ee qabaa'ilka xoola dhaqatadu legdanka nolosha u cuskan jireen. Madaxdu waxa kale oo ay horseed ka noqdeen fusuq iyo fasahaad ballaadhan oo waddanka ku sii baahayey.

Hal-abuurku waxa uu ahaa aaladdii ugu indhaha fiiqnayd, uguna feejignaanta iyo deeqda badnayd ee soo bandhigta jiritaanka arrintaas, kana digta cawaaqib xumaanta ay soo gelbinayso. Alle ha u naxariistee Axmed Ismaaciil Diiriye “Qaasim” ayaa si toolmoon arrintan ugu soo bandhigay dhawrkan beyd ee ka midka ah gabaygiisa dhaxalgalka ah ee Dayax. *“Waxba isma beddel”* ayuu gabyaagu leeyahay *“ ee keliya waxa tegey ninkii caddaa, waxana daaqadda ka soo galay oo balkiisii fadhiistay nin midabka Soomaalida uga eg, base yeeshee la qalbi ah (la dareen ah) ninkii caddaa ee la iska xoraynayey!”*

**Isma doorin gaalkaan diriyo daarta kii galaye
Dusha midabka Soomaali baad dugulka mooddaaye
Misna laguma diirsade qalbigu waa dirkii Karale!**

Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu ka mid ahaa hal-abuurkaas kuwii ugu cadcaddaa ee iftiimiya, dadkana u tilmaama ee uga diga wadiiqooyinkii qardajeexa ahaa ee cagta la saaray. Gabayadiisu farta ayay boogta darayaan, waxanay ku damqayaan dareen kulul iyo diidmo qayaxan. Way xoqayaan oo kaga dhiijinayaan si miigganaan iyo tummaati leh. Isaga oo da' ah oo boqol-jir ku sii siqaya, ayuu dagaal carcarihiisa qaba oo cusub dib u gelayaa, iyada oo dabbaal-deggii iyo rayn rayntii gobannimadu aanay duugoobin oo raadkii sii qoyan yahay. Weerarka ugu ba'an waxa uu ku qaadayaa dawladihii magaca sibilka ama rayadka la siin jirey ee sagaalkii sannadood ee hore talada waddanka u kala dambeeyey. Waa dawladihii ay madaxda u ahaayeen Aadan Cabdalle Cismaan, Cabdirisaaq Xaaji Xuseen, Maxamed Xaaji Ibraahim Cigaal iyo Cabdirashiid Cali Sharma'arke.

Nimankaas madaxda ahaa waxa ay ballaysimeen oo kala dhaxleen dawlado itaal daran oo ku dhaqma qabyaalad iyo musuqmaasuq, dulmi iyo dhac, iyo xafiiltan siyaasadeed oo hoose. Taako iyo taab ayay hore u hidin waayeen. Qabyadii isticmaarku ka tegey ayay ku dul weehdeen. Hoosna waxaa looga sii dhacay heerkii gumaysigu waddanka kaga tegey ilaa laga gaadhey in ilaaliyihisii uu toogasho ku dilo madaxweyne Cabdirashiid Cali Sharma'arke Oktoobar 15-keedii 1969 magaalada Laascaanood.

Xaaladdaas murugsan ee uur-ku-taallada leh waxa ka dhashay afgembigii ciidamada Oktoobar 21-keedii 1969. Si taxaddir leh ayuu Xaaji Aadan Af-qallooc u soo dhoweeyey dhalashada Kacaankii luggooyo ee Maxamed Siyaad Barre uu hormuudka ka ahaa. Isaga oo ah 98-jir ayuu gudin iyo hangool qaatay. Af iyo addinba waxa uu kaga qayb qaatay mashaariicdii "Iskaa wax u qabso" ee dalka lagu horumarinayey sannadihii hore ee seefta kacaanku afka lahayd. Gabayo guubaabo, hogatus iyo digniin ah ayuu tiriyeey Xaaji Aadan dhawrkii sannadood ee ugu horreeyey kacaankaas. Waxase aynu ku hor mari doonnaa gabayada Xaaji Aadan Af-qallooc ee ku beegnaa xilliyadii dawladihii rayadka ahaa.

CALANKII LA TAAG

Markii calanka la saaray ee Soomaalidu ka xorowdey Ingiriiskii iyo Talyaanigii kala gumaysan jirey waqooyi iyo koonfur sannadkii 1960-kii, waxa hal-abuur badani maanso ku cabbiray dareenkiisii gobannimada ku beegnaa, gaar ahaan waxa maansoyahan badani tiriyeen tixo ay ku sifaynayaan qiimaha calankaas la helay leeyahay, midabkiisa iyo waxa uu u taagan yahay. Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) oo ka mid ahaa hal-abuurkii nafta iyo maalkiisaba u hibeeyey in Soomaalidu gobannimo gaadho, ayaa waxa uu isla 1960-kiiba isaga oo jeelka ka soo baxay tirinayaa gabaygan kooban ee soo socda oo ka hadlaya calankaas la saaray iyo haybaddiisa. Waxa uu yidhi:

**Alxamdulilla calankii la taag aaminka ahaaye
Afariyo tobnaad sidiisii arlada nuurki ku ekeeye
Waa aayad naxariis ah oo Eebbe soo rogaye
Waa laydh udgoonoo ka timid oogadaa sare'e**

**Waa ilo biyo lahoo ninkii oomay ka cabbaaye
Waa ubaxa iyo geedahoo aad u soo baxaye
Waa miduu Ilaah raajiyaan abid nusqaamayne**

**Ammaantiisa kuma koobi karo afiyo liisaane
Cirkuu u egyahoo aan lahayn iniq daruureede
Xiddig olosha baa lagu dhigoo aad u kaah badane
Asraq weeye midabkiisu oo lagu asteeyaaye**

**Afriiqiyada Bari buu u yahay shamis arooryaade
Sida qamarka oogada jiruu ugu iftiimaaye
Argaggaxana cadowгаа ka baqa eeg hadduu yidhiye
Ummaddii la googooyey buu ururinaayaaye
Ilaah mahaddi waa taa khalqigu na ictiraafeene.**

MARWO

Gabaygan isha ku soo maqan oo la magac baxay Marwo waxa uu ka mid yahay gabayada uu Xaaji Aadan Af-qallooc sida cad ugu soo bandhigay muruggii iyo maroorkii dawladihii rayadka ahaa ee caanka ku noqday musuqa iyo qabyaaladda. Haweeney xumaatay ayuu gabyaagu kala masaal dhigayaa tilmaan ahaan nimankii hawlaha iyo habka dawladda xumeeyey. Waxa gabaygu leeyahay *“dawladda xumaatay waa haweeney xumaatay. Haweeneyda xumaataa waxa ay baabi’isaa guriga iyo ubadkeeda, dawladda xumaataana waxa ay burburisaa waddanka iyo dadkeeda”*. Dabcn rag iyo dumar qofkii xumaadaaba waxa uu xumeeyaa wixii uu mas’uulka ka ahaa! Dhawr iyo konton sannadood ku dhowaad ka hor ayaa gabaygan la tiriyey (1962), waxaanad mooddaa in maanta (2008) la allifey marka la eego nuxurka iyo ujeeddadiisa ee la barbardhigo waxa maanta waddanka ka socda iyo sida ay u dhabaqsan yihiin hawlaha maamulka dawladdnimo. Wuxuu yidhi:

**Haddaad naag marwo ahayd dalaqdeeda maqashiiso
Oo ay doqoni moodkay lahayd mulugto reerkeeda
Maangaabi waa caadadeed madaxay taagtaaye
Macna kuma tartee guriga way mala xumaysaaye
Dadka oo ka maadaysan bay libinsi mooddaaye
Milgana kuguma deeqdee dushay maar ku leedahaye
Miyirkeeda kama fiirsatoo way is moog tahaye
Muraadkaad ka doontaaba waa mooyi suu yahaye
Masaabiir indhaha kaga rid baad marar tidhaahdaaye**

**Rag badanoo intaa kaga la mid ah marantidaan¹ sheegay
Oo uu gumaystuhu makinay² maalintuu tegayey
Iyo inan aan meel gaadhin oo weli murqaamaaya
Mas’uuliin kolkii laga dhigaye meherad loo dhiibey
Mukhlisku waa yar yahay iyo xilqaad waajibkii maraye
Mabda’ii Nasaarada ma dayn muhashadiisiye
Malcuunkaynu erinaa ahaa macallinkoodiye
Halkii Karal ka miisaayey bay midhadh siyaadsheene**

Mas bay nagu noqdeen iyo abees mici ku dhiigle ahe
 Mindidii walaaxawli³ bay nagu maqiiqeene⁴
 Muraad uma leh dawlad iyo shicib labada meeloode
 Iyagaa mu'aamaradda wada mawdka lays dilo'e
 Maqsadkiyo⁵ iyo ujeeddaduna waa maalay ururshaane
 Maabkii qayire oo aswaaqdii la mari waaye
 Jid la maro masaajidiyo dariiq meella lama dayne
 Mir habeennimay iibiyeen faras magaaliye

Dhibta mudunku waa wada qabaye meeshan wax u gaara
 Masiibaba gadaal bay dhacdee maaha tii hore'e
 Murdad⁶ tayga laalaadiyoo moohay⁷ baa yimide
 Sida adhi miroodoo dhurwaa madhiyey oo laayey
 Raggii hore mullaax buu gurtaye waa muleensadaye⁸
 Ma mastuurannine wuxu la galay madaxa ceebtiye
 Sida ceel manuuntii⁹ ishiyo maaxdii laga laastay
 Oo rubadku¹⁰ aad ugu milmuu galay madowgiye
 Mabda'iiba waa shilin haddaan muran la doonayne
 Macno xumida dhidarkay axmaqa magac wadaagaane
 Halka uu maggeynada dhiguu meleggii yaallaaye
 Mas ismood malowgii cunaa mulaca ciideede
 Wixii uu macaansanahayiyo malafsigii eedye

Jamhuuriyadda meeshii kastaba la isku maandhaafye
 Muqdishabaaba laga dayriyoo noo malko ahayde
 Muslim lama rumaysnee afkaa laga maqlaayaaye
 Muxtaajkiyo ninkii baahan baa mooda shay jira'e
 Inkastuu madluun yahay faqiir uma miciinaane
 Murtidiyo aqoontiyo cilmigu malaha miisaane
 Hadduu sida muwaashiga¹¹ ciyuu muudal¹² yahay soocan
 Nin adduunyo maantaa hayaa Mawlihii noqoye
 Xaqii wuxuu midiidin¹³ u noqdoo aanu ka maarmaynin
 Ninkii mulugga¹⁴ xoolaha hayiyo kii martabad¹⁵ weyne
 Wax caddaaladdii magan u tahay Raasamaaliga'e¹⁶
 Maatadiyo kii tag darraa maaha Soomaale

Mugdi baynu soconnaa habeen meelaan nuur jirine
 Sidii Binu Israa'iil mutaan marar salloonnaaye¹⁷

**Isku murugney¹⁸ aakhirana waa madhax xunoo yaalle
Maxaan idinku maaweeliyaa miridhay¹⁹ laabtiye.**

- .....
1. *Maranti:* 1. *gabadb tilmaaman oo loo bogey 2.
basha geela ugu sidata*
2. *Mankinay:* *(Af-carabi) awood siiyey, quwad u yeelay,
taladii gacanta u geliyey*
3. *Mindidii walaaxawli:* *mindii dbeer*
4. *Maqiiq:* *orod si indbo la'aana loo galo, tuuryo, maguujin*
5. *Maqsad:* *(Af-carabi) ujeeddo*
6. *Murdad:* *Diin-laawe*
7. *Moobay:* *mamay, baliilaya*
8. *Muleensaday:* *xaabsaday, xaabay, murdiyey,
madhiyey*
9. *Manuun:* *ubax yar, dhalaal yar oo meel ka
bidhaamaya*
10. *Rubadka:* *dhoogo, ligis, dhoobada madow ee ceelka
ku hadba marka biyaha laga goosto ama
ay ka gudhaanba*
11. *Muwaashi:* *ma-yeedhaan, xoolo*
12. *Muudal:* *aan jihaysnayn*
13. *Midiidin:* *dhoobiga xoolaha reeraha u raaca ee
mushqaayadda ama ajuurada ka qaata*
14. *Mulug:* *banti*
15. *Martabad:* *beer nololeed, derejo*
16. *Raasamaali:* *banti goosi, hantiile, dabaqadda
taajiriinta*
17. *Sallow:* *uga eg, kala mid ab*
18. *Murugo:* *tiiraanyo*
19. *Miridbay:* *daxalaysatey*
- .....

FACAAAN AHAY

Markii xornimada la helay wax yar ka dib, dareen shidan ayaa gilgilay maankii fiirada iyo feejignaanta dheeraa ee Xaaji Aadan Af-qallooc. Waxa uu arkay dadkii gobannimada u soo halgamey ee halista badan iyo dhibaataada soo maray oo dibadda jooga, darafyadana ay haystaan dayacnaan iyo darxumooyin badani, iyo dadkii isticmaarka la shaqayn jirey ee la safnaa oo xukunkii iyo maamulkii dawladdnimo ee cusbaa ku naalloonaya oo ay iyaga taladu ka go'do. Kaaga sii darane, waxa uu la yaabayaa sida foosha xun ee ay nimankaasi wax u gacan togaalaynayaan ee ay xukunka u kharribayaan, qarannimadii curdinka ahaydna uga gabbood falayaan. Xaajigu waa afhayeenkii inta dulman. Gabaygan waxa uu tiriyey 1962, waxaanu yidhi:

Fatooradaha¹ nimankaa watow waad fasaqanteene
Fudayd laguma helin dawladdaad faro xumayseene
Feedhanay² wareegaan raggii faydankii³ galaye
Idinkoon finiin⁴ tuurin baa fooqyadii koraye

Aar fidho⁵ leh meel laga kacshuu farow cayaaraaye
Amba waxaan filkay kaga akhiraay waajibkaan falaye
Fulihiyo danaystaha markuu faajirku u yeedhay
Oo aan warmaha fiiqday baa faatin lay qoraye

Facaan⁶ ahay dagaal baan ka galay fooslankii⁷ hora'e
Feejignaan ninkii lagu tuhmaye loo faqaan⁸ ahaye
Farriimaha ninkii laga diriyo faylashaan⁹ ahaye
Ninkii inuu fallaadh iyo sun sido loo filaan ahaye
Ninkii jeelka feedhuu ku cunay fiiqmay baan ahaye

Anigu kii fashiliyaan ahaa foodhidii Karale¹⁰
Ninkaan faallo guri iyo ciyaal fiirin baan ahaye
Ninkii kala furfuray baan ahaa fooskii¹¹ gaalada'e
Ninkii hadalka feedhaha¹² ka daran faafiyaan ahaye
Ninkii shicibka foodkaw dhigaye fayliyaan ahaye

Fadhi iyo hurdaba waan ka tegey faano-orodkiie

Furaashkiyo sariirtaan niciyo caanihii Farowe¹³
 Wixii ila fogaadaba dantaa iga la fiicnayde
 Sida fiinta waxaan qaylin jirey labada fiid-cawle¹⁴
 Faa'iido ii gooniyo faan ma tirinayne
 Faca iga dambeeyaan lahaa faaris¹⁵ ayay noqone
 Dartoodaan facaan ahay jihaad faylankiis galye

Goortuu falaaggii¹⁶ dhashaye Faranjigii¹⁷ dhoofay
 Fahmadaan malaysanahayyo ficilkii beenowye
 Nin kastoo fadhiistaa kursiga nagu fillaan waaye
 Gobannimo halkii lagu furay foorortaa weliye
 Fin baa laabta iga soo baxoo feedhahaw dhacaye

Kuwa fuudka¹⁸ laaciyo intuu faajir¹⁹ talinaayo
 Oo camalku kii Fiishar²⁰ yahay faracna dheeraaday
 Oo aanan filahayn inuu furuqu baan yeesho
 Jeeruu fadliga Ebbahay ferej²¹ inoo keeno
 Oo shicibka reer hebel fasaqay foodhibahalleeyo²²
 Oo ay fariiddo u kacaan fidhadan ceebawdey
 Faallada wixii dhacay inaan fidiyo waa caare
 Waxba yaan ku foofine²³ arrini hay fadhido caawa.

-
1. *Fatoorad:*   *gaadbi yar*
 2. *Feedb:*   *dbinac, dhan, gees*
 3. *Faydan:*   *gayllan, balgan*
 4. *Finiin:*   *quruurux la gano; la tuuro ama wax yar*
                                   oo la riddeeyo
 5. *Fidbo:*   *saxar iyo huguf*
 6. *Fac:*   *jiil ama da'*
 7. *Fooslan:*   *safka hore ee dagaalka*
 8. *Faq:*   *boos u wada badal si aammusnaani ku*
                                   jirto, xanshabaq
                                   sireed
 9. *Faylasba:*   *waraaqo la isku ribdbay oo xogta lagu*
                                   kaydiyo

10. Karel: *magaca mid ka mid ah maamulayaashii
gumaysiga Ingiriiska*
11. Foos: *koox, gubni, dad ujeedo wada leh*
12. Feedbaha: *waxaa balkan looga jeedaa qaaxada
ama TB-da*
13. Farow: *magac loo bixiyo geela iyo dumarkaba,
balkan waa bal magaceed*
14. Labada fiid-cawl: *labada cir-guduudood; hiirta
subaxdii iyo gabbal dhaca*
15. Faaris: *wax aan macno lahayn oo liita*
16. Falaag: *(Af-ingiriisi) waana calan macnuhu*
17. Faranji: *ninkii caddaa ee gumaystaha abaa, gaal*
18. Fuud: *maraq, balkanse waa sarbeeb looga gol
leeyahay “khamri”*
19. Faajir: *faasiq*
20. Fiisbar: *waa magaca nin ka mid ah maamulkii
gumaystaha Ingiriiska*
21. Ferej: *khayr, wax isbeddel ah oo ka roon
xaaladda markaas lagu sugan yahay*
22. Foodhibaballayn: *badalka oo kor loo qaado, sida
bahalku u ciyo*
23. Foof: *daaq tag*
- .....

MAHADHO

Gabaygani waxa uu ka hadlayaa sedkii ay Boqortooyadii Amxaaradu ka heshay qaybsigii Qaaradda Afrika ee shirkii Berlin 1884, markii Yurub u qori tuuranaysey qabsashada Afrika. Dhulal soomaalidu leedahay ayaa Boqor Menelik la siiyey. Xaaji Aadan Afqallooc waxa uu si mug weyn leh halkan ugu weeleeyey dheeg taariikheed ka xog warramaya fool xumooyinkii Amxaaradu kula dhaqmi jirtey dadkii Soomaalida ahaa ee maamulkeeda ku hoos jirey. Dil aan kala sooc lahayn, dhac iyo boob, bah-dil iyo addoonsi aan meella ka dhicin ayaa gabaygani soo bandhigayaa inuu ka joogtayсна dhulka Soomaalida Galbeed. **Mahadho** curashadiisu waxa ay ku beegnayd dhawr iyo lixdankii.

**Qarnigii siddeed iyo tobnaad sanac¹ xumaantiisa
Siddeetan iyo dhawr sano waqtiga saaka laga joogo
Oo uu Saan-caddihi Qarab² arliga sabab la'aan boobay
Oo idinka idin siiyay qaar aradka Soomaali
Socdaalkuu Jermaaniya ku tegey saaxirkii Menelik
Afriiqiya sidii loo dhacaad sabab ahaydeenee
Madow oo dhan waxaad siisateen sooryo maalin ahe
Sirtaa naga gasheen baa ahayd sun iyo waabay eh
Sina uma qadderin midabka iyo soohdintiyo jaar eh**

**Gumeystaha dadkaan ula sinnayn soo degoo yimide
Wax saayid ah addoonsiga Madow kugu sameeyaaye
Xaqana lagama seexdoo nin lihi waa sid-tiriyaaye**

**Samir iyo illow ma leh sidaan noola dhaqanteene
Waa mahadho saanqaadka kora lala sugayaaye
Dhiig saafiya lagu qoriyo saan-biciid adage
Duq kastaaba sabiguu dhaluu saa ogow odhane
Gartayadu xuduud kuma sinna iyo soohdin iyo jaar eh
Waa saamigaad qaadateen samankii Baarliine**

**Isticmaarku waa kala sifee kiinnu waa suruqe³
Sahyuuniga⁴ iyo Suud Afriikiyo⁵ saaqidka Ismiidh⁶ ah
Saddexdoo is-raacdaan faleen waxaad samayseene**

Seeddiyo abti iyo walaal sowjad iyo hooyo
 Kala soocde qoys keli ah oo seedda wada yaalle
 Suldaan amar leh sheekh saahid ah iyo sayn caddaa oday ah
 Soddonku nin u buuxo iyo haween sida carruurtooda
 Sidqa habar ah inan seeratay iyo kuwii sagaal jooga
 Ayagoon saxarna dhimin baad dhammaan sibiq u layseene
 Sarraaf⁷ yidhi Amxaar jamac dhan oo wada sujuudaaya
 Saqiirkiyo umulahaad disheen ma laha soo qaade

Kun baa subax disheen aamin ah oo seexdey oo kacaye
 Saddex boqol ka badan culimadii suuqa Herer tiille
 Iyaga oo salaad jamac galaad seef ku mariseene
 Saqda laylka dhaxe waxaad gasheen soolkii Dhagax-buure⁸
 Samadiyo dhulkaba ciidankii riday sawaariikhda
 Kama sayrin ruux keliyah oo joogay subaxaase

Sujaacdii Awaariyo Afdam ee sida xun loo laayay
 Saxariiraydii naagahaan weli sasaynaaye
 Saqiir iyo kabiir reer Aashaca oo nabad ku soo hoyday
 Sardhaday galeen baad qumbulad sun ah ku tuurteene
 Surimada Jigjiga Leegadii sida xun loo laayay
 Surkaad wada jarteen wiilashii timaha soohnaaye
 Saqajaanka beeshiyo guryaha socod xumaantiina
 Nin sidaa ku dhaqanteen ogaa waa siqsiqiyaaye
 Suldad Xabashiyeed nimay heshaa waa sac kuu taliye
 San-ku-neeple aad shaabahdaan baan dunida saarnayne
 Saximaayo axad sheeg is yidhi sidaad sameyseene.

- .....
1. *Sanac:*   *farsamo*
  2. *Saancaddihii Qarab:*   *ferenji, ninka cad ee reer Galbeed*
  3. *Suruq:*   *dabin, xadbig*
  4. *Sabyuuni:*   *siyaasadda yuhuuddu ku*
  dhaqanto
  5. *Suud Afriika:*   *Taliskii midab takoorka ee Koonfur*
  afrika

6. *Ismiid: Jan Smith, ninkii madaxda u abaa
caddaankii tirade yaraa ee boobay talada
Koonfurta Rhodesia oo maanta ah Zimbabwe*

7. *Sarraaf: (Af-amxaari) weerar ama guluf*

8. *Dbagax-buur, Awaare, Afdam iyo Aashaca: meelo
katirsan dhulka Soomaalida ee Itoobiya ku boos jira oo
gabaygu tilmaamayo in xasuuqyo ka dhaceen*

.....

TABAALAHA WAKHTIGA

Gabaygani waxa uu ka mid yahay gabayada ugu miisaanka iyo saameynta badan suugaanta Xaaji Aadan Af-qallooc. Gabaygu waxa uu soo baxay sannadkii 1966-kii.

Waa farriin gabaygu iyo qaylo-dhaan u socotey Cabdulqaadir Soobbe oo ahaa Wasiirkii Arrimaha Gudaha ee Dawladdii Cabdirisaaq Xaaji Xuseen ee xilligaas.

Xaaji Aadan waxa uu la yaabay sida foosha xun ee maamulkaasi ugu takri falayey awooddii iyo xukunkii ummadeed ee uu gacanta ku hayey. Waxa uu Xaajigu dareemay iyada oo wasaarad kastaa iyo xafiis kastaaba la mid noqday hog waraabeed dadka lagaga nuugayo dhiigga iyo dheecaanka. Nimankii maamulka hayey waxa ay u kala horreeyeen sida maansadu soo bandhigayso dhaca iyo boobka wixii ay ummadda u hayeen, waxana la isku taageeray xaq-darro iyo dulmi aan xad iyo soohdin toonna lahayn. Mas'uul kastaa waxa uu xafiiskii uu joogey ka dhigtay sidii geel uu isagu leeyahay. Waxa lumay is-maqal iyo kala dambayntii oo dhan. Waxa tasoobey is-ixtiraankii iyo is-qadderin oo dhan. Maamulayaashii dawladdu waxa ay horseed ka noqdeen burburinta anshaxii wacnaa iyo faafinta akhlaaq xumo oo dhan. Arrimahaas iyo guul-darrooyinkii ka ratibmay, ayuu Xaaji Aadan Axmed Xasan kolba doc gabaygan kaga iftiiminayaa.

Waa digniin culus iyo hogatus miigga oo dab ku shidaya oo gilgilaya dareenka iyo maanka dadka, weliba inteenna maanta nool, gaar ahaan qolyaha danta ummadda maamulaya ama hungurigu ka hayo in ay wax ka hawadiyaan. Dhawr iyo afartan sannadood ka dib yeedhmadii Xaajigu way nooshahay, waxanay tumbaati ku tahay inta ku gabbod falaysa xilalka ay hayaan iyo inta murginaysa ee indho beelka ku abuuraysa nolosha iyo toolmoonii socodkeeda. Waxa uu gabaygu weli xambaarsan yahay farriintii uu 1966 walwaalayey oo u socota qof kasta oo gacanta ku haya xil cidu iyo igmatay. Gabaygu waa wada murti, sarbeebo iyo hummaagyio farshaxameed oo sida muraayadda looga dhex halacsan karo nolosha iyo wacalaheeda. Wuxu yidhi

Ta'da gabayga waataan ka tagay taniyo waa' dheere
 Isticmaarku goortuu tagaan taydi gaabsaday'e
 Caawana ma tiriyeene way igu tahbiibeene
 Rag baa ararta tiigaaliyee¹ taana ma aqaane
 Hadba taan wataa iyo dantaan uga tacjiilaaye²
 Tu yaroo tilmaan iyo warba ah aan idin taabsiiyo

Dhibta timi jamhuuriyadda oo tahan³ la boobaayo
 Iskaa wax u tabciyo khaayinnimo laysku taageerye
 Qawaaniin u taal iyo nidaam taxan ma yeelaane
 Sida Reer Tafare⁴ amar ma jiro laysku taaboco'e
 Warqad jananku teeb kuugu qoray kaabul kugu tuurye
 Waashmaan kolay tahay ninkii taabay meel dheregye
 Taaj⁵ madaxa awr loo geshaa waa tusmo habowe
 Tuug daalliniyo caasi baad tamar u yeeshaane
 Tembi⁶ baad u dhiibteen nimaan tuna ka sheegayne
 Toorrey af badan baw xidheen taarig⁷ xoogsadaye

Kabotole maxkamad loo tirshoo tolan⁸ madow jeexday
 Hadduu buugga teel-teel⁹ u dhigo taasi yaab ma lehe
 Waxse tacaddi¹⁰ ku ah inuu cid kale uga tabaystaaye
 In kastaba is-tiiloo waxaad taag u hidin weydo
 Ninkii kaaga togan uga tag baan tani awoodayne
 Ninba tiginka¹¹ meeshuu dhidbaday taabka ku adkeeye
 Kumana taysa galo aadanuhu taa u filateene
 Nin kastaba wax laga tuugi jiray tuu yaqaannaaye
 Tusmaa uunku kala leeyahay ee teenanaa simane
 Waa tacab khasaar xajadaad gacan toogleyseene¹²
 Dadka kale ninkiisii waxtar ah waa taxgeliyaaye
 Idinkuna caqliga taabidka¹³ ah waa ku tumataane
 Tartar baad ka dhaaftaan ninkii toos idiin wada'e
 Taako iyo mayl kala fog baad mid u taqaaniine
 Wax badan oo aqoon lagu tuhmuu tuuray shilinkiiye

Takartiisa ma arkoo arbuhu taa dayuu yidhiye
 Nin waliba kursi aad taabtid buu taaggi leeyahaye
 Tallaabada nin hore kaaga maray turunturraytiisu
 Adna toogadaaday u tahay hadimo kuu taalle

Tartankiyo is-garab yaacu waa tu aan bannaanayne
 Taakulo gacmaha lays qabtaa lagu tanaadaaye¹⁴
 Haddaan laysku wada tiirsanayn toosi waa amare
 Toogada¹⁵ dhulkeenniyo dhibaha tacabka doonaaya
 Ninna kuma tallamayee qasdigu waa tola'ayceeye

Adoo teys¹⁶ la qiimo ah haddaad tuhunto ruuxaaga
 Tismadii lagu dhigay markaad taabi kari weydo
 Ood tigintiglaysaad waxaad tahay ogaataaye
 Halkaan faruhu kuu taabanayn tiigso hays odhane
 Tamartii raggii hore anoo tahan saluugaaya
 Dar tinmooda¹⁷ baa noo kacaan tuna ku fiicnayne

Tacab ba'aye nimankii dambaan toodi kaafiyine
 Tafa-gaab¹⁸ xumaatiyo khamraa loo tartamayaaye
 Wax kalay ku toosaan ma jiro tumasho mooyaane
 Turxaanteenna gudahaa ka badan tii Amxaarada'e
 Edeb laga teg diintiina waa taa la caaridaye
 Tiitoo¹⁹ kitaab uu qoraa teenna soo galaye
 Tawxiidka niman baa na yidhi waa tu aan jirine
 Tukashaduba qaar bay la tahay taanishiyo²⁰ luufe²¹
 Ninbase wuxu tabcado jeer dambuu madhaxa tuugaaye

Tacluus²² iyo abaar wada socdoo taagan baa yimiye
 Tigaad²³ male dhulkii iyo nabaad togayadii hawde
 Ma tagto'e daruurtii cirkaan tiix ka di'i hayne
 Togaggii Jubbiyo beerihii lagu tabaalowye
 Tuulooyinkii caydhihii waa kuwaa tubane
 Calankeenna waxa taagey waa Togiyo Heemaale
 Iyo adhiga dhoofyada tagiyo toonka Qaahira'e
 Waa kaa huluumbuhu²⁴ la tegay togayadeenniye²⁵
 Tarabtarab u laa goolashii tegi lahaa dhoofe

Tuweyskii la eed iyo hablaha tababarkoodiye
 Marka ay nimcadu taam tahoo tahan lagu siiyo
 Oo lagaga tago toobadday taasi dhalataaye
 Taariikh horeetiyo wakhtigu waaba kala tooye
 Toogaysi²⁶ weeyoo ma jiro taamay noqotaaye

Markaad tidhi haddaad taabtay baad turunturrootaaye
 Waa tabo nabsigu leeyihiyo tuu ahaan jiraye
 Nin kastaaba sebenkaa ku tolay tu aanu doonayne
 Wixii taqaddumkii²⁷ hore lahaa ta'akhur²⁸ weeyaane
 Dar kaloo tallaabo cusub laa tegey halkoodiye

Timirtii Basriyo waxays beddelay midhihi Toomoode
 Tartankii dameerkii fardii tahan ka dheereeye
 Tal-tallaabsey daayeer kolkii taygarkii lumaye
 Halkii uu waraabuhu ka tegay tarandac²⁹ doofaare
 Tukii haad-ka-adag³⁰ buu noqdoo tuur laftuu sidaye
 Waxa uu orgigu tiigsadaa awr tabaadiyahe³¹
 Rahii wuxuu tumaatida ku riday tuur-caddow dibiye
 Gumburigi³² tigaad cunay marooduu toos u toocsadaye
 Tiir libaax curruu uga baxayoo taaha oo ciya'e
 Waxa diig haldhaagii ugu tegay taaggii Xodayoode³³
 Goortuu galoolkii tifmuu³⁴ tawlay³⁵ cariggiye³⁶
 Halkii Damalka laga tuugi jiray timi dhalooshiye³⁷

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
 Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Tallaabada mid gaalkii shabbaha tegay ma liibaane
 Adigoo wuxuun tabanayoo tegey halkuu joogo
 Kolkuu sida libaax raqi u taal qoorta kor u taago
 Oo uu tayga luqintiisa sudhan taabto faraqiisa
 Oo inaad addoonkiisa tahay taana la ahaatay
 Oo aan dadkana taakulayn calanna taageerin
 Oo inuu adduun badan tabcado taa qudhaw jeeda

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
 Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Haddaan saracu³⁸ taam³⁹ noqon ummadi ta'akhur weeyaane
 Waxba kuuma taro raashinaad dibed ka tuugtaaye
 Turaabka⁴⁰ iyo ciiddaba kuwii tamarta loo siiyey
 Iyagoon wax tarin bay dadkii tahan luggooyeene
 Ninkaan Qaadka tuurta ugu sidin uma tiraabaane

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Laba boqol nin maaliyaddii tahay tirada loo dhiibo
Oo toban baloodh⁴¹ jeexday oo tumanayoo keefa⁴²
Oo biilka gini tuurayoo tolaya nayloonka
Oon tacabka⁴³ baadiye lahayn tuludi⁴⁴ waa maadhe

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Danta togan⁴⁵ batroolkeenna waa laga tashiilaaye⁴⁶
Toddoba mayl nin joogoo bukaan telelayoo⁴⁷ liita
Oo inuu digtoorka u tagiyo taakulo u baahan
In kastuu tawaawaco⁴⁸ ninkii khabarka soo tuuray
Misna temeshlihiyo⁴⁹ xaafaddaa lagu tegaayaaye

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Denbi laguma soo taagaba nimay tiisu kaafido'e
Tamartiisu nimay gaabatay tukhentukheeyaane
Goortaad maxkamadaha tagtaad tacajabaysaaye⁵⁰
Temminkeeda⁵¹ xaajada ninkii taabi kari waaya
In kastuu xaq taabida⁵² watiyo marag cadoo taagan
Ama uu xujada toosiyo oo looyarku⁵³ is-tiilo⁵⁴
Gartu doodda kuuguma tamiye⁵⁵ taagtu waa lacage

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Tumbul⁵⁶ raasamaal liyo istaaf⁵⁷ way isugu taalle
Iyagaysku tiirsano nin kale uma tawaabaane⁵⁸
Ninkaan tooda waafiqin xabsay ugu tabaystaane
Teello⁵⁹ uma dhigtaan dawladdiyo kii ka taag darane
Ta'khiirteenna⁶⁰ maaliyadda iyo tawsta⁶¹ bixi waydey
Waa labada qolo ee la tegey waxaydin tawdeene

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Mid tacliinta loo soo diroo tadhaga⁶² oo liid ah
Oo tuhun⁶³ ku jiro inuu ka tegey toobaddiyo diinta
Oo Aqal milmaan li'iyo⁶⁴ khamriga gacan-toglaynaaya
Oo uu talmiidkii⁶⁵ yaraa taas ka baranaayo

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Jaamacad nin tegey oo Digrii tuu la yimi haysta
Oo inuu dalkii wax u tariyo tacabba doonaaya
Oo taana loo baahanyahay toogtan⁶⁶ sida joofta
Oo jaahil tigin adag dhidbaday taqaddumkaw diiday
Oo reerkii tegi waayey oo camal la'aan taagan

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Taangiga biyaha loo dhisee riigga lagu taagey
Oo shicibka oo oon la tuban toonta lagu beerto
Iyo waxaa tigaad nooga baxay toonka agihiisa
Tuna uma oggola madaxdu nimaan taab ku hayn shuqule
Tuugo iyo iib baa ninkii tegey ku daaqaaye

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Ninkii tahan adduun soo rogiyo kii ka tirinaayey
Oo toban kun oo shay habeen tuhun la'aan saaray
Oo laysu tebiyaan cashuur buuggii lagu taaban
Oo aan dhaqaalaha taxgelin waajibkana tuuray

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Taaloogga naagaha jartee timaha qaar gooyey

Oo sida waraabaha tartama toonka cararaaya
 Oo taranta Soomaaliyeed teedka kala gooyey
 Oo aan dhaqaalena u tudhin ubadna tuugaynin
 Oo toban-jirkii kori lahaa fadhay tagooggiisa

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
 Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Kuwa talada maamulahayee taabna hidin waayey
 Oo aan mujtamacii tusayn tii uu ku hagaago
 Oo tooda keliyuun watoo tarandacoo seexday
 Oo waxa Islaamnimadu tahay taababka u gooyey

Iyana waa tabaalaha wakhtiga taynu aragnaaye
 Tu kaloo ka daran baa jirtee taana balaan sheego!

Haddaad adigu tuur leedihiyo tootir⁶⁷ iyo qaallo⁶⁸
 Mid kaleeto inaad toosisaa waa tu aan dhicine
 Waxa khaayinnada looga tegey tacabadii boobay
 Ninba qoon⁶⁹ ku taal buu ka baqay inay ka taabtaane
 Haddaan tiriyo waxa aynu nahay waan tawahayaaye
 Taariikhda weli sooma marin teennan oo kale'e
 Tiihii⁷⁰ Israa'iil⁷¹ helay tani sallowdaaye⁷²
 Anoon boogta wada taaban oo idin tusaaleeyey
 Oo aan tanbih⁷³ iyo islaax taana uga jeedo
 Waa taaran boosta ugu riday Soobbe⁷⁴ haw tago'e!

- .....
1. Tiigaalo: *ku talax tag, ku dheeraansho, ku fogaan*
  2. Tacjiilid: *ka raacid, uga leexasho*
  3. Taban: *masaafu, meel durugsan, ka borrayn, ka jiidasho, wakhti dheer iwm.*
  4. Tafare: *Tafare Makonen oo ah Xayle Salaasihii Ethiopia*
  5. Taaj: *la boqray, la caleemo saaray ama xil loo magacaabay*
  6. Tembi: *xil*

7. *Taarig:* *ma tukade, qofka salaadda googooya ama ka tag taga ee joogtayn*
8. *Tolan:* *xadbig lagu tolo kabaha maaska ah*
9. *Teel teel:* *kala fog fog, filiqsan, aan urursanayn, aan ku badnayn*
10. *Tacaddi:* *dbibid, culays saarid, cadaadin*
11. *Tigin:* *boos, jago iwm*
12. *Gacan toglayn:* *laba gacmoodin boob iyo tuugo salka ku baya*
13. *Taabid:* *wax sugan oo la taqaan*
14. *Tanaad:* *guul, libin, ku guulaysasho, ku gudbid*
15. *Toogo:* *baahi, dan ama tabaalo*
16. *Teys:* *(Af-carabi) orgi*
17. *Tinmood:* *jilicsan, liita*
18. *Tafa-gaab:* *haweeney dbar gaaggaaban xidhata*
19. *Tiitoo:* *Marshall Tiito-gii Yugoslavia*
20. *Taanish:* *cayaayir, cayaar*
21. *Luuf:* *cayaar loo adeegsado dhagax lagu tuuro god oo la is xambaaro*
22. *Tacluus:* *xanuun iyo tabaalo wada socda, seben xumaad*
23. *Tigaad:* *doog, naq*
24. *Huluumbe:* *cudur ku dhaca idaha oo tarab tarab u layn kara*
25. *Togayo:* *xoolo, maal*
26. *Toogaysi:* *doorad, xilli marba meel ama cid u beellan*
27. *Taqaddum:* *hor u socod, borumar*
28. *Ta'akbur:* *dib u socod, dib u dhac*
29. *Tarandac:* *kibir, isla weyni, dberreg iyo dibbiro iwm*
30. *Haad-ka-adag:* *shimbiir hilib cuna sida galaydhka, dafada iwm.*
31. *Tabaadi:* *koray, naaxay, shilis ama buuxa jidh abaan*
32. *Gunburi:* *nooc ugaadha duurka ku nool ka mid ah, lana bah ah dameeraha iyo fardaha*
33. *Xodayo:* *dhul daaqsimeed hawdka sare ee Gaashaammo ka mid ah*

34. *Tifmay*: *rifmay, mudbxay, lismay, yaraaday*
 35. *Tawl*: *baxay, mudh bax, marka geedku kor u baxo*
 36. *Carig*: *cayada, nabaad yar oo jilicsan*
 37. *Dhalool*: *waa geed jilicsan oo nugul, manfac badanna
aan labayn*
 38. *Sarac*: *beeraba*
 39. *Taam*: *dhammaystiran*
 40. *Turaab*: *carro ama ciid*
 41. *Baloodb*: *(Af-ingiriisi) bugcad, jago, qayb qaydan
oo dbul ah*
 42. *Keef*; *is tareexsan, raaxaysanaya, maqsuud ah*
 43. *Tacab*: *dhaqasho*
 44. *Tulud*: *neef geel ah*
 45. *Togan*: *baabida i taabo leh ee taagan, wax-ku-ool*
 46. *Tashiil*: *suququlin, yamxeerin, yarayn*
 47. *Telel*: *taah*
 48. *Tawaawac*: *cataw, calaacal*
 49. *Temesble*: *dalxiis, socod minjo baxsi ah*
 50. *Tacajab*: *la-yaab*
 51. *Temmin*: *xaqiiq, halka xogtu taallo*
 52. *Xaq taabid ah*: *xaqiiqo cad, xujo waadix ah*
 53. *Looyar*: *gar-yaqaan, qareen*
 54. *Is-tiil*: *is-xilqaan*
 55. *Tamiye*: *kuma heshid*
 56. *Tumbul*: *koox*
 57. *Istaaf*: *shaqaale, ilaaliye*
 58. *Uma tawaabaan*: *uma jixinjixaan, uma naxaan*
 59. *Teello*: *u tudhid, wax u reebis, u hanbayn*
 60. *Ta'khiir*: *dib u dbigid*
 61. *Taws*: *baabi, wadeeco, daryeel la'aan, dayac*
 62. *Tadbaq*: *qof liita, nedel ah oo qaab xun oo jilicsan, sida
neef woodbaq ah oo kale*
 63. *Tubun*: *shaki*
 64. *Aqal tilmaam leh*: *guri xunmaan lagu sameeyo oo
sheeggan oo la isla yaqaan*
 65. *Talmiid*: *arday, ciyaala iskuul*
 66. *Toogtan*: *xilligan, hadda, eegga, wakhtigan xaadirka ah*

67. *Tootir:* gaatir, marka ay adkaato dayac ama xanuun
abaan meel jidhka ka mid ah
68. *Qaallo:* golxo, qallooc
69. *Qoon:* nabar buka, boog, iin
70. *Tiib:* iska daba wareeg, jahawareer, khalkhal madax
iyo minjo la'aan ah
71. *Israa'iil:* Reer Binu Israa'iil
72. *Sallowdaa:* shabbahdaa, u eg tahay
73. *Tanbiib:* digtooni, iska jir, ka joogid, nastexo
74. *Soobbe:* waa Cabdilqaadir Soobbe oo xilligaas
abaa Wasiirkii Arrimaha Gudaha
- .....

WAX NA DILEY

Cudurro Soomaalida diloodey ayuu sida magacaba ka muuqata gabaygani ka faalloonayaa. Waxa ka mid ah xaqa oo la aaso iyo caddaalad darro ka soo fufta xafiisyada dawladda, qabyaaladda iyo aanadeeda foosha xun, musuqa iyo kala boobka hantida ummadda, akhlaaq xumo iyo anshax liita oo ay horseed ka yihiin madaxdii waddanka hagaysey, qarannimo magaceeda lagu ugaadhsado, ajnebi taladii ummadda lagula eerto iwm. Muuqaalladaas fool-xumada leh iyo caabuqyo la xidhiidha oo maantaba ku dhex gaammurey Soomaalida dhexdeeda ayuu Xaajigu gabayganna ku sii beyaaminayaa. Xilliga curashadiisu waxa ay ku beegnayd 1967, waxaanu yidhi:

**Afkaa laga maqlaa maaddadiyo erayga qaanuune
Faqii guriga lagu soo abyey ka akhriyaan koodhe
Aqoon-laawe laaluush cuniyo aafu daba-gaaba
Iyo oday ergo ah baa sharciga dila abiidkoode**

**Bexdiyo rishwadu waxay dhalaan uur-xumiyo ciile
Aanadu cadliga laga tegay aabbaheed tahaye
Aargoosigiisiyo dulmigu waa isu adeere**

**Marka xaqa la awdaa tolnimo loo abtiriyaaye
Haddii uu insaaf jiro qabiil lama ogaadeene
Kolkuu oday durbaanka u tumuu inan cayaaraaye
Wax ka dhigan mas'uul edeb xunoo lagu il-qaadaaye
Dadkuna kuma aqbalo qalad hadday kugu arkaayaane
Adna iinta inaad dhawrataad ku arrin weydaaye**

**Wax na diley xaqoon aasno iyo iib dacaawiya'e
Wax na diley dunuub aanad gelin aanadeed bixiye
Wax na diley anaanayida iyo abiyo laan sheege**

**Wax na diley albaabada dantaan uunka loo furine
Wax na diley halkaad ku igmanayd koonto ku abuure
Wax na diley is maqal li'ida aan lays addeecayne**

Wax na diley u sheekee midkii hawl abyi lahaaye
Wax na diley ammuur waajib aad kaga baqdaa eede
Wax na diley iskuullada la baro inanka Qaad keene
Wax na diley akhlaaq xumo mas'uul aabbeheed yahaye

Waxna diley islaam la xaqiriyo gaal isu ekayne
Wax na diley faqiir eed nin kale lagu ijbaaraaye
Wax na diley rag amarkii sinmaan iniq is dheerayne

Wax na diley acyaan aan xilkii fulin awoodeyne
Wax na diley ajnebi talayada lagula eertaaye
Wax na diley adeege u ahaw kaad amri lahayde

Wax na diley adduun niman raboon eegahayn sharafe
Wax na diley ummadahaan qadderin aadmigaan nahaye
Wax na diley ismiga calanka oo lagu ugaadhaaye
Wax na diley af beenoon runtii waana la arkayne

Wax na diley aqoontaada ood eed ku mudataaye
Wax na diley islaax caam dan qudha lagu illaawaaye
Wax na diley ninkii ma aha yidhi uub in loo qodo'e
Wax na diley idaaradaha aan shaqo awoodayne

Wax na diley iflaas aan baxayn abid xayaadkiiey
Wax na diley adduunkoo u dhaco kii la aaminaye
Wax na diley ninba intii uu hayuu daar ku iibsadaye

Wax na diley iska hor-jeedintay shicibku eedeene
Wax na diley asbaab temeshle Qarab madaxdu aadaane
Wax na diley icaanada Baraan la intifaacayne
Wax na diley uluuf cagafa oo ay' cidla' ah yaalle

Wax na diley dantoo lagu akhiro yuu cadhoon oday'e
Wax na diley ibleyskiyo abriska aan cidina eegayne
Wax na diley qalloocaan wataa adiga waa kiise

Wax na diley inkaar tacasubay nagu abuureene
Wax na diley inaga Reer fulaan laynaga adkaaye

Wax na diley idaacado kaddiba iyo dhaarta iibka ahe

**Wax na diley afkiyo dhaqanka oo la akhiraayaaye
Wax na diley Islaamnimada aan la ixtiraamayne
Wax na diley amwaashiga bukaan loo ixsaan faline
Wax na diley abkood bahalahoo cunay adduunkiye
Wax na diley mujtamacaan aqoon nolosha insaane**

**wax na diley addoon daallinoo lagu ismaa Awe
Wax na diley Iblays foomle yidhi awliyaan tahaye
Wax na diley islaan saar qabtay dumarku aadaane
Wax na diley ibtilo Qaad ahoo rogey akhlaaqdiye
Wax na diley agyuururid shaxdaad ku indho beeshaaye**

**Aadmigu dhammaantii horay u ambaqaadeene
Aradkiiba laga guuryey oo samaday aadeene
Miyaynaan la mid ahayn maxaa ina alhuumeeyey!**

QOOLAABAN

Gabaygan 1967 ayuu Xaaji Aadan Af-qallooc tiriyeey. Sidii xumayd ee loo maamulayey qarannimadii iyo gobannimadii Soomaalidu heshay toddoba sannadood ka hor marka gabaygani curanayo, ayuu Xaajigu si qotodheer uga hadlayaa. Si dareenka hurda toosinaysa ayuu gabaygiisa ugu bilaabayaa arar ama gogol-dhig aad is moodsiinayso marka hore inuu naftiisa si shakhsi ah ugaga faalloonayo, ha yeeshee uu ka soo tuujinayo waayihii dalku ku sugnaa sannadihii ugu horreeyey ee gobannimada ka dambeeyey.

Gabayga ibofurkiisa ayaa kugu sooraya weedho qadhqadhaya oo wada murugo iyo tiiraanyo miidhan ah. Waa hummaagga nin da' ah oo gabow la gubux yidhi, hurdo la'aan iyo ledi waana la laba boglaynaya. Oomaati oo dhan ayuu ka go'ay. Qalo iyo hilow ayuu cidla' ciirsila' ula ugaadhoobayaa. Ilmo uurkiisa ka soo go'aysa ayaa ka gobo'laynaysaa oo qoysay labadiisa dhaban. Foolasha ayuu qamuunyada labadiisa dibnood ku qoomayaa. Hammi iyo walbahaar ayaa feedhihiisa eel ku reebaya. Qosol iyo farxaannimo

oo dhan ayuu ka irdhoobayaa. Tiiraanyo iyo qulub ayuu ku qanac ahaanayaa, ragannimo abkeed iyo waajib gudashana isla waayayaa oo iska illaawayaa.

Ragannimo maxay tahay? Waa inta xil gudashada iyo hawdinta hawlaha reerkaaga ama qoyska iyo ubadkaaga ka soo hadha ee aad u qumiso ama geliso danta wadareed ee guud. Xaaji Aadan Axmed Af-qallooc kama hadlayo naftiisa ee waa dantaas guud iyo baylahdeeda sababta uu joog iyo jiifba u diiddan yahay ee uu arwaaxdiisa u qarinayaa, una qodanayaa qabriga isaga oo nool. Waa quudhsi ku hawaarsadey qarankii iyo gobannimadii toddobada sannadood ee keliya la haystey. *“Waxa ku dbillaysanaya oo kharribey”* ayuu gocanayaa oo leeyahay *“niman aan dhaaddanayn balasibii iyo hanfigii loo soo jiidbay belitaanka xorriyadda”*. Biyo dhaca gabaygiisan **Qoolaaban** ayuu mar kale Xaajigu ku sii iftiiminayaa in dadkii gobannimada naf iyo maalba u soo huray ee garanayey qiimaheedu ay gidaarrada fadhiyaan oo ubadka uun iska korsadaan. *“Qabyaalad la isugu faano, dil iyo qaxar ayaa inoo kordhay, mana jiro qof xil ummadeed lagu ballayn karaa oo ammaano leh”* ayuu Af-qallooc leeyahay, waxaanu gabaygan ku soo gunaanadayaa quus hoosta ka xarriqaysa in haddii isbeddel dhakhso ahi aanu dhicin oo aanay soo bixin hoggaamiyayaal u darban danta ma dhaafaan ee qarannimo ay noqonayso in qof waliba is nolol duugo oo kafanta iyo xabaashiisa diyaarsado! Arrintaasu weli ma qallalin oo maanta (2008) ayay 41 sannadood ka dib dalabkeeda la soo mutuxan tahay si ka arag liidata 1967! **Qoolaaban** wuxu yidhi:

**Qoolaabankaan soo gotiyo dhabarka qaansoobey
Jidhkaygaa qawaawiray¹ sidii laan qorraxi hayso
Qadhqadhyada i haysiyo wadnaa laydhu qabanayso
Quwad iga dhammaatiyo anoo qalin ka dhuubnaaday
Naftaydoo qayirantoo hurdada jiifka qaban waydey
Qun u socod tallaabada cagtaan qaadi kari waayey**

**Quudkaan cunin soorta oo ila qadhaadhaatey
Qaladiyo hilawgaan cidlada gooni qabanaayo
Dhulka aan qodaayiyo dhibtaan qaadi kari waayey**

Xirribaha ilmada soo qubee dhabannadii qooyey
Qabuunyaysigaan labada fool debinta qaar gooyey
Qaaxadiyo feedhaha hammiga qoonta iga yeelay
Qosolkaan illaawiyo afkaan qaawinta u diidey

Wixii nin u qalmiyo waajibkaan qaban awood waayey
Qulubka iyo tiiraanyadaan qaanac ku ahaaday
Qabrigan samaysteen is idhi qari arwaaxaaga
Intaasiba qalbiga dhaawacmay cudur ka qaadeene

Waxa qoomammada iigu wacan waa qormo habowe
Qarankiyo xornimadii la helay waa la quudhsadaye
Wax ku qooqay niman aan ogeyn qaabka loo helaye
Qudhooda iyo maalkaba raggii qiiradaw bixiyey
Waa kaa gidaarrada ku quban qalin jabkoodiye
Qabna² dooni meyn iyo inay lacag ka qaataane
Gobannimo qadderis waydey oo lagu qadhaabaysto
Qiyaas xumada lagu maamulay murugo qaadeene

Qabiil iyo dil baynoo kordhiyo qoys anaa badane
Qorrax noolba boqollaal dhintay qayladdood timiye
Qudh kaliyoon xil lagu aaminoo qiimo laan jirine
Haddii aanu Allaa qaaddiree qiil inoo bixinin
Oo aanu Qaliifyo u sakharin qaata amarkeenna
Nin walbaw xabaashaada qodo nololi waa quuse.

-
1. *Qawaawir: qarax, dhadhid*
  2. *Qabno: maal. xoolo ama banti*
-

INA CIGAAL

Markii ay dhacday dawladdii uu ra'iisal wasaaraha ka ahaa Cabdirisaaq X. Xuseen Juun 1967, waxa jagadaas ra'iisal wasaarennimo buuxiyey Maxamed X. Ibraahim Cigaal. Gabaygan soo socdaa waxaa uu ka ambabaxayaa khudbaddii ugu horraysay ee Ina Cigaal jeediyo markii uu xukunka la wareegey. Guud ahaan gabaygu waxa uu ifinayaa dhalliliihii iyo ceebihii lagu eedaynayey dawladdaas hore, waxaanu uga digayaa dawladda cusubi in ay ku dhacdo khaladaadkii hore. *“Eedda iyo dballiisha dawladdii Ina Xaaji Xuseen waa u digniin culus dawladda Ina Cigaal”* ayuu Xaaji Aadan Af-qallooc lahaa.

Toddaba sannadood oo xornimo la haystay iyo saddex dawladdood oo tan Ina Cigaal ee cusub ka horreeyey in aan irbad dhuub la gelin, waxna la qaban oo dib uun loo sii dhacayey, ayuu Xaaji Aadan Af-qallooc ku baraarujinayey dadkii maalintaas gabaygiisan dhegaysanayey. Muxuu gabyaagu ku dhalliilayey maalintaas madaxdii waddanka, ugana digayey? Waxa lagu eedaynayey mas'uuliyiintii waagaas aqoon la collow iyo jahli u busayl, xaq nacayb iyo caddaalad darro, xatooyo iyo dhac hantida la wada leeyahay ee qaran, shahaadooyin been abuur ah, ribo, eex qabyaaladeed iyo musuqmaasuq waalli ah. Xafiisyadii dawladda ayaa sida gabaygu tilmaamayo isu beddelay goobo la isugu ab iyo laan sheegto. Madaxtooyadii ayaa iyana isu beddeshey xarun lagu beero oo ay ka soo fuf baxaan anaaniyad, isla weyni iyo qabyaalad indho li'i.

Akhlaaqdii iyo anshaxii dadka ayuu cudur halis ah oo dilaa ahi guud ahaan ku yuurursaday. Xaaji Aadan Axmed Af-qallooc waxa uu gabayga inoogu tilmaamay arrin ku saabsan qiyamtaas dadka oo sii burburaysa, taas oo maanta afartan sannadood ka dib bulshadeenna oollimaad xooggan ku leh, kuna dhex milantay nolosha oo dhan. Waxa uu Xaajiga lahaa: *“iimaanku baddii uu laabta iyo qalbiga jiifi jirey maanta indhaha iyo wejiga guudkiisa ayuu saaran yahay. Dhegibii samaanta u furnaan jirey ee xumaanta necbaa, waxa ay maanta u furan yihiin oo si nugul u maqlaan xumaanta iyo inta liidata, samaanta iyo intii la dugsan jireyna*

way ka awdan yibiin”.

Gabagabada gabayga waxa uu duurxul ahaan ugu sheegayaa Ina Cigaal Alle ha u naxariisto labadoodaba’e in aan mashxarad iyo qaylo maanta loo baahnayn ee looga fadhiyo in laga daba tago intii baylahday, sida in la isu soo celiyo dadka kala ugaadhoobey ee isla weynida, kibirka iyo eexda xafiisyadu kala irdheeyeen. Waxaad mooddaa in Xaajigu aanu kalsooni badan ku qabin isbeddelka dhacay iyo khudbaddii Maxamed Xaaji Ibraahim Cigaal labadaba. Marka uu Ina Cigaal uga digo intii aynu soo xusnay ee dhalliil iyo xumaan ahayd ee dawladdii hore, ayuu Xaaji Aadan gabaygiisa kaga baxayaa oo leeyahay *“in haddii Ina Cigaal ka dhabeeyo inta uu afka ka yidhi ee wanaagsan in sida aayadaha Qur’aanka ku cad aannu annaguna (haddaannu shicibka nabay) addeeci doonno, una dbega nuglaan doonno, haddii kale dawladdaadu (Ina Cigaalow) waxba ma dbaami doonto tii kaa borreysey ee cawaraba labayd (indhaba kala jeeda labayd)”*. Wuxu yidhi:

**Lixdankii israaciyo markii dawlad la asaasay
Iyo maanta oo tii afraad idinka loo dhiibey
Tabaaniya acwaam iyo siniin idan leh weeyaane
Irbad lama dun gelin oo dib baa u ambaqaaddeene
Ayaan noolba waxaan loo fadhiyin baannu aragnaaye
Raggii hore arrimo dhawr ah oo lagaga eed sheegtay
Idinkana digniintiin ah baan odhanayaa qaare**

**Aqoon la la colloobiyo jahliga amarka loo dhiibey
Idaaradaha¹ waxa ay qabtaan waana la ogaannin
Ilaashihiyo tuuggoo shurkoo gura adduunkeenna
Araajida² la qorayaan jawaabtoodu imanaynin
Ajuuradaan³ la siin kuuligii⁴ daynka ku amaahday**

**Sharcigoo la iibinahayoo xaqa la awdaayo
Intikhaab⁵ dacaawiga aho daallinku adkaado
Dembi oogta ka caddaan ciqaab lagaga aargoosan
Acyaan⁶ aan xilkas ahayn wuxuu urursho mooyaane
Ballan aan la oofinoo ninkii yidhiba eedoobey
Aanadiyo xeerkoo dadkii lagu adkaynaayo**

Anafada⁷ ninkii shaqo hayaa ab iyo laan sheegto
 Ninba meesha lagu aaminuu koonto⁸ ku abuurto
 Ixtiraam la'aan iyo dadkoo aan is addeecaynin
 Iskuullada caqiidada inkira sharci Islaameedka

Ihmaal⁹ aan la dhuganeyn dhulkii waxa alaab jiipta
 Alwaax dibedda laga keenay oo teenna la illaawey
 Oonkiyo harraadkoo dhulkii kaga asqaysiiyey
 Icaanada¹⁰ Sharqigu¹¹ keenayaan la intifaacaynin
 Aluuf¹² cagaf ah oo lagaga tegey meelay ku abaaddo¹³
 Jawaasiis¹⁴ Amreekoo dalkii lagu ibaaxeeyey¹⁵
 Kuwa aradka qaar haysta ooy Roomi ku illowdey
 Anaaniyada¹⁶ iyo reerka oo Aqalka weyn¹⁷ jooga
 Ammuuraha shacbigu diidayuu ka ashkatoonaayo
 Intaas bawgu yare xaalku wuu sii af-dheer yahaye

Waxa uur-ku-taallada wadaa waa insaaf li'iye
 Waa waxa dadweynaha shakigu ugu abuurmaaye
 Nin waliba hawadii eersayoo lays aqbali waaye

Akhlaaqdii xumaatoo xishood laga awaareeye¹⁸
 Iimaanku laabtuu jiraye aragahaw guurye
 Kun jeerood ixsaan fari ma jiro axad maqlaayaaye
 Waxay dheghu aad ugu furmaan ereyga ceebeede

Ammaanaa yaraatoo dadkii ways ogaal dhacaye
 Nin waliba halkii lagu ogaa gurey intii tiille
 Ashahaado beeniyo ribey ku istareexeene
 Acmaal¹⁹ lama rabee hadal-tiray ku ibtiloobeene

Ilaah lagama baqo shilinka oo la arko mooyaane
 Axad gaabsha lama caawiniyo kii itaal darane
 Nin adduun hayaa kii kaluu alamsanaayaaye²⁰
 Waa lays inkirayaa²¹ sidii Maalintii Urure²²

Islaam sheegte diintiina way ago maraayaane
 Wax badanoo astaan muumin laa uur-ka-kaafirahe
 Israa'iilka tihii helaynu ashbahaynaaye

Dhulku waa og yahay khaayinkii ciidda iibsadaye
 Dadkuna wuu arkaa daallinkoo wuu ka aargudane
 Ajashiyo²³ ayaantiyo wakhtigu aaminaad ma lehe
 Ifku waa dhixide meel kalaa la askumaayaaye²⁴
 Ninkii aan arxamin wuxuu galaa olokii naareede

Aradkiyo dadkuba waa dhismaha waxay u aayaane
 Ninna olog²⁵ iyo qaylo yuu nagu asqaysiine²⁶
 Goortaad islaaxdaan dadkaa kala ugaadhoobey
 Oo ay anaaniyo baxdoo eexasho hallawdo
 Oo uu Cigaal wuxuu akhriyey aad u socodsiyo
 Annagana addeeciyo samciga²⁷ waajibka Ilaaha
 Iyo aayaddii waxay tidhaannu aqbalaynaaye
 Haddii kale ammaana Alla ka xumid Tii isha la'ayde!²⁸

.....

Tabaaniya axwaal iyo siniin: siddeed sannadood iyo wacaashood,
 waa siddeeddii sannadood ee ugu horreeyey gobanimada, intii ka
 horraysey dawladdaas Maxamed Ibraahim Cigaal Ra'iisal
 wasaarennimada ku soo baxay

1. *Idaarad: guddi, maamul*
2. *Araaji: codsi warqadeed*
3. *Ajuuro: mushqaayad, mushabaaro*
4. *Kuuli: shaqaalaha dhismaha*
5. *Dacaawi: muran, dood*
6. *Acyaan: aragti cad oo badbeedh ah*
7. *Anafo: 1. isla weynaan, qab, faan, 2. colaad, guul darro*
8. *Koonto: xuurto, marka xafiis*
9. *Ibmaal: dbugasho la'aan, eegmo la'aan*
10. *Icaanada: caawimada, kaalmada*
11. *Sbarqiga: Bariga, Waddamadii Shuuciga abaa, Gaashaanbuurtii Warsaw*
12. *Aluuf: kumannaan*
13. *Abaad: gabow, raagitaan, baali-garow*
14. *Jawaasiis: basaasiin, rufyaanno*

15. *Ibaaxeeyey:* loo oggolaaday, lagu fasaxay, lagu sii daayey, lagu yaaciyey
16. *Anaaniyada iyo reerka:* is abaanta keliyeed, is mabadinta qofnimo iyo qabyaaladda
17. *Aqalka weyn:* waxaa looga jeedaa Qasrida Madaxtooyada
18. *Awaarayn:* ka tegis, ka xawaarayn, ka fogaan, ka baajirid
19. *Acmaal:* wax qabad, shaqo
20. *Alamsi:* liqliqid, cunitaan boob ab
21. *Inkiraad:* diidmo, dafiraad
22. *Maalintii Urur:* Maalinta Yoomal Qiyaamaha
23. *Ajal:* naf, arwaax
24. *Askuman:* deggid, ku noolaan
25. *Ololog:* mashxarad, sawaxan ama qaylo
26. *Asqaysiin:* jabawareerin
27. *Samci:* maqal
28. *Tii isha la'ayd:* waa maamulkii Cabdirisaaq X. Xuseen ra'iisal wasaaraha ka abaa, waxana dawladdaas loo yaqaanney "Cawaro"!
- .....

WAA CEEB AXMAQU LEEYAHAY

Axmaqa ama caaqu waa qof aan tudhaale iyo jixinjix toonna lahayn, waxaanu leeyahay dabci qallafsana oo aan waxba xeerin, soohdinna aan lahayn. Tilmaamo ka mid ah ceebaha axmaqa ayuu tixdan Xaaji Aadan ku soo bandhigayaa. Gabaygu waa hogetus guud iyo hawaale warran, waxaanu Xaajigu adeegsanayaa ekeeyayaal badan oo muujinaya dhaqanka iyo dabeecadaha caaqa, sida gunburiga laboodkiisa oo laaya dhashiisa labka ah marka ay ifka yimaaddaan, taasoo keenta in hooyadu (gunburiga dheddig) marka fooshu qabato ay la firdhato oo la fogaato, si ay ugu dhasho meel ka durugsan halka uu gunburiga lab ee weyni joogo. Wax la yidhi waxa uu gunburiga labi u laayaa labkiisa dhashaa waa hinaase uu qabo darteed!

Gabaygu waxa uu curtay sannadkii 1967, waana duur-xul ku jihaysan dhaqankii xumaa ee madaxdii Soomaalida ee talada iyo masiirka ummadda sida axmaqnimada ah ugu gabbood falayey. Waxa uu yidhi

Sheekooyin caaniyo qisada caarif laga yeelay
 Iyo wakhtiyo caam ahaa sebenkii caws weyne
 Dameer ceesh sidaa la ambadoo eey cawaansadaye
 Carro bahallo liyo waxay mareen meel cidhiidhiyahe
 Cabaadkii dhurwaagiyo wixii daalin caranaayey
 Colkii habar-dugaag oo dhan buu eygii caabbiyeye
 Wuxu ciyoba goortuu qadshuu ciil la gaamuraye
 Cidluu kaga dhaqaaquu kolkaas cunay waraabiiye
 Haddii uu ceshado wuxuu ahaa ciidan kaafiya'e
 Caaquna waqiis keli cunkuu ku cimri waayaaye
 Waa ceeb axmaqu leeyahoon looga caal heline

Caadada gunburi leeyihiyo curuf xumaantiisa
 Carruurtiisa tiisii lab buu cadawgu laayaaye
 Cabsuu uga qabaa habarta maray cudud u yeessaane
 Ta dheddigina way camal taqaan caynka uu yahaye
 Sidkeedoo cashooyin u hadhay bay ka carartaaye
 Ilaa uu iska caabbiyo uma tagtoo waa cilmi Ilaahe

Cad naxaa kas-gaab kuma jiroo caabudaad ma lehe
Waa ceeb axmaqu leeyahoon looga caal heline

Careef badda qallacay oo biyaha ka cab awood waayey
Oo ciidda luguhuu la galay caawiye u baahday
Ciidamis rahii ugu yimuu cunay mansuukhiye
Kolkaad nacas caqiibo u gashuu kula colloobaaye
Waa ceeb axmaqu leeyahoon looga caal heline

Cagaa wuxuu ku xaadhiyo walwaal digadu waw cuude
Carfigiyo udgoonkaa diluu cadho la suuxaaye
Caqli xumada doqonkay dabciga curuf wadaagaane
Wixii caafimaadiyo dawada waa ka cararaaye
Waa ceeb axmaqu leeyahoon looga caal heline

Haddaad cariso jinac ways cunaa cadho daraaddeede
Caarada u dheer iyo lugaha waysku celiyaaye
Naftiisuu cidhiidhyuu is yidhi waad ku ciil bixiye
Waa ceeb axmaqu leeyahoon looga caal heline

Gorayadu col toogtiyo hadday cadow ka yaabayso
Cidi yay ku arag bay indhaha ciidda gelisaaye
Cidi inay ogayn bay la tahay caalamkoo idile
Waa ceeb axmaqu leeyahoon looga caal heline

Coongaar haween ahi hadday reerka ku cayaarto
Oo aanay casiiskeeda qaba cayda kala waaban
Ama ay ciddiyo dheer tahoo derisku soo cawdo
Oo aanay carruurta u arxamin caga yartay hayso
Cashada la eryo reeraha xigay calal u maydhaaye
Ciskii iyo libtii waxawgu xiga soo caddee dheriye
Waa ceeb axmaqu leeyahoon looga caal helin

CEERIGAABO

Waa gabay taariikhi ah oo halis ah, kana xog warramaya guud ahaan Gobolka Sanaag sooyaalkiisa taariikheed, xeebihiisa, hawadiisa, buurihiisa, bannaanadiisa, dooxooyinkiisa, togaggiisa, dhirtiisa, macdantiisa, dhagxaantiisa, xoolihiisa, shimbirihisa, ugaadhiisa dab-joog iyo duur-joogba iyo inta kale ee Ilaahay uu makhluuq ku abuuray iyo khayraadka dabiiciga ah gobolkaas dhex ceegaaga.

Maxamed Xaaji Ibraahim Cigaal ayaa booqasho ku tegey Ceerigaabo xilligii uu ra'iisal wasaaraha ka ahaa Soomaaliya sannadkii 1968. Xaaji Aadan Axmed Xasan oo ka mid ahaa dadkii ra'iisal wasaaraha wax ka soo dhowaynayey, ayaa gabaygan munaasibaddaas hal-abuurkiisa ku beegay, waxaanu ku hogatusayey qiimaha taariikheed, ahmiyadda istaraatiijiyadeed iyo ta hodannimo ee gobolkaas iyo sida loo hagrano ama aan loogu daymo lahayn in gacan laga gaysto horumarintiisa, gaar ahaan caasimaddiisa Ceerigaabo iyo dayactirka dhulka taariikhiga ah ee gobolka ku yaal. Dhinac gabaygu waa ka cabasho ku saabsan dibudhaca gobolka ka jira iyo sidii wax looga qaban lahaa, dhanka kalena waa soo bandhig aqooneed oo la xidhiidhaya gobolka Sanaag iyo waxyaalaha u gaarka ah ee taariikh iyo qaniimad ah. Runtiina waa gabay wax badan kaa baraya gobolka Sanaag iyo taariikhdiisa, cimiladiisa, deegaantiisa, carradiisa iyo quruxdiisa. Wuxu yidhi:

**Taariikhdu waynoo musbaax¹ maanka caawima'e
Adoo male gudaayaad yaqiin marar ku gaadhaaye
Makaankaaga waa inaad taqaan meelba waxa yaalle
Dalkan wax ugu mudan Ceerigaab uguna muuq dheere
Waa Maakhir-koostii la degey maraan la koobayne
Jamhuuriyaddu meel shaabbahdiyo ma leh mataalkeede**

**Madxafkii² dadkii hore dhigiyo madhaxi baa yaalle
Maanlahiyo³ taallooyinkaad aqallo moodayso
Meelihii kinsiga⁴ lagu qarshey maangaddood⁵ tahaye
Muuqooda qaar baa Ahraam⁶ lagu maleeyaaye**

Arraweelo⁷ meeshay degtiyo mulugga Geel-weyte⁸
Iyo waxa manaasiir⁹ ku jira moodkii la halleeyey

Madigaan¹⁰ qusuurtay¹¹ dhisteen waa macruuf weliye
Maquure iyo Godqoranaa¹² ninkii marayba yaabaaye
Maageere waataa Daryale¹³ maagga¹⁴ la arkaaye
Nimankii mar dhexe talin jireye maylinka afaystay
Magaadle iyo Reer Miisanley¹⁵ midhadh ka joogaane
Maydh laba kun oo sano ka badan maray samaysnayde
Iyadaa magaalo u ahayd Maakhir oo idile

Muftaaxii karaamada kuwii midigta loo saaray
Muftigii Isxaaq baa degiyo mudankii Daarooda
Maqbarka Ciise¹⁶ Ceeleeye¹⁷ waa kaa masaarka lehe
Sheekh Samirre¹⁸ marinkii Dibgax¹⁹ buu meel ku leeyahaye
Madoobiyo Garuurraa²⁰ lahaa madaxa Ceel-dheere²¹
Jiidali²² maqaamkii Subeer²³ baa u moosinahe

Dhammaan meeshanay degi jireen magaca Soomaale
Waxna waa madheen qaarna waa kii muhaajiraye
In yaroo markii soo hadhay baa haatan maamula'e

Waa meel malko ah oo biyiyo buur madowba lehe
Marmar weeye dhagaxeedu iyo muunad gooniya'e
Miya dooxa²⁴ bay leedahay oo midho ka beermaane

Mandartiyo²⁵ kamaalkaad²⁶ Lubnaan ugu malaysaaye
Manaakh²⁷ iyo hawaba waxay ka tahay Mawsilta²⁸ Ciraaqe
Kolkaad madaxa Surudeed²⁹ tagtiyo meesha ugu taagan
Badda waxa maraayoo dhan baa kuu muraayadahe
Seyid Maxamed meeshuu dhisaan maabku doorsamine
Madfaca laga ridaa wuxu socdaa kuman masafoode
Milaterigu meeluu degoo muhima weeyaane

Muntaasha Marso iyo Daalo³⁰ waa lagu murqaamaaye
Mayay baa ka da'a gooray tahay milayga jiilaale³¹
Daruurtoo mijaha soo rogtiyo wadayda mayl gaadha
Sida mawjaddiyo doonyahay marar is-jiidhaane

Dhirtaa qaarba midab leeyihiyo man iyo awraaqe³²
 Mawareed³³ in lagu daadiyaad udugga mooddaaye
 Min aroos sidaad soo gashiyo mawlidkii Nebiga
 Miski baa ka ura kaymihiyo malafka geedaha'e

Shimbiraha mukhtalifka u ciya ee midiba hees qaaddo
 Oo midabka kala gooniyo cadad malyuun gaadha
 Mawdiyo³⁴ siyaaxaad³⁵ ardiyo macallin mooddaaye,
 Qoolley ku madadaalisiyo muurradaa³⁶ badane
 Goortuu gobyahan³⁷ waa murdiye gooni miranaayo
 Oo uu gumburi³⁸ sawd macaan meel fog kala yeedho
 Oo marisku³⁹ kuu soo warramo meesha waxa jooga
 Ood raha madiixiisa⁴⁰ iyo maqasho daa'uuska
 Oo gorod⁴¹ miyuusigga tumuu galow⁴² ku maaweesho
 Adigiyo naftaadaa murmaan doonin meel kale'e.

Intay mudunka kale dheer tahaye Maalig ku abuuray
 Oo wada manaafiic dawo ah baa markhaatiya'e
 Dayib⁴³ mudhay mataanaha dhosoqa⁴⁴ marinta guudkooda
 Maqaariga⁴⁵ abeesada diliyo wegerka moohaaya
 Maraaraale dhamaskiyo shinnuur⁴⁶ midabka yaaquud leh
 Manka ubax dibowgay⁴⁷ shinnidu miidda ka abuurto
 Maddaahda⁴⁸ iyo guubalida⁴⁹ iyo mooligiyo⁵⁰ xiiska⁵¹
 Minyeelahiyo geed-gaalka⁵² iyo shayga⁵³ midhihiisa
 Moxorkoo⁵⁴ luubaan laga gurtiyo mayddigiyo⁵⁵ fooxa

Dhirta milixda wada yeelatee maalku ku hagaago
 Muddo haddii la dhigo soorta aan midabku doorsoomin
 Intaas oo manfac ah baa jirta oo waa la moog yahaye
 Madaar iyo marsiyo laydh maliyo Baan macaamilo'e

Miishaarta qorigaa halkii meel la dhigay taalla
 Waxay muhandisyadu soo direen riiggay madhiyaane
 Waa miilo⁵⁶ cagafay ilkuhu maqan yihiin qaare
 Haddaad maanta noo timidse waa mahad Ilaahaye
 Maansha Allee wax u dhammee way madowdahaye!

-
1. *Musbaax:* *iftiin, nal*
2. *Madxaf:* *meelaha dhigaalka iyo kaydka taariikhda “Museum”*
3. *Maanlo:* *qubuuro taariikhi ah, dhaxgaan urursan ama tuulan*
4. *Kinsi:* *qaniimad*
5. *Maangad:* *1. la-yaab, asbqaraar 2. cadceed, qorrax, milic, golcas, bacad, dbibcir*
6. *Abraam:* *taallooyin taariikheedka Faraaciinta ee Masar*
7. *Arraweelo:* *Shakhsiyadda haweeney ku jirta sheeko xariirta Soomaalida oo ragga dhufaani jirtey*
8. *Geel-weyte:* *waa gacan ku yaalla xeebta Maakhir meel u dhaxaysa Waqdariya iyo Laas-qoray*
9. *Manaasiir:* *macdan*
10. *Madigaan:* *qabiilo magaceed*
11. *Qusuur:* *qasriyo*
12. *Maquurre iyo Godqorane:* *meelo magacyadood*
13. *Daryale:* *waa meel durdur ah oo u dhow Gudma Biyacas oo galbeedka ka soo xigta Xiis, Durdurkan waxa laga helaa biyo kulul, biyo qabow, biyo macaan iyo biyo qadbaadh. Biyo kastaa waxa ay leeyihiin midab iyo cufnaan u gaar ah*
14. *Maag:* *1. weegaar, mug weyn oo wareegsan, moos (macnaban ayay gabayga ugu jirtaa 2. daandaansi)*
15. *Magaadle iyo Reer Miinsanley:* *magacyada qabaa’il dega Ceerigaabo*
16. *Maqbarka Ciise:* *Qabriga ama Xawaalka Ciise*
17. *Ceeleeye:* *waa tog durdur ah oo ku yaal Maydh iyo Ruqey dhexdooda*

18. *Sheekh Samirre:* *Sheekh Samaroon oo ay ku abtirsadaan qabiilka Gadabuursi*
19. *Dibgax:* *waxa ay waqooyi bari kaga qumman tabay Maydh*
20. *Madoobiyo Garuurre:* *waa magacyo aan la gaadhin asalkooda*
21. *Madaxa Ceel- dheere:* *meelmagaceed*
22. *Jiidali:* *waa dooxo ku taalla bariga Ceerigaabo*
23. *Maqaamkii Subeer:* *Xawaalka Subeer Awa loo ku yaalla afka sare ee dooxada Jiidali*
24. *Miya doox ah:* *Boqol dooxooyin, waxana ka mid ah: Dayaar, Masagan, Qaarrey, Dalyo, Beer-weeso, Kulaal, Cadduuroh, Dooxada Jiidali, Maro-wade iyo Ceel-lammaan*
25. *Mandar:* *muuqaalka quruxda badan ee deegaanta roobban*
26. *Kamaal:* *dhammaystirnaan, kaammilnaan*
27. *Manaakh:* *cimilo, hawada*
28. *Mawsil:* *waa magaalada Mousil oo ku taalla Ciraaq*
29. *Surud:* *buurta ugu dheer buuraha dalka, kana mid ah buuraha Ceerigaabo*
30. *Marso iyo Daalo:* *magaca laba buurood oo Sanaag ah*
31. *Milayga jiilaal:* *jiilaal dhabartey, jiilaal hawaarsadey, jiilaal xun*
32. *Awraaq:* *geedaha ka baxa dhirta hoosteeda xilliga barwaaqada*
33. *Mawareed:* *waa nooc udugga ka mid ah*
34. *Mawga:* *waa dhawaaq iyo bugun*
35. *Siyaaxaad:* *codad isku dhafan oo kala jaad jaad ah*
36. *Muurro:* *nooc ka mid ah shimbiraha qoolleyda, gaar ahaan nooca qoorta ka suntan*
37. *Gobyahan:* *waa shimbir qurux badan oo dhoor leh, hud-hud, lana bah ah daa'uuska*
38. *Gumburi:* *shimbir af dhuuban oo cas leh oo foodhi gaalleeya*

39. *Maris:* *Shimbir-malab, waa shimbirta raadisa malabka ee sheegta halka uu ku jiro*
40. *Madiix:* *reen, dhawaaq, oolka geela oo kale*
41. *Gorod:* *shimbir magacii ayuu halkan ugu jiraa*
42. *Galow:* *shimbir gooni socod ah oo ci'diisu yeedhmo wacan tabay, Fiintana la bah ah*
43. *Dayib:* *geedka laga soo jaro looxa ama qoriga dhiska guryaha loo adeegsado*
44. *Mataano dhosoqa:* *waa dhirta xadhig xadhigta loo yaqaan*
45. *Maqaari:* *waa geed laga goosto ulo dhuudhuuban oo bahalka hoose sida maska la iskaga xijaabo. Bahalka hoose ma soo ag maro usha geedkaas oo wuu ka baydadaa ama cararaa halka uu ka uriyo geedkaas iyo ushiisaba, waayo waxa geedku yeeshaa ur bahalka hoose suuxisa*
46. *Shinnuur:* *geed buurta Daalo ka baxa*
47. *Dibow:* *waa geed dharkaynka u eg oo geelu jecel yabay inuu daaqo*
48. *Maddaab:* *waa geed biyood laga gurto balka carshaanta la saaro, waana geed ku caan ah durdurrada buuraleyda Gobolka Sanaag*
49. *Guubali:* *waa geed dhuux leh oo aan qodaxna lahayn, lagana goosto tiir-dhexaadyada dbismayaasha*
50. *Mooliga:* *geed leh sal weyn oo Lebiga u eg, lagana qoro mooyaha, xeedhyaha iwm*
51. *Xiiska:* *waa geed gobyarta ama cillaanka oo kale ah, dumarkuna caleentiisa sida cillaanka u adeegsadaan oo maydkana loogu maydho*
52. *Geed gaal:* *Geed magacii*
53. *Shayga:* *waa geed midhood ka baxa Gobolka Sanaag, midhiisana laga samayn karo Fiimtooga iwm.*

54. Moxor: *waa geed ka mid ah dhirta beeyada oo
fooxa laga gurto*
55. Mayddi: *waa geedka dbeddigga ah ee beeyada ugu
qaalisan*
56. Miilo: *darka ceelka iyo u kaltankiisa xilliga
cabbitaanka iyo waraabka xoolaha iyo
mar dhaanka*
- .....

DIRIRKA CAWLEED

Tixdan kooban waxa uu Xaajigu allifey sannadkii 1968. Waa sarbeeb iyo duurxul ku saabsan gedgeddoonka waayaha iyo in aan ladnaanta iyo xumaanta midkoodna lagu waarin oo adduun yahay “hadhkaa labadiisa gelin”, loona baahan yahay taas in lagu xisaabtamo. Cimilada iyo deegaantu sida ay isu bedbeddelaan ee dhulkuna u kala duwan yahay ayuu barbar dhigayaa waayaha iyo wacaalaha aadmiga ee iyana kala gedisnaanta iyo doordoorsanku astaanta u tahay. Gabaygu waxa uu tilmaamayaa in marka ninka liitaa talada gacanta ku dhigo uu ninka rag ahi ku riiqmayo. waxaanu yidhi:

**Hadduu dirirka cawleed da’oo dunida maansheeyo
Deegaanta Guban lagama cuno doogga soo baxa’e
Dulin iyo kul buu leeyahaan loogu daadegine
Markase daalalladu soo dhacdee diilalyadu jooqto
Dooxooyinkaa laga tagaa dhaxan daraaddeede**

**Debec iyo ninkii ida leh bay dani ku reebtaaye
Dabaylaha xagaagii dhiciyo dhaxanta dayrtii ah
Midba guriga gees baa dugsi ah labada daamoode
Dadkuna waa sidaas oo Ilaah daa’imaa mid ahe**

**Ninkastoo daruuraha u baxa dabinna waw yaalle
Dawlaab shaqeeyaa jiraan qolana deyneyne
Durdurku waa gudhaa laasna waa hara-dillaacaaye
Dagaag xoola yeesha jiroo hodanna deegaaye**

**Dameer waa ordaa farasna waa yara dekaamaaye
Haddii seeftu duug tahay mindidu waa ku digataaye
Kolka doqonku taliyaa nin raga daw-galkiis galaye.**

TAAGGII ABAAROW

Xaajigu waxaa u ahaa nin dhawr jiil la soo noolaaday oo cimrigiisu raagey, waxana la odhan karaa meel kasta oo uu

joogaba, waxa uu noqonayey ninka ugu da'da weyn dadka ay mar walba wada joogaan. Nin weyn oo waxgarad ah, waaya-aragna ah, waxa laga quuddarreeyaa waa waano, talo, hogatus iyo digniin ku saabsan nolosha iyo wacalaheeda. Gabaygan la magaca baxay Taaggii Abaarow, waxa uu ku saabsan hogatuskaas iyo dhiilo gelin nafta loogu digayo. Curashada gabaygu waa sannadkii 1968, waana xilliyadii quusta iyo hungada qaawan dib looga liqay himilooyinkii iyo rajadii dadku ka naawilayeen gobannimadii la helay 1960, tabashooyinka iyo is-diiddooyinka siyaasadeed iyo kuwa dhaqaalena cirka isku sii shareerayeen.

Gabaygani haddaba waxa uu ka kooban yahay hummaagyo farshaxan ah iyo sarbebo wada duur-xul ah oo si geedaysan u soo tebinaya xaaladihii dalku ku sugnaa ee foosha xumaa, gaar ahaan indho beelkii iyo afooyinkii ku yuurursaday habsami u socodkii hawlihii maamulkii dawladnimo ee dalka. Waa taag abaarobey, tiriig aan iftiin lahayn, telefoon iyo taar warkii qaban waayey, miinshaar af beeshay oo wax goyn waydey iyo tabaalooyin la mid sawirro maskaxeedyada wax la inagu tusayaa. Waxa uu yidhi:

**Taaggii abaarow halkii tukhayda¹ weyneyde
Teelteel cad baa labada gees taaganoo hadhaye
Tukihii markuu duulay bay xuunshadii timiye
Afartii is-taageeri jirey kala-tag weeyaane
Maskii inuu godkiisi taguu taawadeed gabaye**

**Telefoonku qaban waa warkiyo taar ku soo dhaca'e
Tiriigyadu iftiin ma laho waa tuhun dhaqaaqiye
Taangiga qasabaddii biyaha tuunbadaa xidhane
Isku tolantay ugaadhii midhaa loo tigmayn² jiraye
Tin ma goyso miinshaartu oo taagaggaa maqane
Turjumaannadii baa jilciyo tebiyahoodiye**

**Tawef³ noqotay saantii markay tuurtay negidiye⁴
Ugaxdii waxay tari jirtiyo waydey tamartiye
Tidicaa⁵ debcoo waayirkaan tuna adkaynayne
Intaasoo tabaala ahina waa tegista soo dhoowe**

Waa wada tanbiih⁶ iyo digniin lagu tusaayaaye
Tan kalaad ujeeddaana waa meel turxaan badane
Tub dheeriyo dariiq halisa oo tacaba weeyaane
Tabantaabo iyo saad⁷ ma laha iyo toliyo qaadhaane
Waa guri xisaab kugu tagtiyo godobi kuu taalle
Tawfiiq Ilaah leeyihiyo taladii mooyaane
Wallee taad naf yahay geysataad tuugi madhaxeede.

- .....
1. Tukbayda:	<i>geedo, doog</i>
2. Tigmayn:	<i>loo miisi jirey, loo dhigi jirey</i>
3. Tawef:	<i>enggay, qallalay</i>
4. Negidii:	<i>degganaantii, xasilloonidii</i>
5. Tidic:	<i>sooh, marka laba shay la isku maro si ay awood u yeeshaan</i>
6. Tanbiih:	<i>xujo</i>
7. Saad:	<i>kayd</i>
- .....

AAR GABOUBEY

Bishii Febroweri 1969-kii ayuu Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) faallo daymooday gun iyo baar waayihii dalku ku sugnaa. Waxa meel walba daadsanaa oo ishu ku dhacaysey foolxumooyin ka dhashay doorashooyinkii hiirtaanyada badnaa ee 'Food khasaaray' la magaca baxay iyo fadqalallooyinkii ay samaynaayeen axsaabtii siyaasadda ee doorashooyinkaas ku loollamaysey. Xaajigu doorashooyinkaas wuu qaaddacay oo kama uu qayb qaadan, cidna ma siin codkiisa. Umal iyo ciil ku gaaxday ayuu goof la gelayaa, isaga oo aan geeriyoonna dhimasho isu dhigayaa!

Waxa uu Xaaji Aadan Af-qallooc garasho daymoonayaa adduunyadii kale ee Soomaalida la midka ahayd ee lala gumaysanayey ee Afrika, Aasiya iyo Laatin-Ameerika oo dadkoodii guntiga marada lowga geeyey oo u tafa xaydan in ay hore u heetiyaan, qaarkoodna horumar la taaban karaba sameeyeen oo guclo orod ku jiraan, halka Soomaaliduna ay dib u sii guurayso oo dabada dib ugu siqayso. Taas ayuu maan diidayaa oo laf dhuunta u taagan uga dhigmaysa. Waxa dareenkiisa damqaya oo maankiisa dhamac ku shidaya colaadaha iyo dirirta sida macno la'aanta ah uga dhisaalan Soomaalida dhexdeeda miyi iyo magaaloba, sida la isku wada biraynayo ee birta la iskaga wada aslayo, hiirtaanyada, godobta iyo aanooyinka uur-ku-taallada miidhan ah ee qabaliga ah ee Soomaalida dhex yaalla. Waxa Xaajigu jalleeco galaa bixinayaa oo isha ku mudayaa nimankii doorashada galay oo halkan meel madhan soo wada tuban oo is wada gaadaya iyo waxa ay godob iyo utin daaqsadeen ee hareero tuuran. Karis xun iyana wax ku la'!

Horaase loo yidhi 'Hadduu doobi buuxsamo inuu daato la arkee'! Xaaji Aadan waxa uu ka foolinayey waayahaas cakiran ee hurgumooyinka iyo warmaha dhiigaysan jiidanaya. Waxa uu oddorosay in gabbalkii u dhacay oo caleentoodu caddaatay xukuumadihii rayadka ahaa ee sagaalka sannadood mindada daabkeeda isu dhiib dhiibayey ee ummadda cidlada eeri go'anta ah ku ooday. Is beddel dhinac kasta ah oo dalka ka dhaca ayuu sadaaliyey. Dhawr bilood ka dibna waxa dhashay Kacaankii ciidamadu hoggaaminayeen ee Oktoobar 1969. Wuxu yidhi:

Sidii aar gabooboo ka jabay gaabatada lawga¹
 Oo gabannadii lagaga diley geedu hadhinaayey
 Oo nimanka godobtiisa qaba gur u jalleecaaya
 Oo aan itaal wuxu galiyo orod ku gaadhaynin
 Oo kayn intuu cadho la galay gawnaxyada² buuray
 Goortaan garwaaqsaday³ dhibaha shicibka gaadhaaya
 Asaan gabay⁴ arrimo dhawr ahoo ila gudboonaadey
 Waa waxaan xabaalaha u galay geeri ka horoowe

Cimrigii da' kula gaadhey waa guul darriyo ciile
 Kuwii aniga iga gaabin jirey baa i gees maraye
 Haddaanse amar Allaan laga gudbine gebi ahaan fiirsho
 Garashiyo ku dayashaan dayaxa gees la leeyahaye
 Isagoo geyiga nuurayuu guud maraa saxale
 Ma gudhsado adduunyada ninkii godol ka maalaaye
 Ninna keligii gaar uma ahee galabba waa meele
 Waagii guduutaaba waa waayo gooniyahe
 Hadba cirirku⁵ meeshuu galaa saxal⁶ u guuraaye

Geyiga Eeshiyada⁷ khalqigaa gees walbaba jooga
 Geddigeed Afriikiyo Latiin gobol Amriikaan⁸ ah
 Gun baynu u ahayn iyo addoon guud-caddaa Yurube
 Gumeysiga dad badan baa mutiyo guul-darriyo hooge
 Kolkay talo u soo guro-gashaye ferenjigii guurey
 Niman baa guntadey qaarna way gebi dhacleeyeene

Ka gariiri Mow⁹ dunida gebi gaaliyo islaame
 Sabca¹⁰ miya malyuun baa gurdama goorta uu kaco'e
 Kuwii gadan jiruu Shiinihii haatan gaasiraye¹¹
 Aqal guradu¹² weyn tahay Jamaal¹³ diid inuu galo'e
 Gasar¹⁴ lagu tilmaamiyo ma jiro daar u gooniya'e
 Ma gam'o ee habenkii taluu gawda ku hayaaye
 Hadduu caawa go'o magacu waa midaan gaboobayne
 Geddaasuu siciim leeyahoo libin ku gaadhaaye

Kuwii doorashada noo galaa gabay halkoodiye
 Khalqigi oo horuu guurayey dib u gucleeyeene
 Googooye Soomaali oo gobolba meel aadye

Guryaha iyo ceelkaa dartood laysku gawracaye
 Waa taa gamaaduhu¹⁵ bateen goobtii lays dhigaye
 Gildhigaanka¹⁶ waxa loo sitaa goosankii¹⁷ hadhaye
 Caawana kursi aad gaadhid baa guure loo yahaye
 Gurdan baan maqlaayaa sidii guuto weerarahe
 Gawaadhidu tolla'ay bay siddaa guuxu baxayaaye

Kuwii guurey baa daaqad kale nooga soo galaye
 Gumeystaha jardiidaa aroos loo gelbinayaaye
 Waraabii gol qabatada yiqiin geelu waw halise
 Goodaadsey calankii dhulkuu gaadho baw hadhaye
 Gobannimo xaqii ay lahayd geed fog lagu laalye
 Goblanse maaha Maandeeq hadday gabadin¹⁸ mooddeene
 Wax kalaa dulqaad laga gala laga geddoomaaye
 Ma garwaaqsan karo qoom xornimo laga ganaaxaaye
 Mar uun bay sidii aar la ganay gaydh¹⁹ la soo noqone
 Hadday geed darfuhu dheer yihiin gooya baa xigiye
 Xiddiggii gadaal-socod dhac iyo kii gardaadsadeye
 Gabbal gaabtay iyo baan arkaa gaawe buuxsamaye²⁰
 Gardarrada qun-yara xaal adduun gelinba waa cayne.

- .....
1. *Gawnaxyada:* qanjidhada iyo daamanka
  2. *Gaabatada lawga:* cududda
  3. *Garwaaqsi:* garasho, faham, aqoonsi
  4. *Gabay:* 1) ka gaabiyey, ka baaqsaday, qaban waayey, dayacay 2) suugaan, tix gabay ah iwm.
  5. *Saxal:* 1) magac xiddig sida mariiqa oo kale 2) xanuun iyo tabaalo
  6. *Cirir:* masiibo dabiici ah
  7. *Eeshiya:* qaaradda Aasiya
  8. *Laatin Ameerica:* waddamada koonfurta qaaradda Ameerika ku dhaca
  9. *Mow:* waa Mow Ston; boggaamiyibii Shiinaha ee xilliyadaas
  10. *Sabca miya malyuun:* toddoba boqol oo malyuun oo

looga jeedo tiradii Shiinaba

11. *Gaasiray:*   *shiiqiyey, hadbeeyey, ka xoog roonaaday*
  12. *Guro:*   *raarta, guriga gudibiisa dambe*
  13. *Jamaal:*   *waa Jamaal Cabdinaasir; hoggaamiyihii Masar*
                         ee xilliyadaas
  14. *Gasar:*   *Qasri, guri madaxtooyo oo weyn*
  15. *Gamaad:*   *xabaal, qubuur, geeri*
  16. *Gildbigaan:*   *hub, qori lagu dagaallamo sida rayfalka*
                         oo kale
  17. *Goosan:*   *in yar oo soo hadhay*
  18. *Gabadiin:*   *meel cidla' ah, waaqla', cid iyo ciirsila'*
  19. *Gaydh:*   *carcar, laab la soo kac, soo hinqasho*
  20. *Gaawe buuxsamey:*   *hadhuub buuxsamey oo looga*
                                 jeedo wakhti galbaday ama
                                 dhammaaday
- .....

QAYBTA 4AAD

**XILLIGII KACAANKA IYO GABAYADII XAAJIGA
(1969 - 1986)**

XILLIGII KACAANKA IYO GABAYADII AF-QALLOOC (1969 - 1986)

Ciidamada qalabka sidaa markii ay afgembiyeen qolyihii sibilka ahaa ee talada uga horreeyey 21-kii Oktoobar 1969, waxa ay la gole yimaaddeen barnaamij cad oo siyaasi ah iyo baaqyo taabanaya oo ka turjumaya tabashadii iyo baahidii dadka. Aqoon badan looma lahayn askarta oo milateri ahaan loo jeclaa dhulalka Soomaalida ka maqan awgeed, waxana dareenka dadka intiisa badan soo jiitey baaqyadii ay ku dhawaaqeen iyo afgembiyada askarta oo wakhtigaas dookha dadka reer Afriki raacsanaa. Baaqyada loogu soo joogsadey waxa ka mid ahaa la dagaallankii musuqii dalka iyo dhaqaalihii ragaadiyey, la dagaallankii eexdii xafiisyada dawladda indho tirtay ee ay la abaadeen, qabyaaladdii madaxtooyada degtey, kana soo faafi jirtey, cidhibtirkii jahliga ee ololayaashii qorista iyo akhriska iwm.

Dhinaca kale wax-qabad ku aaddan dhismaha dalka ayay markiiba askartu dadka u hor kaceen oo si ficil ah ay ugu dhaqaaqeen, sida ololayaashii “iskaa wax u qabso”, dhismayaashii xarumaha waxbarashada, caafimaadka, iskaashatooyinkii beeraha, kalluumaysiga iyo hirgelintii wershedaha fudud iwm. Tallaabooyinkaas oo dhama waxa ay soo nooleeyeen rajadii dadka ee waadhka taalley ee il-darrayd, siina dhimanaysey.

Hal-abuurka intiisa badani waxa uu ka mid ahaa taageerayaashii soo dhoweeyey baaqyadaas iyo tallaabadaas askartu hore u dhaqaajiyeen. Xaaji Aadan Axmed Af-qallooc oo ka mid ahaa waxgaradka maansoole ee sida cad u dhalliilsanaa foolxumooyinkii dawladdii la inqilaabay, ayaa bilowgiiba si diirran u soo dhowaynaya baaqyadaas askarta oo isla garab taagaya guubaabo iyo digniin ku saabsan in aan dib loogu laaban halkii “kubka iyo bowdada” lagaga jabay ee lagu riiqday, horena halkan looga sii socdo. Ceerigaabo oo uu cadho iyo umal la jifey duleedka xabaashii uu nolosha ku qotay, ayuu ka soo hinqanayaa oo inta uu Muqdisho yimaaddo ka qayb qaadanayaa hawlihii horumarinta dalka ee ka socdey. Da’diisa oo boqolka sannadood caasha saartay ayuu “gudin iyo hangool” garabka saarayaa. Waxa uu “af iyo

addinba” kaga qayb galay ololayaashii “iskaa wax u qabso”, waxanu ka mid noqday guddiyadii ku hawlanaa qorista farta Soomaalida.

Sida lagala soo dhex bixi karo dulucda gabayadiisa marxaladdan ka hadlaya sida aynu kuwiisii horeba ku soo aragnay, waxa uu Xaajigu xoogga saarayey mar walba in la geeddi geliyo oo la beero wacyi qarannimo iyo mid ummadnimo oo beddela garashada tolalka iyo hiilada qabyaaladeed ku salaysan ee maamulka dawladeed iyo hawlihii qaranka minjo xaabinta ku keentay gobannimada dabadeed. Ayaan-darrada ugu weynina waxa ay Xaajiga iyo dadkii kale ee la midka ahaaba ku soo hamaansanaysaa oo afka ku soo kala qaadaysaa markii maamulkii ciidamaddu hoosta kala soo baxay intii hore loo eeday iyo weliba dheeraad! Waa markii ay baaqdeen ee beenoobeen ballan-qaadyadii iyo baaqyadii ay hirgelintooda wax uga holladeen sannadihii hore (1969-1976). Waa markii xaqiiqada hoggaankii ciidamada iyo debcigiisa runta ahi dibadda isu soo maqiiqeen ee dadka is wada bareen. Waa xilliga madaxdii Kacaanku ay cid kasta uga hor-mareen ku dhaqanka qabyaaladda, xatooyada hantida ummadda, musuqa iyo intii la dhalliilsanaa ee lagaga khatoobey, laguna nacay dawladihii iyaga ka horreeyey ee rayadka ahaa iyo weliba kelitalisnimo cusub, xoog iyo jujuub aan hore loo arag oo iyagu (madaxdii kacaanku) ay ballaysimeen. Haddii qolyihii hore ee sibilka ahaa uu xaalkoodu ku sinnaa “afka buuxso kelidaa”, “qawda maqashii waxna haw qaban” iyo “qalin ku aarso”, qolyahan cusub ee askartuna waxa ay intaas ku soo kordhiyeen “ ama Afweyne (MS Barre) raac, ama Afgooye (xabsiga) aad, ama afkaaga hayso”!

Caqligii ayay cabiidiyeen, cidhiidhi iyo culaysna waxa ay saareen curashadii hal-abuur xor ah oo ka turjuma waxa dhacaya iyo dareenka dadka. Garashadii dadka ayaa god madow lagu tuuray, waxana abuurmay hal-abuur cilladaysan oo “awr ku kacsi ah ama munaasibi maalin qayil ah”. Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu markan dambe ka mid noqday hal-abuurkii juuqda qabay ee gaaggaxay, guulwadow Siyaadna ay u sii cuntami waydey. Walow Xaajigu uu da’ weynaa, xannuunna ku soo kordhayey, haddana waxa aammusnaantiisa loo aaneeyaa xaaladdaas quusta ah iyo hungadaas qaawan ee laga hantiyey taageeradii iyo is garab taaggii hore ee

Kacaankii luggooyo ee 21kii Oktoobar.

Xaaji Aadan Af-qallooc ayaa 1978 dibedda waddanka uga baxay arrimo caafimaadkiisa la xidhiidha. Waddamada Khaliijka ayuu gaadhey. Jaaliyaddii Soomaalida oo laba u qaybsan ayuu dareemay. Qayb ka horjeedda oo ku kacsan Kacaanka iyo qayb la safan oo taageersan oo safaaradaha ku xidhan. Waxa uu u kuur galay sida ay wax u jiraan, waxaana u soo baxday in ka horjeedka iyo la safnaantuba aanay macno kale lahayn ee qolana reernimo u mucaarid tahay, qolada kalena reernimo u mu'ayid tahay! Waa Xaaji Aadan Axmed Af-qallooc oo aakhirul cimri jooga iyo dareen qabyaaladeed oo uu cid ku diido, cid kalena kula safto. Laba cadaabood oo is cunaya inuu dhex taagan yahay, ayuu qun u raac ula socdaa oo fahansan yahay. Qolo waliba qolada kale ayay ku tuhunsan tahay in Xaajigu xaggooda u xuslinayo amaba u janjeedho.

Farxaan Maxamed Guuleed oo ka mid ahaa dhallinyaradii maalmahaas Xaajiga kula kulantay dalka Isu-tagga Imaaraadka Carabta, ayaa iiga warramay shir Xaajiga wax lagaga waydiinayey mawqifkiisa. Waxa uu Farxaan tilmaamay inuu Xaaji Aadan mawqifkiisa ku soo koobay dulucda iyo murtida weyn ee maahmaahdan daayeerka qofaynaysa: Waxa uu Xaajigu yidhi “daayeer baa laga hayaa inuu yidhi mar naftiisa wax laga su'aalay in dadku ay bahal u yaqaannaan, bahaluhuna ay dadka ku tiriyaan”!

Alle ha u naxariistee Xaajigu waxa uu ahaa nin waddaniyaddu lafaha iyo dhuuxa ka gashay oo ku fogaatey, suurtagalna aanay agtiisa ka ahayn inuu dugsado waxaan dugsi lahayn iyo inuu kulaalo dab aan diirrimaad lahayn. Qabyaalad iyo caddaalad darro ma kala maarmaan oo isku degel bay u wada foof tagaan, damalna way wada hadhsadaan. Garashada hiilada qabyaaladeed garsoor iyo garowshiinyo midna ma taqaan. Maamulkii Maxamed Siyaad Barre waxa uu markaas ahaa “dab dhaxamooday”, dadkii ku kacay ee ka hor yimina qabiil baa gabbood u ahaa. Sidaas darteed la yaab ma leh in Af-qallooc oo kale hadba doc la raaciyaa tuhun ahaan.

AQALKEEDA LEEGADA

Gabaygani waxa uu ugu horreeyaa gabayadii xilligaas. Oktoobar 1969, ayuu gabaygu ka curtay xaaladdii dalku ku sugnaa. Leego waa xisbigii talada hayey markii uu inqilaabku dhacay. Waxa uu magacu ka soo jeedaa xisbigii dhallinyarada ee SYL ee gobannimada u soo kifaaxay, hase yeeshee Leegadani ma leh dabeecad iyo dhaqan kifaax. Waa kuwii Cabdillaahi Suldaan Timacadde ku lahaa: “SYL Ilaah kama baqdiyo ololkii naareed”. Waxa ay ahaayeen aabbayaashii musuqmaasuqa iyo odayaashii gardaadiyey isku mullaqa hiilada qabyaaladda iyo hawadinta hawlaha qarannimo ee Soomaalida. Habeenkii la dilay (15/10/69) madaxweynihii waddanka Alle ha u naxariistee Cabdirashiid Cali Sharma’arke, waxa aqalkaas Leegada ka unkamay muran iyo dhaar qabali ah oo ku saabsan hoggaaminta dalka, taas oo afgembigii ciidamadu soo af jaray 21-kii Oktoobar 1969. Gabaygani arrintaas ayuu ka hadlayaa, dhinaca kalena waxa uu soo dhowaynayaa isbeddelka dhacay, kuna guubaabinayaa in guntiga dhiisha la iskaga dhigo oo loo heellanaado ka dabo tagga intii la gabay ee laga habsaamay sagaalkii sannadood ee hore. Wuxu yidhi:

**Markii aqalka Leegada¹ shirkii lays afgaran waayey
 Oo ay anaaniyo² dhacdo ab iyo laan gaadhey
 Oo xarab ahaliyi³ inuu ka dhaco iniq⁴ yar loo gaadhey
 Oo uu ajnebi iyo cadowna noo itibinaayey⁵
 Oo uu afmiishaar danaystii ugu adeegaayey
 Oon axad xil lagu aamminiyo waajib la arkaynin
 Intaan horeba oofihi na jabay arami⁶ noo raacin
 Oo aan tollaayeey la odhan la is unuun⁷ gooyo
 Oo aan uluuf⁸ kale u dhiman aanadii tacasub
 Oo aan adduunkii la dhacay meel fog la la aadin
 Arrimaheenna iyo maamulkii ururin doonaayey
 Way inoo ekayd talo cid uun lagu ogaadaaye
 “Baguu noo amniyey Xooggu nabadi waa arage”**

**Isim⁹ baa jiraye dawladnimo kuma asaasnayne
 In yar baa ku noolaan jirtaye way indho la’ayde
 Intihaasi¹⁰ iyo dabaqaddaa¹¹ aayo ku lahaaye**

Amreekiyo Talyaanaa guddoon dib ugu oodnaaye
 Marna haddaan awood Barlamaan cidina eegaynin
 Ay doorashadu iib tihiyo yaa ilma adeer ah
 Si uu Elegshan¹² kale uga dhacaa aaminkeed dhimaye
 Inuu geeshku na ilaaliyiyo aarmigaa¹³ wacane
 Inqilaabku wuu dhici jiraye kani ka aay roone
 Axadna laguma dilin Tawradday¹⁴ noo iftimiyeene

Hadyad bay ahayd aan lahayn dhiig la eersado'e
 Ayaan qudha hadday dib u dhacaan nolol ma eegneene
 Oktoobar oo labataan iyo mid ah yaa ayaanka lehe
 Waa shahar¹⁵ amran ooy xarakaduhu ku intifaacaane
 Itixaadka Soofeytiba¹⁶ ku gaadh aayuhuu rabaye
 Waa taa aqmaartay¹⁷ ganeen¹⁸ saxal¹⁹ ataageene²⁰

Idinkuna Ikhlaas iyo cilmaad ku aflaxaysaane
 Irkig²¹ iyo la-yaab ma leh dayaxa inaydin aaddaane
 Ilayskaad shiddeen baa dadkii aad u faaraxaye
 Waxna shicibku aad ula dhacoo laydinku ammaanay
 Eheliyo qaraabiyo idinka oon tacasubkii²² eegin
 Oo raalli ku ah baad rag kale amarkii siiseene
 Waa waxaan adduunyada ka dhicin gebi ahaanteede
 Waxseen idin ogaysiinayaa oon cidi illaawaynin
 Isticmaarku maantuu tegeyiyo Tawraddan Oktoobar²³
 Intaasoo dhan xaalkeennu waa kii ambad ahaaye
 Wixii aynu soo aragnay waad na la ogaydeene
 Kuwii kala ugaadhoobey baad ururin doontaane
 Annagoo dhammaan mu'ayidoo²⁴ idin addeecayna
 Annagaan itaalkiyo afkaba ka akhirayn hawsha
 Oo uu dadkii xoox²⁵ arkayuu godolkii eegaayo
 Daldaloolka ka adkeeya yaan daallin noo imane

Abbaayiyo macaaneey ayay kuwii horeba eedeene
 Wax badan baa tuweysiyo ku lumay aalad loo tumo'e
 Annagana sidii la arkay baa noo abdo ahayde
 Arday kama hadhoo macallinkuu daba ordaayaaye
 Mas'uuliyaddu waa adagtahoo waa ammuur culuse
 Ardal²⁶ iyo nimaan qaadi karin looma aammino'e

Nin naftiisa amarkeed gabaa ma abyo khayrkeede
 Awr baannu nahay aad hoggaan idinku haysaane
 Addin haddaad dib qaaddaan shan baannu akhiraaynaaye
 Hadba madaxda sida laga arkaa uunku falayaaye
 Islaax²⁷ iyo dhismuu doonayaa aradka Soomaale
 Ijtihaad²⁸ la'aan iyo mujtamac wada iskaa yeela
 Waa waxa dhulkeenna aakhiruu iin la leeyahaye
 Abaaruhuba waa caajiskee maannu aragneene
 Macdanteenna weli aasan baa uunka kaafiyye
 Amra shaqada yaan loo fadhiyin sida indhoolaaye

Albaabbada dulliga loo maraa waa amaah gurade
 Ummaddii baryada laasintaa²⁹ waa ayaan xumo'e
 Axraar³⁰ ma ihin xoolaha haddaad ururin waydaane
 Orod kuma gashoo taladu waa oodo dhacameede
 Arrimaha dar baa jira dib dhigad lagaga eertaaye
 Irridahana qaar bay dan tahay ago maroo dhaafe
 Aadyaruun tallaabsada dhakhsaad u abyi doontaane.

- .....
1. Leego: *SYL, xisbigii Leegada ee talada qabtay
 gobannimada ka dib*
2. Anaaniyo: *naf jeclaysi gaar ah, aan cid kale waxba
 loo quudhin xiqdi iyo xasad awgeed*
3. Xarab abaali: *(Af-Carabi) dagaal sokeeye*
4. Inig: *in yar, qarka, duleedka, darafka*
5. Itibin: *suquuqulin, dardaar werin*
6. Arami: *doog, eel, ladh soo kacay*
7. Unuun: *1. madaxa, kurka ama qoorta 2. midbo qalfoonta
 u eg oo qadbaadh*
8. Utuuf: *(Af-Carabi) kumanyaal, wax badan*
9. Isim: *(Af-Carabi) magac*
10. Intibaasi: *(Af-Carabi) danayste*
11. Dabaqad: *beer bulsheed, sida raasamaali ama
 dabaqadda dhexe iwm*
12. Elegshan: *(Af-Ingiriisi) doorasho*
13. Aarmi: *(Af-Ingiriisi) ciidan*

14. *Tawrad:* *kacaan*
 15. *Shabar:* *(Af-Carabi) bil*
 16. *Itixaadka Soofeyti:* *Isutaggii Midowga Soofeyti*
 17. *Aqmaar:* *(Af-Carabi) xiddigaha iyo dayaxa*
 18. *Ganay:* *tuuray. riddeeyey*
 19. *Saxal:* *cirir*
 20. *Ataag:* *weerar, duqayn*
 21. *Irkig:* *dbabanna-hays iyo amankaag*
 22. *Tacasub:* *xag-jir*
 23. *Tawradda Oktoobar:* *Kacaankii Oktoober*
 24. *Mu'ayid:* *Muxaafid*
 25. *Xoox:* *caanaha yare e ka horreeya caanaha badan ee godolka xoolaha ku yimaadda*
 26. *Ardal:* *doqon, abhal, nacas*
 27. *Islaax:* *nabad,*
 28. *Ijtibaad:* *dedaal*
 29. *Laasintaa:* *qaayibtaa, dhawrataa*
 30. *Axraar:* *(Af-Carabi) xor ab, madax bannaan*
- .....

WAXA XIGA

Isbedbeddellada xaalaadaha waayeed iyo nololeed ee aadmiga iyo inta dunida la guud saaran ku yimaaddaa waxa ay u dhexeeyaan lammaanayaan iska soo horjeeda oo mararka qaarkoodna is burinaya. Cusaybnimo kasta waxa faraqa haysta oo ku lamaan duugnimo iyo baalinnimo. Dhallinyarannimo iyo firfircoonaan waxa ka soo daba maqiiqan gabow iyo itaalka oo soo gaabta, dhalasho iyo nololna waxa ka dambeeya dhimasho iyo aakhiro. Dhinaca kale waa farxad iyo murugo, macaan iyo qadhaadh iwm. Astaamahaas iyo xaaladahaas oo dhammaan noolayaashu wadagaan, ayuu Xaaji Aadan hadba doc kaga imanayaa oo inagu tusaaleynayaa in aan lagu dagannin maalinta ay wacan tahay oo lagu xisaabtamo maalinta taas ka horjeedda, waxaanu farriinta gabaygan ku lifaaqan ku iftiiminayaa guuldarrooyinka ay gondaha dhigeen ee u dambeeyey qolyihii talada waddanka mayalka u hayey ee ciidamadu kala wareegeen dhawr bilood ka hor iyo halku uu ku dambeeyey kibir iyo isla weynidoodii caadada u ahayd. Qolyahan cusub ee askarta ahna waxa uu ku soo dhowaynayaa digashada qolyahaas hore oo iyaga (kuwan cusubna) digniin u ah sarbeeb ahaan. Gabaygu waxa uu soo baxay horraantii 1970. Waxa uu yidhi:

**Haddaad aragto kayn ubax leh oo qawlku¹ ku abeeray²
Engeg baw dambeeyiyo qallayl seben abaareede
Haddaad aragto togaggoo dhammaan daadku ku ekaaday
Waxa xiga ayaamaha danbaad agab³ ka weydaaye**

**Haddaad aragto oday liicayoo araggu uu liito
Aakhiro godkuu tegihayiyo iilki baw xiga'e
Haddaad aragto inan saydhaysoo eegmo ka xanaaqda
Ummul baw xigaysiyo yaray aamus leedahaye
Haddaad aragto aqal qurux leh oo laga adeegaayo
Isagay arkaantii duntayoo aasmay baa xiga'e**

**Haddaad aragto wiil anafo⁴ iyo adiyad⁵ deyn waaya
Waxaa xiga itaalkuu gaboo arami⁶ taahaaye
Haddaad aragto aadami kibroo uunka wada laaya**

Waxa xiga mid loo soo idmoo aayar gawraca'e
 Haddaad aragto amar faasidoo aradka naafeeya
 Waxa xiga axkaantiyo sharcoo lagu ijbaaraaye

Haddii aar libaax dhicid bartoo laga ammaan waayo
 Waxa xiga kob lagu soo arkoy inammo toogtaane
 Haddii faras abraariyo⁷ kuddada⁸ lagu ilhaameeyo
 Waxa xiga maruu adhax jabuu ka ordi waayaaye

Haddii seef arwaax badan dishaa dhiiggu ku abaado
 Waxa xiga afkeedoo jabaan aydin goyn karine
 Haddii awrku heeryada cunuu ubadka kaa laayo
 Waxa xiga maraad iibisood ku arrad beeshaaye
 Hadday ooridaa ba'an tahoo kuu arxami weydo
 Waxaa xiga maraad erido ood ka istareexdaaye

Waraabaha amleeyaa wuxuu adhiga boobaaba
 Maruun buu bir guri loo ag dhigay dabinka eedaaye
 Arbe raxan ilaashaa wuxuu ku ag wareegaaba
 Mar baa qalanjadu ka eryi jirey uga adkaataaye
 Ragna hadduu wakhtiga aaminoy tiisa la ahaato
 Maruun bay ayaan xumo heshaa waxaanu eegayne
 Uub⁹ kuu qarsoon baa jirtiyo lama ogaadaane
 Ajashaadu meeshay tahaad abid jeclaataaye
 Oohin iyo farax baysu jira il iyo baalkeede
 Arrin duniyadeed waa waxaan odhahi koobayne
 Inqilaabka Soomaaliyeed cidi ma eegayne
 Isma odhan kuwii amarka wadey qaar kalaa imane
 Wax badan baan ajnebi taladi iyo eednay niman baase
 Alxamdullila maantaba dhulkii waa iftimayaaye.

- .....
1. qawl: 1. doog dbeeraad ah oo duurka ka baxa 2.
                           badalka
2. abeeray: naaxay, cayilay
3. agab: qalab. alaab
4. anafo: 1. colaad, aano, guuldarro 2. qab, faan

5. *adiyad:* *gardarro*
6. *arami:* *doog, eel, ladh soo kacay*
7. *abraar:* *orod, xawaare*
8. *kuddo:* *orod ay degdeg iyo booddo webeliyaan*
9. *uub:* *god, bobol, booraan*
- .....

CALANYAHOW WANAAGSANI

Waa tix masafo ah oo qurux badan oo sifaynaysa qiimaha calanka iyo astaamihiisa u gaarka ah. Xaajigu waxa uu masafadan hal-abuuray sannadkii 1970-kii.

Calanyahow wanaagsani kugu caano maallaye
Carradoo mugdiya baad caddaysoo iftiintaye
Waxaa kuu calaamada xiddigtaada caanahe

Caleentaa farxaan kugu ah cagaarka iyo ubaxa'e
Shimbiiraha ciyaayana caashaqaaga weeye'e
Caddo shaniyo tobanaad caalamkii ku noqotaye
Cadceed baad u tahay Geeska keligii cashuura'e
Kumaad iman ciyaariyo caawimiyo kaalmo'e

Cudud baannu kugu keennay caddaankii la dirirtaye
Kolkii aan cidhiidh gelinney cadowgii gumaystaha
Dhulkayaga casiiska ah aduu kaaga cararaye

Haddaad waayo cabatayna cahdiyadii danaystaha
Tawrad caafimaad baa kolkaad ciirtay dhalataye
Waa tii laguugay cugay camal wixii habsaamaye

Kuwa maanta kuu ciidmay curaddadaadii weeye'e
Ciiradiyo boodhkiyo ciddiyihii safiirrada
Caawa waa habeenkii lagaa maydhay ceebta'e

Kolkaad caadda sare gaadhey cawadaada weeye'e
Caadadiyo dhaqankii cusayb baad u celisee
Cilladihii xumaa iyo xeerkii baa carraabayee
Colaaddiyo dilkii baad cidhitooda goysaye

Caawimo iskaashiyo caqlaad noo abuurtaaye
Ciidankaaga Xooggaa cajib iyo la yaab lehe
Cadow aad ka baqatana carro-edeg ma joogo'e
Culuqyaase kaa maqan cidda dhow ku laabane
Iyana inaannu soo celinno cahdaan kuugu qaadnaye

**Ha ceeshtee bisha Oktoobar waa caqiibadaada'e
Cimrigaa ha dheeraado calanyahow wanaagsani.**

DOOD MARYKAN

Quwadaha Reer Galbeedka oo Maraykanku hormuud u yahay, ayuu Xaaji Aadan kula garnaqsanayey gabaygan sannadkii 1970-kii. Gabaygu waa dood mudduc iyo maddaacaley ah. Nahnahda, is wanneehinta, is waalka, kibirka, hagaradaamada, hadimada, fitnooyinka iyo mu'aamaraadka dawladaha reer galbeedku, gaar ahaan ta Maraykanku kula dhaqmaan dawladaha dunida soo koraysa, ayuu guud ahaan gabaygu soo bandhigayaa oo ganafka ku dhufanayaa, waxaanu soo dhowaynayaa hannaanka wada macaamil ee dawladaha Bariga oo Midowgii Soofiyeyti hormuud u ahaa. Waxa kale oo gabaygu ka hadlayaa xasaradda Bari Dhexe iyo doorka uu Maraykanku ka qaadanayo iyo weliba qalalaasayaashii siyaasadeed ee Ciraaq iyo Urdun iyo dagaalladii sokeeye ee Lubnaan oo gabaygu tilmaamayo gacantii gurracnayd ee Maraykanku kula jirey, arrimahaas oo maanta lafteeda ka sii murugsanaan iyo fool xumaba badan berigaas (1970).

Gabaygu wuxuu kale oo wax ka iftiiminayaa waqdii iyo jabkii Maraykanku kala hulleelay goobihii foodda la isku daray ee Bariga Fog, gaar ahaan Fiyatnam iyo sida ay dadka geyigaasi iskaga durkiyeen ilkihiisa sunta iyo waabeeyada leh ee ay uga libaysteenna waddamada kale ee Kuuriya, Shiinaha iyo Kuuba. *Weligoodba guul kalama tegin meel garaad jiro dbeb!*

Xoog wax ku muquuninta iyo isla weynida Maraykanka ayaa gabaygu ku metelayaa in ay u dhiganto tii ay adeegsadeen Naasigii iyo Faashigii Hitler iyo Mussollini ee Jarmalka iyo Talyaaniga ka calan-wallaynayey Dagaalkii 2aad. Waxa uu gabaygu leeyahay *'ficilooyinkiinnii waxa ay noqdeen makruub aan loo sii dul qaadan karin. Nacweynidiinnii waxa ka dhashay nacayb badan. Waxaanad gaadheen meel aan lahayn meel kale oo looga sii carraabo! Waxaad hor yuuban tibiin Jarkii Hoobashada!' Waxa buuxsamey dhiilashii aad wax ku*

dhitaysanayseen. Waa balkii Nabruud kaneecada yari ka beshay. Waa bartii laga raacay ee lagu rogey Qoonkii Caad, Samuud iyo Reer Luud. Waxana idinku soo maqan gantaal Maalik soo diray'. Waa digasho iyo dardaarwerin dareen hoose oo xanuun iyo damqasho lehi weheliyaan. Waa dareen weli hubaashii dad badan ku oogan dabuubtaas uu Xaaji Aadan Af-qallooc cabbirayey afarta tobanle ka hor. Tolow maantana muxuu odhan lahaa! Waxa uu berigaas yidhi:

**Maqalkooda guud dawladuhu waa meerto noo simane
Ha yeeshee macaamiladu waa lagama maarmaane
Ninba wuxuu na maashadu abaal-marinti baw taalle
Maraykaniyo Jarmali kama fekerin maanta saan nahaye
Muddadii horay doonayaan muhashadeediye
Sidii maranti¹ la la guursaday baa maanku doorsamaye
Miyirsada ku dhaha maannu dhicin maalaad dhaqateene**

**Mabda'a ishtiraakiga dadka leh lama masawdaane
Afka malab ma mariyaan intay mililka aasaane
Dhaqaalaha makiinado ilka leh kuma maroojaane
Mashruuc kama dhigaan deeqda ay kugu muquunshaane
Muftaax kama dhigtaan tuugta iyo taajir maal badane
Mutasaawi siman bay rabaan lays maciinsado'e**

**Idinkuna muddaakhilo² xumaad magac ku weydeene
Meeshaad gashaan dhaqanku waa midab sawaabmaaye
In midiidin laydiin yahaad umamka mooddaane
Maskaxdiina cudur baa ku jira midab takoorkiye**

**Mabda'a Tawraddiyo waxa waddaan waaba kala maane
Kolkay mukharribiintii eryeen maabka qoranaayey
Oo moos la dhigay kaalintuu marayey daadkiinnu
Waa taad mu'aamarad dhigteen madax wareerkiye
Mukhlis niman ahooy feeyig baa idinku meerraaye
Miiqaad xidheen waxay fureen mayl adoon socone**

**Mucsur³ kolkii lagaa dhigay jidkood mari awood weydey
Marmarsiinyo doqonniimo laad madashi keenteene**

Maraakiibta Haanoy⁴ gashee magaca Soomaal leh
 Iyo waxaad muctarifteen sharciga waa macno la'aane
 Maqsadkiyo ujeeddadu ka weyn waxaad macnayseene
 Midda qudha xaqiiqduna waad cadho masayrteene
 Sidii niman idiin magana baad noola muranteene
 Beryo haddaad ku meel mari jirteen maaha tii hore'e
 Sidii Maydal⁵ geeloo ilmihii laga maqaar saaray
 Oo nirig mid kale caanihii lagaga maalaayo
 Nimankaad ku maamuli jirteen meeshii laga saarye

Milateri axraaraa qabsaday maxaddadoodiiye
 Marxabbayn la waa iyo berraan kuu muraad qumine
 Mastuur noqoy dariiqii faqaad marin ogaydeene
 Malcuun dibu socdiyo khaayinkii idin la meeloobey
 Kuwii idinku meeraysan jiray maanta waa halise
 Miidaanka oo lagu dilaa laysla meel dhigaye

Gobannimadu madadaalo iyo ma aha dhalanteede
 Masruuf sharafka kuma doorsanniyo mood la noo qubo'e
 Mashaariicda daayoo dagaal mur ah hadday gaadho
 Wixii calanka meel kaga dhacaan nala marsiinayne

Nin kastoo midhiyo xoog leh baan maya nidhaahnaaye
 Murtidii Siyaad idin yidhaa noo maqbuula ahe
 Midig bay ku siiyeen shacbigu meelu joogaba'e
 Majliskay tahniyad uga direen mu'ayidiintiye
 Muddaharaadka aradkii ka dhacay baw markhaatiya'e

Mucaawino ku sheeg iyo waxaad nagu manneenaysay
 Muddaray ahayd iyo waxaad nagu musbaarteene
 Macruuf uga ma jeedine dantaad naga mancayseene
 Mareegtii Ilaah nooga ray nagu maleegteene
 Mudlaq⁶ iyo xorriyad kaamilaan maanta leenahaye

Ma macaasho qarankaad sidii malowga fuushaane
 Maqdas nimankii baabi'iyey baad magac wadaagtaane
 Sidii Musalliiniyo Hitler baad muruq ku faanteene
 Waxaad kaga murmaysaan khalqiga madax -bannaannaane

Israa'iil mataanaad tihiin duul munaafaqa'e
 Madaafiicda idiinkow diriyo melegga Faantoome⁷
 Mushkiladdaydun Bari Dhexe dhigteen waa idiin madhaxe

Dhulka meel aydaan faraa la gelin miimka laga waaye
 Mas'uul baw ahaydeen Lubnaan murankii weynaaye
 Musuqmaasuqiinnii Ciraaq la isku maan-dhaafaye
 Mahdigiina idinkaw sabab ahaa maalintuu go'aye
 Liibiya kuwii idin maqlay madaxa gooyeene
 Masar waxaad ku layseen ardiyo maato iyo xaase
 Miinada Cammaan qaraxday waa midaad ku aasteene
 Kuuriya malyuun idinka dile maraad ataagteene
 Maydkiinnu sida geeduhuu meel kastaba yiille
 Fiyatnaamba muudsad tidhoo moortar kugu leefye

Muxiidkii Hindoo soo jabaad moos is leedahaye
 Waxana idin makali Shiinuhuu Maw u taliyaaye
 Kaastaro halkuu idinka mudey mahadho weeyaane
 Mas baa Yurub idiin galay la yadhi magaca Diigoole
 Midowgii Afriikana ogaa midabbadiinniye
 Eeshiya kolkay idin maqlaan waa matagayaane
 Makruuh baad ku noqoteen khalqiga meeluu joogaba
 Macaankiini waxaad dhaafsateen mur iyo deebaaqe

Waxba kama maqanee jinnaa mooyahaw tumaye
 Marka sebenku kaa meerayaad marin habowdaaye
 Ummaddii dulmiga meeratoo xaqa ka meelowda
 Waxa Mawle soo rogey xiskoo laga maroorshaaye
 Miqdaar⁸ gibina baw sabab noqdoon cidii malaynayne
 Mid yaroo kaneecuu ahaa mawd Nabruud dilaye
 Halkii lagu meselay Caad jannada laga madoobeeye
 Musarreen dabaylaa ku dhacay mudunkii reer Luude
 Nin kastoo mergiga taagi jiray male ku beenowye
 Halkaad maanta gaadheen ma jiro meelad u dhaaftaane
 Markan meertadii ta'akhurkaad milaygii joogtaane
 Waa mala-ku-moodkiin waxaad taqaddun moodeenne
 Mahrajaanka idin qaabbilaa naaf madoobe ahe
 Muunad ma leh jikaar maakiriyo⁹ maarid¹⁰ xoogsadaye

**Waxa idinku soo maqan gantaal Maalig soo ridaye
Mariikha¹¹ gaadh-dhayaa iyo dayaxa muunad gurataaba
Mar haddii wakhtigu maayil¹² yahay xooggu maan ma lehe
Mudda suga waxaad galabsateen miiladaad heliye.**

- .....
1. *Maranti:* *haweeney, qof dumar ah oo guri leh*
  2. *Muddaakbilo:* *fara gelin*
  3. *Mucsur:* *fara madban, qaawan*
  4. *Haanoy:* *magaala madaxda Vietnam*
  5. *Maydal:* *hal magaceed*
  6. *Mudlaq:* *(Af-Carabi) madax bannaan, xor u ah
erayga iyo is- cabbirka maskaxeed*
  7. *Fantoon:* *diyaarad kuwa dagaalka ah oo
Maraykanku sameeyo*
  8. *Miqdaar:* *(Af-Carabi) qiyaas leh, xaddidan*
  9. *Maakir;* *(Af-Carabi) dembi*
  10. *Maarid:* *(Af-Carabi) bahal, dad-cun*
  11. *Mariikh:* *(Af-Carabi) xiddig magaciis*
  12. *Maayil:* *(Af-Carabi) maroor, qallooc ama xood,
gaar abaan khadka oo kale*
- .....

UBIXII DALKEENNOW

Waa masafu ka hadlaysa dhallinyarada iyo qiimaha ay waxbarashadu guud ahaan aadmiga u leedahay, gaar ahaanna ubadka soo kacaya iyo dhallinyarada. Waxa ay curatay gu'gii 1970.

Doogada xayaadkiyo ubixii dalkeenow
 Rabbi haydin daayo'e tacliinta u dedaala
 Dadku waysku abuure jahlaa diley intiisa'e
 Ubixii dalkeenow tacliinta u dedaala

Cilmigu waa daruuriyo hogol intiin da'aysa'e
 Cilmigu waa dawada nuuxa indhaha u dillaacsha'e
 Cilmigu waa dariiq nuura halkaad adigu doonto'e
 Cilmigu waa kan diinteenu dalba tidhoo ammaataye
 Cilmigu waa kan dawladaha dayaxa u horseedaye
 Cilmigu waa kan daabbadaha dusha mara sameeyaye
 Cilmigu waa kan ciid dihin batrool lagaga doonaye
 Cilmigu waa kan daaddihiya doonyaha abboola'e
 Cilmigu waa kan lagu duulay laguna soo degaayo'e
 Ubixii dalkeenow tacliinta u dedaala

Kuwa idinla da' ah baa diyaarado sameeya'e
 Idinkuna ku daydoo tacliinta u dedaala
 Deriskii habsaamiyo saacaddii dayacantana
 Dibbaan loo arkaynine tacliinta u dedaala

Daacad waalidayniyo daryeel macallimiintaad
 Darajada ku gaadhiye tacliinta u dedaala
 Dadkiinnaa idiin aayi weli adhiga daaja'e
 Dooh leh awrka guura'e tacliinta u dedaala

Macdanteenna weli dedan jahli baa daboolaye
 Dahabka aydun qodateene tacliinta u dedaala
 Gobollada dib dhacay baa idin soo deyaaya'e
 Aada xorriyad u doonteene tacliinta u dedaala

Dulmigii horeetiyo dib dhicii ma joogno'e

Daawada bilaadkoo tacliinta u dedaala
 Yiddidiilo dihiniyo dabayl caafimaad baa
 Dalkeennii ka muuqda'e tacliinta u dedaala
 Dawlad lagu negaadiyo madax daacad u ah baa
 Rabbi inoogu deeqaye tacliinta u dedaala
 Duco iyo salaam aan Golaha weyn u dirayaan
 Hadalkii ku daayaye tacliinta u dedaala.

WAA DUNI

Indho caalamiyeysan ayuu gabaygiisan Xaaji Aadan ku eegayaa, isaga oo uga gol leh xaaladda nabadgelyada iyo ta dhaqaale bulsheed ee dunida sannadkii 1970 markii uu ugu xoogga badnaa tartankii hubka halista ah ee ka dhex aloosnaa labadii quwadood ee Bariga iyo Galbeedka ama Warsaw iyo Nato. Waxa uu gabayga kaga hadlayaa horumarka iyo teknaloojiyada casriga ah ee ilbaxnimada adduunku suura gelisey ilaa tameshle la galaa bixiyey xiddigaha iyo dayaxa iyo haddana khatarta ka soo foolka leh ilbaxnimada iyo horumarkaas la gaadhey laftooda marka ninka gadh-wadeenka ka ahi u dhaqmo sida xayawaanka duur-jooqta ah ee midba ka uu ka xoogga weyn yahay muquuniyo ee uu cuno.

Xaajigu waxa uu tilmaamayaa sida qalbigiisu u lulmayo ee uga le'di la' yahay tabaalaha adduun sida xasillooni darrada, ku tacaddiga xuquuqda dadka taagta daran, muquuninta dadyowga iyo ummadaha laga tamarta roon yahay, malaayiinta qof ee cudurrada, gaajada iyo aqoon la'aanta la ciirciiraya iyo sida dadnimadii loo sii tuurayo ee looga guurayo hu'gii iyo hoggii dadnimada iyo dhabnimadii nolosha. *'Waxa loo sii baxayaa' ayuu gabaygu leeyahay 'cidla' ciirsila' aan is waafajin karin qofka iyo dunta abuurtiisu ka samaysan tabay marka uu ka sal kacayo ee uu diido ereyga Samaawiga ah iyo mabaadida guud-marka sare ee diimeed.'*

Xaaji Aadan Axmed (Af-qallooc) waxa uu gabaygan ku iftiiminayaa in ilbaxnimada iyo aqoontu ay macna beelayaan haddii ay oggolaadaan in dunida dadka saarani 90% gaajo iyo saboolnimo

ku abaadaan oo la surbacaadaan, 10% keli ahina dhereg la waashaan. *'Si kasta oo gantaalo iyo xoog loogu kala dheereeyo baddii cadliga laga fogaado oo ka tamarta badani taxgelin waayo ka awoodda yar, waxa hubaal ah' ayuu Xaajigu leeyabay 'in aan nabadi jiri doonin oo ninka sawaariikhda hawada dusheeda sudhay iyo ninka toorreyda birta ah sinta ku baystaa ay dagaal isku burran yihiin oo isugu iman doonaan. Haddii madfacu qarxana mawdka loo siman yahay oo marka faqiirka taagta yari tago; taajirna aanu hadbi doonin'!*

Xaaji Aadan waxa uu dunida uga digayaa in dagaal saddexaad ka dhaco oo la isku adeegsado hubka Haydarojiinta iyo kiimikooyinka nukliyeerka, taas oo hadday dhacdo ay ku baaba'ayaan taariikhda iyo tacabka aadmigu, ilbaxnimada iyo aqoonta adduunku. Gabaygani waxa uu ka mid yahay maansooyinka ugu yaabka badan ee Xaajiga ee la nool caalamka maanta iyo waxa hareerihisa ka dhacaya. Waxa uu yidhi:

**Tabaalaha adduun iyo amniga samada loo tuuray
Raxmadda oo qalbiga laga tiroo dhiigga lagu taamay
Daciif nabad ku taawoonayoo¹ tebaya oo waayey
Iyo turuqyo-weynaha dulmee amar-ku-taagleeyey
Taan kaga fekeray faalladii tawsta igu reebtay
Tartarradiyo feedhahaa i jabay taqallubkii jifka
Taahaan ku raagiyo codkaan talalay ee reemay
Tiiraanyadaan soo kaceen tahan ka qiirooday
Tu yaroon ka idhi baa jirtoowaan tawaawacaye
Balaan tiriyo faallada adduun galabba waa tooye**

**Waa duni tab iyo xeelad iyo tacaddi joogaaye
Waa duni sharcigu taagan yahay taag anaa badane
Waa duni ninkii tamar darnaa lagu tahdiidaayaaye**

**Waa duni Abbool² tacajubliyo Luuno³ taliyaaye
Waa duni rag temashlaynayaa tegey nujuumtiye
Waa duni qumbulad tuuriddeed loo tartamayaaye
Waa duni aqmaar⁴ togan hawada lagu tegaayaaye**

Waa duni tan ugu dheer dayaxa ruux talaabsadaye

**Waa duni tiraabkiyo cirkiyo tani is-gaadheene
Waa duni diyuurado tanliyo taar xukumayaaye
Waa duni quwadi taabtay iyo toobi-gaannaduye⁵
Waa duni tan keliyey maqlaan tahay madhaafiice**

**Waa duni dadnimo tuurtayiyo toobad iyo diine
Waa duni Furqaan laga tegiyo tuu Injiil yidhiye
Waa duni tilmaamaye xaqii taam u sii lumaye
Marna kuma tallamin caalam kale inay tegaayaane**

**Tun-jileecsi ummam loo dilaa taahu baxayaaye
Tiir-tiirri iyo naxariis darraa loogu taagsadaye
Ka tagaa la yidhi qaar dhulkay tub u lahaayeene
Tabtii bahalihii bay cuneen taag-yarowihiiye**

**Tobannaan malaayiin ahoó cudur la tiicaaya
Iyo qaar tacliintiyo cuntada taabi kari waayey
Taakulo la siiyaa ka roon toogashiyo xooge
Tagooggay ka soo wada baxeen kanay takooreene
Dubkaa kala taggane haybta waysugu tegaayaane**

**Cilmigu maaha kaa tamar badniyo tiir biraan ahaye
Nin walba tiisu waa dhiman tahoo toogo beel malahe
Tabantaabo lays caawiyaa waa tu waajib ahe**

**Dhibtu waxay ka timi uumiyaha tirada weyn gaadhey
Tisciin gaaja laysaa jiroo toban dhergaayaane
Kuwaasoo wuxuun lagu taray tahay aqoontiye**

**Mar haddii cadliga laga tagoo lays taxgelin waayo
Inay nabadi taam noqoto waa tu aan la eegayne
Sawaariikh nin taabiyo ninkii toorrey bira haysta
Ninba tuu awoodaba dil waysugu tegayaane
Naftuna waa tu qudha oo ma jiro toban nin haystaaye
Marka uu faqiir tago ma jiro taajir hadhayaaye
Tusbax weeye gees laga furoo tuug is wada raacye**

Gantaalaa tamuumiyo suntaa tuurista u dhowe
Haydaroojiintaa ku tuman tacabkii insaane
Taariikhda weyniyo cilmigaa taas ku baabi'iyee
Marka ay xaddaaradi tagtee taangi ku cayaaro
Ee boqolka tobankii hadhaa tuna awood waayo
Tiih iyo mugdaa lagu danbayn tii la soo maraye
Allow yaa dhib waxa loo tabcaday samo ku taageera.

- .....
1. *Taawo:* hindise
  2. *Abbool:* magaca dayax-gacmeed (abboole)
  3. *Luuno:* dayaxa (Luno) Af-talyaani
  4. *Aqmaar:* dayaxa iyo xiddigaha
  5. *Toobi-gaanno:* qoryo darandoorri u dhaca (hub)
- .....

ABBAANDUULEYAASHII

Afgembigii hoggaamiyayaashu ciidamadu ku tallaabsadeen iyo baahidii isbeddelku ku qotomey, ayuu gabaygan oo dhiirri gelin ahaa ku saabsan yahay. Waxa uu ahaa horraantii 1970-naadkii. Waxa uu yidhi:

**Aarmiga iyo geeshkeenu waa labada oofode
Inkastoo arrinta ay qabteen waajib ku ahaatay
Abbaanduuleyaashii hor kacay Tawradda Oktoobar
Abaal iyo ducay leeyihiin lama illaawaane**

**Annaga oo ambada bay dariiq noo iftimiyeene
Asaaskay dhigeen baa dadkii ku istareexeene
Eheladii collowdiyo kuwii kala asaayoobey
Mabaadida islaaxdiyo xaqay ku intifaceene**

**Amni baa cammiray meelahay dhamacdu oognayde
Orbay wada tuntaan wiilashii uubatayn jiraye
Yiddidiilo lagu oon baxoo aada baa timide**

**Ibii laga fur samadii dhulkana dooggu ku ekaaye
Omoskii Ilaah nooga ray aydii kululayde
Abaartii ka guurriyo rugtii oodanka ahayde**

**Ubax meel lehiyo baa la degey idhan caleen weyne
Uurkiyo quluubtii bogsade urur-gadooddiiye
Afraax baa beddeley ciil-qabkii nagu abuurraaye**

**Ilays iyo siraad baa baxoo laysu soo orodye
Dhexdayada axjaartii la dhigay eegga laga qaadye
In yaroo iblays duufsadiyo ehel-cun mooyaane
Isu oloshey Soomaalidii kala irdhaysnayde**

**Isticmaar qadiimiyo jadiid naga awaareeye
Ma abbaasanno'e gaalo waw anafo-baannaaye
Amreeka iyo qayrkeed ma jiro nimaan addeecnaaye.**

QABYAALADDII OO HADLAYSA

Suugaanta Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) waxa hadheeya had iyo goor hummaagyo fud fudud oo si waaddix ah u soo gudbiya farriimaha ay gabayadiisu sidaan. Gabaygan soo socda waxa uu Xaajigu ku qofaynayaa *Qabyaaladdii* oo hadlaysa oo si sahlan uumiyaha u baraysa dabeecaddeeda, sida ay ula macaamisho dadka adeegsada ku dhaqankeeda iyo eelka ay reebto cidhib xumaantiisa. Xaajigu waxa uu ka mid ahaa dadka sida dhabta ah u neceb qabyaaladda iyo ku dhaqankeedaba, waxaanu fahamsanaa oo aaminsanaa in qabyaaladda iyo nolosha casriga ahi aanay wada socon karayn, qabyaaladduna dib u dhac mooyaane horu kac haba yaraato'e aanay lahayn. Gu'gii 1971 ayuu gabayga tirsanayaa, waxaanu yidhi:

**Waxaan ahay qabiilkii aakhiray reer Afriiqiya'e
Abaartiyo colaaduhu anay ila rafiqaane
Arradka iyo gaashada ayaan ehel wadaagnaaaye
Waxay dhalay ibliisiyo jin iyo odayo sheydaane
Abtirsiiino kala sooca baa ii iskuulla ahe
Aji iyo sab anigaa ka dhigay uun walaalo ahe**

**Dabkaan ololiyaa lagu gubtaa meel haddaan imiye
Iimaan la'aantiyo dhibtaan abid jeclaadaaye
Awood waxaan u leeyahay khilaaf inan abuuraaye
Isku diridda iyo baan aqaan laydinka adkaaye**

**Amniga iyo nabaddaan rabin abid xayaadkaye
Axmaqiyo afyuun-baallahaan la arrin yeeshaaye
Ugaas iyo suldaan iyo niman afmiishaara
Waxa talada aad iila wada waa islowyada'e
Iyagaa abaabula fidnada laysku aayiro'e**

**In intaan u kala qaybiyoo lays afgaran waayo
Awlax iyo markii laysku rido lolka maadhiinka
Oo qaar naftii ka alwataan anafo baanaaye
Ayaal hebel lahaa waa midaan ku is-tarexaaye
Alla jabay halkii laga yidhaan agabta geystaaye**

Billad oohinaan kii wax dilay ugu ikraamaaye
Ooryaha ganbo cad loo xidhaa aniga way iide
Intii aan arwaax diley ka badan ubaxa geedaaye

Iyadoon adduunkaba mulkiyey oon cidi i eegaynin
Axraar baa kacdiyo geesiyaal aarmigii sida'e
Inqilaabku goortuu dhacaye Tawraddu islaaxday
Ee odayadii layga xidhay ii arriminaayey
Awel baan ogaa inaan wakhtigu i oggolaanayne
Oktoobariyo xooggay diloo eeday labadiiye

Soomaalidaan kala eryeyaa laysu soo ulaye
Anigana waxay igu amreen inay i aasaane
Ugaas iyo Suldaan iyo Islow iyo Afmiishaarro
Kuwii igu ugaadhsanahayee ii abtirinaayey
I inkire dadkaan aaminiyo odaygii beeldaaqe
Eebiyo warmay ila dhaceen inammadoodiye
Markaan aah idhaahdoba budh bay oof i jebiyeene
Afka dhoobo iga saare iyo ciiday urursheene

Intay oog shideen bay batrool igu afuufeene
Igu oriye goortay xabaal igu adkeeyeene
Isticmaarka iyo dibusocdaha eeday taladoode
Markan anigu Aakhiro tegey iyo ololkii naareede
Ha adkuriga magacayga waad ku ambanaysaane
Haddii kale ninkii lagu arkow eeday reer hebele.

HALKII NOOLBA CALANKII LA SAAR

Astaamaha calanka, sida uu qalbiga Xaajiga ugu yaallo iyo halka uu la joogo qiimaha calanku ayuu gabaygani ku saabsan yahay. 1971 ayuu kor u eegay calanka oo guudkiisa laydhu ka babinayso. Dhinaca kalena waxa uga muuqday hawlihii horumarinta dalka oo si habsami ah u socda iyo ummad isku duuban oo meel u wada jeedda. Waxa uu yidhi:

Halkii noolba calankii la saar haybadda lahaaye

Hirar mayay bilaadkiyo ku noqoy hogol gu' sooraade
 U hal-dhabey hannaan iyo cisuu Tawraaddii helaye
 Sidii hawd caleenliyo daruur heego curanaysa
 Ama baday dabayli heshayoo hulaca guulmaysa
 Goortay hawadu taabatuu kor u hashleynaayo
 Oo uu habaaskii ku dhacay baalasha hufaayo
 Qalbigaa farxaan la hinqadaad ku hiyi raacdaaye
 Xiddigiitsu waw hadaf shantaan kala habaabayne

Hareeraha mid uma aammino iyo meel hortiisa ahe
 Sidii wiil habeen hore dhashuu laabta ku hayaaye
 'Hayaay' urura buu leeyahoo soo hankaabsada'e
 Halkuu joogo labadaa shabeel kama hagaagaane
 Taajkiisa hoodada leh bay gaadhka ka hayaane

Hal labaan iyo kow markuu yoomku ku hagaago
 Habeenkaa bisha Oktoobar buu wada hillaacaaye
 Hadh cad buu ku yahay caalamkiyo hiirta waaberiye
 Inkastuu Afriiqada hiddiyo haybba la wadaago
 Waa Geeska habartii dhashoo hooyadiis ihiye
 Isagiyo hoggaanshaha iyo hodanka ciiddeenna
 Habkii gobannimaa ku eg wixii kaleba waw hiile

Saddexdaan la hanan qarannimaan noo hirgelahayne
 Hagranna maynno oo sharafkayaga waw hanweyn nahaye
 Hantidiyo naftaba nabad-galkood waa u huraynaaye
 Allow guusha adigaa hayee hibada noo raaji.

DALKAYGA

Quruxda dalka ayay masafadani ka hadlaysaa. Hawada diirran ee dhexdhexaadka ah, afarta xilli ee gu'ga, xagaaga, dayrta iyo diraacda, dhirta iyo ugaadha, beeraha iyo dooxooyinka xoola daaqeenka ah, durdurrada iyo webiyada, labada badood iyo xeebaha, dabciga soo dhowaynta iyo habka wanaagsan ee marti gelinta Soomaalida iwm. ayay masafadu tilmaamaysaa in ay ka mid yihiin isirrada soo jiidanaya indhaha dalxiisayaasha shisheeye. Waxa

ay soo baxday sannadkii 1971, waxaanay tidhi:

Dalkayaga nin doonow inaad daawasho u timi
Dawo qaadan maysido dabiib uguma baahnide
Kolkaad soo degtaa buu qalbigaagu diiriye
Dabayl caafimaadiyo nasiinaa ku daariye
Jiilaal dab dheeriyo dayr iyo xagaageed
Iyo gu'gu hadduu da'o midna diidi mayside

Dillaan iyo gariiriyo¹ duufaan ma yeesho'e
Markaad adigu doontaba dabcigu waa munaasibe
Dabeciga dhirtaad arag duulkeedu laacaye
Doogga iyo ubaxaa degdeg kuu salaamiye

Sidii doogsin roob baa cambuhu kuugu daadane
Muus soo deldelan baad darfihiisa gaadhiye
Dar baa kuu shaqaynoo degganoo akhyaar ahe
Waxaad adigu doontay dalabkaaga keeniye

Daanshoodka reeraha haddaad duurka aaddana
Dooxooyinkaad tegi halka maalku daa'qo'e
Durdurradiyo baad arag webiyo daafa dhacayee

Daa'uuska ciyayaad dawan baxaya moodiye
Dariiqaad maraysaba hoglaa kugu da'aayo'e
Dayuurtiyo² ugaadhaa ku soo doonanaaya'e

Docaa laba badoodiyo hawadiisa darayga ah
Dal kaleba lahayn baad daawan oo la yaabiye
Dahab weeye ciiddiisu Rabbi noogu deeqaye
Adigiyo naftays diidi inaad dib ugu noqoto'e

.....
1. Dillaan iyo gariir: dbul gariir

2. Dayuur: shimbiro (Af-carabi)
.....

HAYIN QALAD

21-kii Oktoobar 1971 laba sannadood ayaa u buuxsantey maamulkii askarta ee Jen. Maxamed Siyaad Barre hoggaamiyaha u ahaa. Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu gabaygan ku cabbirayaa dareenkiisii ku saabsanaa labadaas sannadood iyo wixii u qabsoomay Soomaalida. Waxa uu labadaas sannadood barbardhigayaa sannadihii ka horreeyey ee dawladihii rayadka ahaa talada hayeen. Hayin qalad ay abaaro iyo ooda lul arlada ka dheceen ayuu ku sifaynayaa sannadihii hore. Labadan sannadoodna 21/10/1969 - 21/10/1971 bilowgii berisamaad ay arlada ka curteen hoglo roob ah oo mahiigaan ah. Waxa uu tilmaamayaa gabaygu in laga raystay labadaas sannadood qaxarkii iyo lurkii qabyaaladda, musuqa, boobka hantida ummadda, colaadihii iyo eedihii sokeeyaha, lagana soo baxay halistii iyo hoggii madoobaa ee lagu jirey oo haatan loo heellan yahay horumarinta dalka iyo dadka, iyada oo durba la arkayo hordhicii midhahaas la beeray. Waxa uu yidhi:

**Hayin qaladku waaguu dhaciyo dhibiyo haaraanku
Oo aannu kala haydhannay¹ oo qaarba hilin aaday
Annagoo abaar iyo harraad meel la hoganayna
Oo habar dugaag iyo cadow nagu hareereyey
Ooy hogo kaliileed tahoo laysku hiifaayo
Aan samada hoos lagu ogeyn hilif yar oo caada
Oo Hiiliyow iyo baryada lagu hadaaqaayo
Hiigaamo² roobiyo cir baa helay bilaadkiye**

**Hadaan cidi filayn buu onkodey hiirta waaberiye
Hawda iyo xiinkaa dadkii soo hambaabiraye
Ha jirtoy bisha oktoobar buu noo hillaac da'aye
Ha noolaato weligeed Allay hoodo leedahaye**

**Halistiyo dabkii baxahayuu daad hulaanjiyaye³
Biyihii hawada gaadhayoo aradku hayn waaye
Higtii danabku ruux nagama dilin halalacdiisiye**

Goortii xareed laga hirqaday haqab la' oo buuxda

Nin waliba halkuu joozey buu haakah leeyahaye
 Intuu hooray labadii gu' baa haatan buuxsamaye
 Waa waxa cayaaraha hiddaha loogu hawl-galaye
 Ha noolaato weligeed allay hoode leedahay

Horseed bay u tahay dawlada hadiyo goor noole
 Hog madow annaga oo gallay hurisay laydhkiye
 Waxii naga habsaamay indhuhu hore u eegaane
 Hurdadii ka toosay na tidhi ka hadhe uunkiiye
 Heshiiyay na tidhi waxaad tihiin hayb walaalo ahe
 Hura qoloqolay tidhi dhammaan waa is helaysaane
 Dhaqaalaa hagaajay na tidhi hibadu waa maale
 Dhulkana hoos u qoda bay na tidhi ciiddu waa hodane

Hiyiga talada iyo waajibkay noo hawaal tirisay
 Horaannu u aqballay oo layska dhaaf habacsanaantiye
 Nin waliba wuxuu hidin karuu hawlihii wadaye
 Hinqashada tallaabooyinkaan hore u qaadayno
 Himmadiyo dad wada tawriyoo gacanta lays haysto
 Horukaca dhulkii lagu wadee heerka sare gaadhey

Hidda dhaqanka waa hore lumee haatan la abuuray
 Hantida nagu fillaataan cid kale gacanta loo hoorsan
 Han weynida shisheeyuhu ka baqo hurinta Geeshkeenna
 Hayaay iyo colaadii go'ay ee nabad la soo hoydey
 Hadhuudhka iyo beerahan baxay ee wada hillaacaaya
 Intaasoo hubaal wada ahoo aan laga habaabaynin
 Hoobaanta midhihii ku baxay hogosha weeyaane
 Ha noolaato weligeed allay hoodo leedahaye

Nin dantiisa keliyuun hayaan hoos waxbaw deyine
 Wax hadlaaya nimankii dibnaha haarta ku lahaaye
 Waxba yuu afmiishaar hufsani noo halaahaline
 Wax hubaala Soomaalidii waa horuu socode
 Halkaan labada sano gaadhnaay baan haabka lagu hayne
 Ha noolaato weligeed allay hoodo leedahaye

Kuwa talada sare noo hayee noo hor kacay hawsha

**Naftoodii u hure daacad inay nagu hanuunshaane
Halkii taqaddum yaallaba wefdaa haatan loo diraye
Inkastaanu nagu hawl yarayn hilinka noo muuqday
Tubtii waannu haynaa sidii ugu haboonayde
Ha noolaato weligeed allay hoodo leedahaye**

.....

- 1. Kala baydhan: kala tag, kala bulleelid*
  - 2. Hiigaamo: cir culus, roob badan*
  - 3. Hulaanji: barraati*
- .....

DABBAALDEGGII OKTOOBAR

Gabaygani waxa uu la ujeedo yahay gabayga hore ee Hayin Qalad. Sannad guuradii 2aad ee Kacaankii milateriga oo ku beegnayd 21-kii Oktoobar sannadkii 1971, ayuu Xaajigu ka tirinayaa gabaygan dheer munaasibaddii dabbaaldega ahayd. Marka uu ka hadlo guulihii labadaas sannadood lagu tallaabsaday, ayuu si farxad leh u cabbirayaa dareenkiisa qofnimo iyo qiradiisa waddaninnimo ee ku aaddan hawlaha Soomaalida u qabsoomay iyo qaabkii uu dabbaaldegu u dhacayey. Waxa uu tilmaamayaa in aanay lib ka weyni jirin dhinaciisa inuu u soo joogo oo cimrigu ku simo isaga oo boqol jir dhaafay dabbaaldeggan oo kale, Ilaahna waxa uu ka baryayey in wanaaggaas iyo guushaas uu dadka Soomaalida solansiyo ku fara adaygeeda! Waxa ay ka mid tahay tani ducooyin badan oo aan la aqbalin si la mid ah sida aanay u hanaqaadin ee ay u curdin dhadhay kacaannimadaas Soomaalidu. Waxa uu yidhi:

**Sannadihii habsaamiyo waqtigan eegga soconaaya
Ma sinnee Ilaah mahaddii waa suurad kala weyne
Nabsi seben maqnaa iyo nasraa soo degoo yimide
Sayid Maxamediy¹ Gurey³ raggii hore u saanqaaday
Taariikhda seeskay dhigeen sadarradii liicay
Siyaad baa bannceeyoo hadday saqafki gaadheene
Sadxigii³ hadhuu doonayaa inuu sameeyaaye
Saddex buu ku yahay qaacidada⁴ aradka Soomaali
Surwaalkii ma dhigin iyo dharkii sawjarnimadiiye
Sar intuu abuurtiyo ma gelin soohdin laydh badane
Socdaal uguma bixin Yurub intuu saydhay maal badane
Suhuum⁵ kuma leh Baan iyo Shirkado soorta iibsada'e
Sokeeyaan lahaa iyo ma odhan seeddiyoy xiga'e
Saqda dhexe intuu Liido⁶ tegey looma sacabbayne
Sidii uu dad kale yeeli jirey wuu ka saahideye
Soo-jeed habeen iyo tashaa solay naftiisiye
Sabab taqaddum lagu gaadhayuu ku hurdo seegaaye
Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siyeene**

Saciim⁷ buu Afriiqiya u yahay saadiq aaminahe

Sida qamarka⁸ oogada socday sare u eegaane
 Sawdkuu la yeedhiyo codkaa loo sid tiriyaaye
 Seeftii nasriga buu sitaa suuratal Ikhlaase
 Sagal hoorey buu noo yihiyo seerma-weydada'e
 Sidiu lagu tilmaamoba runtii uga sinaad roone
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Salkuu calanku gaadhoo mar baan sigannay waagiiye
 Safiirraaba noo talinayiyo qaar la saaxiib ahe
 Nin seexdaa siciis dibi dhalaa lagu sabaa wayle
 Dadkoo seli⁹ ka laalaada bay xil isa saareene
 Safka geeshka goortuu ku yidhi soodhka wada qaata
 Ee uu salaad hore qabsaday soolkii caasimadda
 Saxarna laguma ridin meel qudhoo siinnay gacantiye
 Sidiu uu dadweynuhu rabay wax u sameeyeene
 Inqilaab saliiama dhiciyo tawrad saaxiyahe
 Soo celiye sharafkii ka lumay aradka Soomaale
 Siqo¹⁰ iyo kal-gacal buu ku helay saajacnimadiiye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Sidiu hore ma joogtoo dhulkii saac kalow baxaye
 Soomaalidii maanta waa ul iyo saanteede
 Saqiir iyo qof weyn shaqadii baa loo sardamayaaye
 Saraakiisha iyo madaxda iyo golaha “Aar Siida”
 Surkay dhagax ka saaraan intay sare u qaadaane
 Saan-qaadday hawshii Allena waa na saacidaye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Sifo dabaqadeed iyo la waa' saayid baan ahaye
 Sanka kuwii dadka u taagi jiray gale sufuuftiye
 Tuuggii suryada goyn jiriyo saaruqii baqaye
 Qaanuunka layskuma siroo qaar ma saacido'e
 Kanaa saba kanaa saara iyo laan saaraan jirine
 Mabda' lagu sinnaadiyo amnaa simay bilaadkiye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Kala soconnay xeer iyo magtii saaqidka ahayde
 Sibrahaa qabiilkii la jaray surucii shaydaane

Soddon baa la diley iyo ma jiro sabada meyd yaalle
 Sasabiyo ciyaar kuma galaan sooma-jeystuhuye
 Naftii sababtay ruux kale wataa saaka loo dilaye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Mishaar afkii lagu sitiyo sawd xun la illowye
 Sagsaaggii wax lagu boobi jirey suuqii laga waaye
 Niman dhididka saydhini ma helo soorta uu cuno'e
 Sanbiil qaada lama iibsadiyo qiiq ku saayida'e
 Nin waliba siduu beri yiqiin saami buu dhimaye
 Safaahada guryihii loo tabcaday saaka waa ibire
 Suxdigii rishwada¹¹ iyo la waa' xaakinkii sidaye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Suldaan iyo ugaas iyo la goo sanamkii beel-daaqe
 Xukunkii sabool iyo qudh kale eegga loo simanye
 Suldadi qiimi bay yeelato sare wax loo eegye
 Samaciyo is-maqal baa dhacayiyo daacad saayida'e
 Qalbigii is wada seegganaa waysa saamaxaye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Simsaarkii sharciga iibin jirey laga su'aal qaadye
 Kuwaan salamadhlahaa moodi jirey suuraddiyo jaaha
 Saqajaanki "biiskoorbis" iyo sogordihii dhoofye
 Siigada shaxdii layska daa sanac xumaantiye
 Suufi isku sheeg baa hadhiyo saarkii naagaha'e
 Iyagana sidii lala damciyo xadhiggii loo soohye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Saawiyad la eegaba dalkay sare u qaadeene
 Dugsiyadii sameeyoo cilmigu meel saruu tegeye
 Saraciyo wershedihii bate oo saare midhihiye
 Samadiyo dhulkaba xooggayagu dhigay sawaariikhe
 Saxadii guryaha loo dhisay oo saanacaa yimide
 Cumaashii¹² la saranseerin jirey siiye lacagtiye
 Si dooray u baadhaan arlada sahanka meeraaye
 Sitiin alif ka badan joolajigu muunadduu sidaye
 Sadkayagu na deeq oo ma jiro nimaan su'aalnaaye

Salabeeye ceebtay khalqigu nagu saluugeene
 Sumcad dawladdihi caalamkaan ugu sarraynaaye
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Iyagoo abaar lagu salliday aradka soofkiisa
 Oo sicirka xooluhu jabay soortu ku adkaatay
 Oo uu Rabbaa noo sahlee cudur na saameeyey
 Oo uu Suweys naga xidhmuu muuskii saranseeray
 Oo uu qarbigu nagu sallimey qaar gadaal socoda
 Intaasoo sinsaarooyinay sahal ku dhaafeene
 Sidaas waxay ku gaadheen kartiyo dhibiyo soo-jeede
 Laba sanoo qudhaa lagu beddelay sawricii hore'e
 Sidaasay kalsoonida dadkii dhab ugu siiyeene

Samaatoo dadnimadii hadday saaxi noo tahaye
 Hadba madaxdu sida ay fashaa lagu sifoobaaye
 Sidaad u hor kacvdeen hawlhii waw la soconnaaye
 Saantaannu qaadniyo cagtaan suunka ku adkaynay
 Sallaankaannu fuulniyo niyadda samaha doonaysa
 Saamalayl shaqaalaha kacee saacad ledi waayay
 Sebi iyo haween ubad sidiyo shicibka soomaaya
 Sannahaabadiyo qayladiyo soo deg iyo qaadda
 Sanqadhiyo biraa jawle iyo leexadaa simantay
 Sawdkii Ra'iiskiyo weftiga socodka dayn waayey
 Intaasi waa siyaabii horiyo sadar bilowgiye

Siduu rabo mabda'u waa inaan samada aadnaaye
 Siraad taqadam baynoo bixiyo laydh horuu socode
 Gu' si wacan u da'ay geedahoo sare u dheeraaday
 Saxansaxada roobkiyo xareed rahu sannaadhaayo
 Sahankiyo horseedkii arkaa soo noqdoo yimide

Ummaddii saqiir iyo kabiir aradka Soomaali
 In hayaanka naqa lagu simay wada saxeexeene
 Siigada inoo muuqatiyo salowga yeedhaaya
 Isma sugine qaar baa socdoo soohdimii tegaye
 Kuwa suurta dheer marahayoo marada saydhaaya
 Waa sucamadii golaha oo soo duwaay na lehe

Shiine iyo sidii Kuuriyaa eegga loo socone
 Way na la sinnaayeen kuwaa saxalka gaadhaaye
 Sancaa laysku dhaafiyo gacmuhu waxay sameeyaane
 Sakran mayno hawshoo dantaa soo kacaay na lehe
 Seben hore wixii naga dib dhacay baannu soo celine
 Sare-joogsannaye kii hadhow saymahaad geliye
 Saxalkiyo abaarihii baxoo saaka waa nabade

Sareedada inoo muuqatiyo samaha laacaaya
 Rabbi baa na siiyeye rag baw sabab ahaa taase
 Sucdigii¹³ dalkaad noqotay iyo kay sugaayeene
 Soomaali oday baad u tahay Ina Siyaadowe
 Taariikhdu waxay kuu sajali magacan suulayne

Sare kace dadkii oo aqbale saad ku amarteene
 Waa cahad aan soo noqod lahayn saanu leennahaye
 Samrina maynno jeeraan dayaxa eegno suu yahaye
 Adiga iyo saaxiibbadaa golaha “Aar Siida”¹⁴
 Iyadoo salaam iyo kalgacal shicibku siinaayo
 Tixda aan siday wax u dhaceen sugay akhbaartheeda
 Oon siinka ka higaadshey oo saxay xuruuftheeda
 Saddexda wiig bisha Oktoobar oo loo sid tirinaayo
 Oo uu cimriga tawradduna laba siniin gaadhay
 Farxad shicib ku seexdaa jirtoo laga sinnaadaaye
 Sidiiqiyo cadowba dawladuhu waw socod yimaaddaane
 Siddeeddiina gobol baw tartami waxay sameeyeene
 Miidaanka¹⁵ oo laysa simo suuqa Xamar-weyne

Markay geeshku qalabkay sitaan soo bandhigo xooggu
 Ooy safaf u soo kala maaraan suurad kala jaada
 Oo uu siyaax daramalliyo Baand hor soconaayo
 Oo miig sawaariikh sitaa samada heehaabo
 Oo golaha madaxdiisa sare lagu salaamaayo
 Ood seefta walacdeeda iyo soodhka ku asqowdid
 Oo calanka guudkooda sudhan laydhu saxal qaaddo
 Oo uu sarreeyuhu warkoo saxan dadkaw sheego
 Oo suxuf wax qorayaa jiree qaar sawiranaayo
 In kastoon sirqooboo cimriga boqol saraw dhaafay

**Waa sacaado iyo lib inaan saas ka qayb galo'e
Allahayow i solansii Adaa lagu su'aashaaye.**

.....

1. *Seyid Maxamed:*   *waa boggaamiyihii balgankii
Daraawiishta ee Seyid Maxamed
Cabdille Xasan*
  2. *Gurey:*   *waa balgamaagii Axmed Ibraahim (Axmed
Gurey)*
  3. *Sadxi:*   *(Af-Carabi) 1. saqafka 2. gun ama sal aan lahayn*
  4. *Qaacid:*   *(Af-Carabi) hage, hoggaamiye, hormuud*
  5. *Suhuun:*   *magaalo ku taalla Switzerland bunuugta lacagtu
ku yaalliin*
  6. *Liido:*   *Xeebta Xamar*
  7. *Saciim:*   *(Af-Carabi) boggaamiye, hormood*
  8. *Qamar:*   *(Af-Carabi) dayax*
  9. *Seli:*   *(Af-Carabi) qar, jar, deli ama daw*
  10. *Sigo:*   *(Af-Carabi) kalsooni*
  11. *Rishwo:*   *(Af-Carabi) laaluush*
  12. *Cumaal:*   *(Af-Carabi) Shaqaale*
  13. *Sucdi:*   *(Af-Carabi) hoodo iyo ayaan leh, nasiib
badan, farxad leh*
  14. *Aar Sii:*   *(Af-Ingiriisi) RC (Revolutionary Council)
ama Golihii Kacaanka*
  15. *Miidaan:*   *(Af-Carabi) gole, gegi ama garoon*
- .....

HOGA-TUS

Waa hawaala warran xambaarsan hummaagyo qurux badan oo is barbar dhigaya laba shay oo kala itaal iyo baaxad weyn, sida rah iyo dibi ku tartamaya inta ay biyaha ka cabbaan, inta uu awrku rarka ka qaadi karo oo dameer u kohanayo, wan isku deyaya waraabe dihaal qaba inuu u jilib dhigo oo muquuniyo, hud-hud u laab kacaya inuu buur yuururta harraati dhalfiifaha kaga dhigo iwm. Waxaas oo duur-xul iyo sarbeeb ah waxa uu Xaajigu uga gol lahaa qolooyin doonayey in ay Tawradda minja xaabiyaan oo la ogaadey, dabadeedna qaar ka mid ah la qabqabtay oo xabsiga loo taxaabay. Gabaygu waxa uu soo baxay gu'gii 1971. Waxa uu yidhi:

**Wax hadliyo wax hawsiyo wixii sawdka ku hadaaqa
Badda waxa hulaanjiyahayoo aan hurdo aqoonnin
Hardaf waxa u rooriyo wixii beerka ku hadaafa
Wax hawliyo waxii haadayoo samada heehaaba
Wax kastoo dhaqaaq hidin karoo hay'ad iyo ruux yeesha
Han weynida ka siman iyo qabkoo waa hiddo abuure
Qudh kastaa waxay hidin kartay hore u dhaaftaaye**

**Halaaggii la soo dhaafay iyo hiirtii laga raystay
Kuwii inay halkii nagu ceshaan ku hindisoonaaayey
Hawadii la soo qabayey oo xadhigii loo hooye
Halmaan bay ahayd derajaduye kuma habboonayne
Dar kaloo hawaysyo ahna ways hadal ogaayecene
Wixii lagu heshiiyaa ahaa heemo dhalanteede**

**Halyeynimada adigoon lahayn hibato laabtaadu
Wax badan bay hallaysoo ku lumay taniyo Haabiile
Iyagoo horuu soconayay dib u habaabeene
Dameer ma hinjo aqalka awr hayina loogu hawl galaye
Hal dhurwaa libaax kalama hadho hilib ugaadheede
Hadaafaa wan ihi kama warqabo haaruflaha aare
Dibigii intuu harada tegey ka hirqadee dhaafay
Quwaddiisa inuu helo rahii ku hambalyoonaaayey
Biyuhuu hiraabtee cabbuu jeexmay haraggiye**

Wax badan oo sidaa u handadaa hodey naftoodiye
 Hud-hudkaaba yidhi buurta weyn waad harraatiyiye
 Hal finiin ah oo soo dhacaa haatufkii dilaye
 Hammigiisa jiir baa is yidhi awr ka habaq siiye
 Isagiyo burkii uu hurduu hawl yaraan liqaye

Is-hawadinta roorkuba markuu heeggi soconaayo
 Wuxuu ku hamranaayaa dhulkaa kuula degi hoose
 Ninba heerka uu taagan yahay ka hammad weynaaye
 Hadhkaagood run mooddaa hadhow lagu hungoobaaye
 Nin kastoo naftiisu hawirtow Haawiyaad tegiye.

HUTEEL TALEEX

Sida aynu hore u soo tibaaxnay waatii uu Xaajigu ka wayiigeey ee nacay maamulladii sibilka ama rayadka ahaa iyo sidii foosha xumayd ee ay hawlaha maamul u wadeen, una dhaqmayeen ka mas'uuliyiin ahaan. Waatii uu ciilka iyo cadhada ula hulleelay Ceerigaabo ee uu gabayadiisa ku tilmaamay inuu xabaashiisii qotay isaga oo nool. Xaabaashu sarbeeb bay ahayde waxa uu dhufays ka galay xumaantii ka tafaha dheerayd tamartiisa wax qabad ahaan ee waddanka taalley. Markii uu is beddelka askartu waddanka ka dhacay 1969, yiddidiilo cusub iyo nayaayiro badan ayaa galay dareenka iyo dubaaqa Xaajiga sida ka muuqata gabayadiisa badan ee uu curiyey sannadihii hore ee kacaanku cusbaa (1969 - 1972). Muqdisho ayuu Xaajigu ku laabtay oo yimi bilowgii 1972. Waxa la dejiyey Hotel Taleex. Saddex habeen oo keliya markii uu degganaa, ayuu subax hore Xaaji Aadan gogoshiisa ka qaatay Hoteelkii, gabaygan soo socdana tiriyey.

Gabayga waxa uu kaga hadlayaa sidii milgaha iyo maamuuska lahayd ee loogu qabtay goobtaas iyo sidii ay ilwaadsiga isha ugu roonayd ee haba yaraato'e aanu wax dhib ah ugala kulmin ee haddana uu uga baxay ee aanu u doonayn goobtaas ku sii noolaanshaheeda. Haddii uu qabri (dhufays) Ceerigaabo ah oo uu muddo dheer ku jirey uu hadda ka soo baxay, Hotel Taleexna wuxuu ula muuqday xabaal kale oo iftiin ka daaran yahay. Xaajigu

waxa uu diiddanaa inuu horseedo raaxaysi iyo nolol aanay haysan ummaddu ama dadka intiisa ugu badani. Dhinaca kale waxa u muuqatay in haddii uu hoteelkaas ku sii negaado oo naftiisa raaxaysi iyo macmacaan noocaas ah uu aynigan kaga oggolaato aanay hadhowto suurtagal noqon doonin inuu ka hadlo baahida dadka iyo duruufaha jira. Waxa dabadeed la dejiyey qol ka mid guryihii dawladda oo ku yaalley xaruntii hore ee SYL, xilli dambena waxa loo soo wareejiyey oo uu deganaan jirey guri kale oo ku yaalley waddada Maka Al Mukarama. Waxa uu yidhi

**Irtifaaca meeshii lahayd aada iyo laydha
Oogadii halkii ay hawadu iiga imanaysey
Halkaan mawjaddii ka arkayiyoo Aylankiyo xeebta
Meeshii ashjaartiyo badnayd ayda iyo kaynta
Meeshaad udgoonkii jannada ubaxa moodaysey
Anfacaba adoon cunin halkaad ku istareexaysey
Meeshii adeegyada badnayd edebsanoo fiican
Meeshii alaabtii la dhigay Uruba loo doonay**

**Meeshii xarrago loo ebyoo uunka wada deeqday
Meeshii iskaa lagu dhisoo guushu ku ebyoontey
Meeshii shirkii Uunadiyo Ururka weyn qaadday
Meeshay isku arkeen raggii amarka loo dhiibey
Meeshuu guddoonshe u ahaa aaddanow Maxamed
Meeshii aclaantii la sudhay qaaradda Afrika
Meeshuu iclaankii Siyaad umamka gaadhsiiyey
Meeshii Talex lagu ismiyo aayihii xarunta**

**Anigoon dhib arag oo waxan idhiba lay yeelo
Oo waxaan anfaco rabo dhakhsiyo edeb la ii siiyo
Aqalkii ka soo baxay halkaad igu ogaydeene
Ikraamkiinna qaataye naftaan ii aqabalihayne
Awooddaa ka gaabaniyo cimriga aynigaan jiraye
Hadduun baan ifka u soo baxee Aakhiraan tegeye
Waxaan ahay ninkii iilka galay Ceerigaaba ahe!**

**Rugta amarra weyntaa lehiyo duul ajaanibahe
Iskaa wax u qabsiyo meel yar baa iiga agab roone**

Sidaasaan warkii ku abyey oo ii asbaabo ahe
Idna iga aqbala taagta waad iga arkaysaane.

AFKA HOOYO

Markii lagu dhawaaqay hirgelinta qorista afka Soomaaliga 1972, ayuu Xaaji Aadan gabaygan tiriyey. Waxa uu ku cabbirayey dareenkiisii farxadeed iyo qiimaha iyo lagama maarmaanimada in afka Soomaaligu qoraal galo. Waxa uu yidhi:

**Mudduu shacabku rabey inay af qoran magane yeeshaane
Kolkay madaxdu sheegtay xamdiyo mahad yidhaahdeene
Muxubuu dadweynuhu la dhacay meeluu joogaba'e
Intay mu'ayideen bay haddana muusik u garaaceene
Waataa mashxaraddii guryaa laga maqlaayaaye**

**Mastar iyo Sinyooreba waxa beddeley magaca Jaallaa'e
Mubaayiyo la dhaaf nin yidhi taayadaa mudane
Layskuma masayro'e la tuur tay meseleyeene
Marmarsiinyo lagu soo gabbado meesha laga saarye
Waxa muuqday Soomaali oon midab ku dheehnayne
Nin waliba wuxuu maansadiyo malihi beenowye**

**Muddo boqol gu'yaa dhaqankaygu nagu magoognaaye
Maantuu bilow yahay codkeen oo laysku maamulo'e
Ka macaan maggaabada listiyo malabka Daaloode
Maskaxdii jirroon dayaxu waw madow yahay
In yar oo qalbiga maal ku leh baa ka murugoone
Waa mahadho taariikhi ah iyo madhax la tuugaaye
Ku mintida afkii hooyo waa lagama-maarmaane.**

GOBANNIMO XARBAA LAGU KASBAA

Kanina waa hogatus iyo guubaabo u socota madax iyo minjaba Soomaalida oo dhan. Hoggaamiyayaashii dawladda iyo shicibkaba

ayuu Xaajigu xasuusinayaa in helitaanka gobannimada ay ka hawl badan fara ku haynteeda iyo gufaynta qabyadeedu. Rag caddaalad baa deeqda ee in si xaqsoornimo leh loo wadaago wixii manfac iyo maskab ah dheefta iyo dhibkaba ayaa nuxurka gabaygu ku soo gororayaa iyo in loo daymo yeesho ninkii taasi u cuntami waydo ee ka hor yimaadda. Gabaygu waxa uu soo baxay 1972, waxanu yidhi:

**Xarbaa lagu kasbaa gobannimiyo hawl xanuun badane
Sidii loo xafido baa ka adag in aad xoraysaaye
Xukaan daacadiyo waxay rabtaa xaqiyo miisaane
Iyo shicib xayaatad u socdoon hawsha xaaasidine**

**Ummaddii xaglaha labatiyo nacas xerayn waaye
Xoog waa in dawladi tahoo xoolo leedahaye
Waa inay xanuunkiyo jahliga kaga xoroobaane
Waa inay ku xeel dheer yihiin xaalka dibadaade
Waa inay ninkii xeelad wada xidhi karaysaaye**

**Xabsi daa'in waa inuu galaa maalka kii xadaye
Waa inaan xaq dhawr jirin halkay xumo ka muuqdaane
Waa inaan xogtood laga war helin ciidan xeriyaaye
Waa inay xafiisyada sirtood ku xafidnaataaye
Ninkii xoog ku daya waa inay xamagga gooyaane
Waa inay xushlaha soo qabtaan xaafadaa gale'e
Ninba ninkuu xigo waa inuu ka xukun ka qaataaye
Xabiib laysu yahay waa inay xaajo ku abyaane**

**Cadligu waa xayaatada dadkiyo xaqa ilaaheene
Ninkii ku xad gudbaa waa u cadow dawladdii xadaye
Waa inaan garsooruhu xukumin xaajo baaddilahe
Waa inaanu xaabqaad ahayn xaynka buuxsade'e
Waa inuu xujada fiiriyaa tii xaqiiqa ahe
Waa inuu su'aal ku xayiraa marag xumeeyaha'e
Waa inaanay xeel wada lahayn soo xereeyaha'e
Waa inaanu xalay iima iman xaawaley odhane
Waa inuu wixii laga xarrimay ka xafidnaadaaye
Waa inuu xantiisa ogyahay iyo xaalka loo qabo'e**

Afka yaan dadweynuhu ka xidhan kii xumaan wada'e
 Nin kastoo xaqii qariyey oo daallin ka xishooday
 Xaqiiq waxaa ah inuu tuugadii xeel la leeyahaye

Saw wuxu xadaa maal dadiyo xoolo shicib ma aha!
 Xil weyn baa mas'uulkii la jira meel ku xaadir ahe
 Waa inay xubnuhu wada kasaan xaal ku waajib ahe
 Waa inaanay xaal tacasubiyo xeebasho aqoone
 Waa inay xuduudaha sharciga wada xurmeeyaane
 Waa inay nin hawsha xasladiyo kii xunba arkaane

Xaddi dhaaf dhulka ah iyo dadiyo xoolo waxaa jooga
 Rag yari ma xasladee waa in lays wada xilqaamaaye
 Xaalkii qabyo ah waa inaan u xusul duubnaaye

Muslinimadu waa shay ka xor ah xumo dhammaantiye!
 Waa inaynu ku xidhiidhsannaa xeerka loo dhigaye
 Xubno laaban khayr kama dhashiyo shaxaan xarriiqnaaye
 Xabuub beera gaajada fashil bay xero wadaagaane

Xagaagiyo gu'giyo dayrta iyo xarawi jiilaalka
 Killi noolba roobku ha da'ee xoogga wada maala
 Macdantoo xisaab li' la helo ciidda ku xabaalan
 Xurfadaha batroolka iyo dahab loo xawilo baanka
 Xaggayaga Ilaahow ku badi Xaakim baad tahaye
 Xamdi iyo shukraan kuu khatimay ee xaqu ha guuleysto

FAALLADA SOOMALIDA

Gabaygani waxa uu soo baxay badhtimihii 1972. Guud ahaan waxa uu ka hadlayaa Soomaalida iyo hankeeda, kasmadeeda, garashadeeda iyo garaadkeeda ummadnimo, iyo xidhiidhka ay dunida la leedahay, ciidda u sokeeye ah ama u nacab ah (xilligaas 1972 ama weligeedba), iyo ciidda taariikh iyo ahaansho ay wadaagaan iwm.

Xaaji Aadan Af-qallooc waxa uu tilmaamayaa in Soomaalidu ay

tahay quruun aan yeeli karin, una dul qaadan karin midiidinnimo iyo addoonsi, hiddena u leh xornimo jacayl. Waxa uu tusaale u soo qaadanayaa in Soomaalidu tahay Afrikaankii ugu horreeyey ee gumaysigii Reer Yurub is hor taagey ee u babac dhigay. Axmed Gurey iyo Seyid Maxamed Cabdille Xasan ayuu xusayaa iyo sidii ay ugu jilib dhigeen soo galaytiyadii dibadeed. Waxa kale oo uu tibaax ka bixinayaa halkii ay Soomaalidu haahaabaynaysey sannadahaas 1970-nada horraantoodii iyo halkii hiyiga lagu hayey ee loo geeddiga ahaa.

Xaajigu waxa uu gabaygan ku iftiiminayaa in Soomaalidu leedahay faham sarreeya, kasmoo iyo garaad wadareed oo gaashaanqaad ah. Tusaale waxa uu u soo qaadanayaa in garashada Soomaalidu awood u leedahay hilaadinta halka hogol roob ahi ku hoorayso iyo inta ay le'ekaaran karaan biyaha ka dhacayaa. *'Kasmoo wadareedda Soomaalidu waa ta suurta gelisa' ayuu leeyahay Xaajigu 'in nin habeen madow aqal madow far ka taagay ay ugu yeedho Far-taag' ama ay ka hadliso ama la badasbo oo wax waydiiso tuke, baad-ka-adag, xidin xiito, gorayo, bud-bud ama libaax, dburwaa, dacawo ama geed kurtin ama gurma go'an ah, dbagax ama quraarad iwm.'*

Waxa kale oo gabaygu sii iftiiminayaa in kasmada Soomaalidu gaadhsiisan tahay in dibadda iyo dusha sare uu qofka Soomaaliga ahi ka garan karo dooca iyo dareenka qofka kale waxa duunkiisa hoose ku jira isaga oo aan dibnihiisa kala furin oo aan la hadlin, nin kasta oo soo hagoonka oo humbaallaynayaana aanu qofka Soomaaliga ah dagnaan ku dili karin.

Xaajigu waxa uu ahaa nin hanweyn iyo hiraal cad ku gaashaaman, waxaanu aaminsanaa qofnimadiisa iyo kartidiisa inuu ku meel maro, sidaas darteed ayuu Soomaalida ku guubaabinayaa in aan la isku hallayn oo wax laga sugin gacan shisheeye iyo cid kale oo wax ku siisa. *'Yaan raad arooryo dib loo raacin ee hore ba loo sii socdo iyo weli lama gaadhin halkii loo hayaanka abaa'* inta uu yidhaahdo ayuu ku baaqaayaa *'in boobaantii la goosan labaa ay ka horrayso hawl badan oo la qabtaa'!* Waxa uu ku bilaabay:

Gobannimo hidday noo tahaye haatan maan barane
 Afrikaan Qarbi hor-joogsadaan ugu horraynaaye
 Halyaygii Guraa naga dhashay ee haybada lahaaye
 Wuxu Boortaqiis kaga lib helay haradii Koongoode
 Intuu beled hantiyey buugaggaa laga helayaaye

Sayidkii intuu himmad la kacay huri dagaal weyne
 Fardihii u heensee jahaad loo haloosiyaye
 Isagoon hubkana loo samayn lacagna aan haysan
 Soddon sano kufaar la halganyoo ku hawo geeraarye
 Hadhuudhkaa ka badan foosyadii haadda loo wadhaye
 Nin walaalkii boqontuun hayaa heeggi socon waaye
 Innagaa hallaynaye Qarbiga haanka kala gooye
 Kolkii uu ka haajirey bariye hilinka dheer aaday
 Halkuu rabo gumaystuhu ku sheeg hadalladiisiye
 Isagaa horseedaye xornimo sooma hoyateene
 Nin kastoo hagaag wada abaalkiisa wuu heliye

Maantana hiyiga Geeska waa loo hanweyn yahaye
 Rag horuumar jecel bow kacoo lagu halleeyaaye
 Hoggaanshuu rabee shicibkayagu waa horuusocode
 Wixii naga habsaamiyo dan baa haatan loo kacaye
 Ka hakade gumaystuhu waxay ku hammiyaayeene
 Kolkay dawladeennu hirgashay naga hulleeleene

Hantidii na deeqdoo dhulkii maanta waa hodane
 Hoggii amahda lagu sheegayiyo hadalkii beenowye
 Annagaaba hibo siinna qaar noo halaanhalaye
 Halkii la arko shirarkaan tagnaa haybad leennahaye

Rag halleeyey amarkuu lahaa ceebi waw halise
 Nimankii hadhayn jirey kursiga nama hor-joogaane
 Halkii nabadi taallan khalqiga ugu horraynaaye

Hidduu damac u yahay dawlada hodanka sheegtaaye
 Waxay u hirdamaayaan dhul aan gaadhin heer sare'e
 Hannaankaa u kala gooniyee midiba waa haabe
 Nin masaalix kugu haysta iyo halabe mooyaane

Ninna inuu adduun kuu huraa waa hal soo gudhaye
 Ninbase mid u habboon baa jirtuu ku hiyi raacaaye
 Dar baase ku holliyoo waxaan ku qaban kuu hadoodila'e
 Haddii aanad 'hus' odhan qiimahay hoos u ridayaane
 Wuu daba higsanayaaye Jarmali hiirto ma lahayne
 Waa waxaa Ameerikaba hawirey cadho hinaaskiye
 Weli way hibtaan faalladay ku hindisoodeene
 Nin kaloo handadayow ma jiro waxaad helayaaye

Dadkayagu hubaal fahamka way ugu horreeyaane
 Hilaadday gartaan roobka da'a Hiij intuu yahaye
 Habaaska iyo qiqaan naqaan kii ku hoos jira'e
 Nin haben far keli taagey baan hees ku werinnaaye
 Horu-arag tukaan leennahayiyo daymo haad-adage
 Ninna na lama helo tuuryo uu soo hummaajiyaye
 Hamhamtaan ka garannaa dibnaha hadal la'aaneedee
 Nin kastoo humbaallaynayaan 'hooy waryaa' nidhiye!
 Himhimowgu meeshuu ku jiro wayska hubinnaaye
 Nin keliyoo na hoosaasiyaan hooyadiis dhaline
 Ma halmaami karo xaalkayaga hayb nin noo lihiye

Hunnufaa dhurwaa iyo dawaca daba hadaaqaaya
 Midna inuu dagnaan naga helaa waa ka habartiise
 Ma hanyarine waxaan tiigsannaa heegadaa sare'e
 Halka dhexe xayaad inaanu nahay waa hurti la'aane
 Sadiiqse nala heshiiyiyo cadawga boqonta heeraaya
 Mid waliba halka u waajib ah buu naga helaayaaye

Gobannimo ninkii haybiyaan 'hoo' gacmaha nidhiye
 Hindiya iyo Bakistaan markuu joogey hadalkoodu
 Ma hamrane codkii baannu nidhi nagu habboonaaye
 Hawlihii Rodhiishiya markii la isku haaraamay
 Hindisahayagii baa helay qabuul hirashadiisiiye
 Halhaleel u yidhi 'Fiitadii'Hiid intuu baqaye
 Waa hadafkayga inaannu tacaddi ka hor-nimaadnaaye

Inay guul helaan Carabtu waa u himbilyoonnaaye
 Xidhiidh noo horreeyaa jiriyo haab islaamnimo'e

Hadnaba aamin ma lehoo Qarbigu waana la hubaaye
 Nin ku diley hadh kuma geeyo oo horeba loo sheegye
 Kuwaan hawl-wadaag nahay ee Ruushanku hoggaansho
 Horumarinta iyo hiiladaba waan kala helaynaaye
 Umana handanno'e shaqadayada waan hirgelinnaaye
 Iyagaba hantidu waa yar tahay waxay ka haystaane
 Kuuriya waxay hidin karaan la hakan maayaane
 Hagar li'i kolkii laga arkiyo daacadda hagaagsan
 Ha-noolaado 'Shiinuu' dadkii haatan leeyahaye
 Ka hufnaade dawlado kalaan uga hanweynayne

Afriiqaya halkay tahayba way hilib wadaagtaaye
 Waysugu hilowdaa dantiyo heerka guudnimo'e
 Hayeeshee dhibaha hoose iyo hawsha gudahooda
 Weli kuma hammiyayaan inay kala hagaajaane
 Hanti anu lahayn ruux hadduu waaya badan haysto
 Hagar li'i inuu dhiibi karo waanu hidinayne
 Kan lihina sidaa kuma hadhoo waa halgan u joojee
 Walaalaha heshiyaa mar uun bay libinta hooyaane
 Rag iyaguba haad eegato ah oo dhac kala haysta
 Inay baadi wada haybiyaan waa hal aan dhicine
 Ninba wuxu hayuu kii lahaa hoo yidhaa wacane
 Haddii kale is raacu waa u halis godob horoo taale

Inkastaan siyaasado hammiga ka hiyi faalooday
 Oon qoloba dawgay hayaan hore u soo sheegay
 Hawraartu uma jeeddo axad loo halaan-halaye
 Habka umamka iyo xaal adduun waa hundo ogoowe
 Waxba yaan heblayn dawladaha hayb kastay tahaye
 Waa hogatus waxa aan idhi iyo heeri-guudnimo'e
 Wixii hadhay hal igu waajiba oo teenna ku habboona
 Layskuma hallayn karo waxaan muruqu soo hoyne
 Hadduu aadanuhu wuxu hayoo hibo ah kuu dhiibo
 Ninkii gacan la hoogaansho sugey gaajo waw halise

Hurdo iyo mucaawimo ajnebi horeba loo eedye
 Himmad iyo dedaal wada jiraan hodan ku gaadhnaaye
 Ninna kuma harraad baxo biyaha hoo la leeyahaye

**Waxaad ka hirqataa labada sacab waxay haleelaane
 Inkastaan tallaabo hor leh iyo kaalmo badan hayno
 Weli waa horraysaa rugtii loo horseed tagaye
 Hoobaantii wax inooga hadhay hawlaan qabanaaye
 Kolkii uu raggii hore hayuu habacsanaa xaalku
 Kuwaad u handanayseen hadday idin hoggaansheene
 Ku hanuuna waataa xornimo haanta loo culaye.**

TAARIIKHDA AADMIGA

Sannadkii 1972-kii ayuu gabayganina ahaa. Nuxurka gabaygu ka hadlayaa waxa uu ku saabsan yahay in kala dambaynta, ilaalinta cadliga iyo socodsiinta sharciga, xasilloonaanta iyo habsami u socodka hawlaha dawladeed u baahan yihiin awood iyo xoog dhaqan geliya oo laga waabto. Dhinaca kale waxa uu wax ka tilmaamayaa qiimaha isku duubnaanta iyo wada jirnimada iyo guuldarrada tafaraaruqa iyo kala taggu leeyihiin.

Danta guud yagleelkeeda iyo taabba gelinta hiraalka ummadnimo ayuu Xaajigu gabaygiisan ku iftiiminayey, waxaanu Soomaalida ku farayaa waxqabsi iyo dedaal lagaga kaaftoomo in loo gumooba gacan hoos dhigashada kaalmada shisheeye. Gabaygu waa wada hummaagyo iyo qurxiyayaal wada farshaxan ah oo xigmad ku wada xiddaysan. Waxa uu yidhi:

**Taariikhda bini aadmigee tirada weyn gaadhey
 Wixii taliyey xoog buu ahaa taniyo Haabiile
 Marna lama tax-gelinayn daciif toog¹ la joogaba'e**

**Weli taqiya² sheekh taa'ib ah³ iyo Nebi tansiil⁴ keenay
 Midna looma tudhin inaan warmaha lagaga tiinbayne
 Sharcigaan quwadi tiirinayn meella tegi waaye
 Wax taxaaba diintiyo cadliga toobigaannada'e⁵
 Gartaan moote taageerahayn tororog⁶ weeyaane
 Ta qudhay maqlaan waa madfaca maaha tooy hadale**

In kastuu mabda'u toosan yahay tamar hadduu waayo

Waxba cadawgu kaagama taro'e taadu waa madhane
 Xaqaan taag lahayn lama helo iyo toogo kaa dhimane
 Tuuryaaba lala gaadhayaa teenna qaar maqane

Tu kastaba ha joojee khalqiga tahan Ilaah uumay
 Tagoog wada shaqeysiyo cilmay tamar ku yeesheene
 Hadday iniba meel taagan tahay tahar ma gooyeene
 Ummad kala tagtaa lagu falaa tii la doonaba'e
 Waa tanay Afriiqiya badhkeed weli la taahdaaye

Mar haddaynu toosnoo wixii tegey la maydhaabo
 Oo Tawraddii iyo shicibba loo tartamay hawsha
 Tallaabada in hore loo dhigaa waa tu waajiba'e

Ragannimo turxaan li'i ma jiro axad ku taamaaye
 Tubta sharafka loo maro wax yaal taar biroo adage
 Tog cidhiidhiyaa kaa xigiyo tuur libaaxyo lehe
 Tayeyso iyo dhiirraad cabsida kaga tallowdaaye
 Tu kastoo bilow ahi dhib ways kala timaaddaaye
 Tun xadiid ah iyo bay rabtaa ruuxan loo tudhine

Tanka waxa ka weyn baa casmiga lagu tammeeyaaye
 Ummad taqaddum doontana mar way turunturrootaaye
 Taas baa digniin laga bartaa taxaddir eegmada'e
 Tu qadhaadh adoo soo maraad tii san garataaye
 Tanba maanta lama waafaqeen tii horaan dhicine

Markuu reer hayaan dheer tagee tabaqle loo guuro
 Isagoon dhibaatoon ma dego guri tigaad weyne
 Tu yar maaha qoom tamanniyoo ta'akhur diidaaye

Ninka hawd qadhaabka u tagee tiigsadaa yicibta
 Midkuu taabo yidhi waxa ku mudan toban fallaadhoode
 Malab kalama tago niman shinnidu tiinbin miciaaye
 Tiirada adoo buur koraad tahan ku xiiqdaaye
 Kolkaad guudka taw uga tidhaad taada bogataaye

Tawfiiqdu waa urur kolkii laysku tiirsado'e

Isu tegid dugaal waxa ku filan tuu aboor falo'e
Taagtaad ku aragtaan guryuu tahan bineeyaaye
Ninna ugu ma tago oo qalcado teedsan buu galaye

Qudhaanjaduba geeday taftay tacabka geysaaye
Taana waxay u dhigataa markay dhibi timaaddaaye
Tamartu waa dedaalkiyo kartiye maaha turuq weyne
Nin laxaadku taam wada yahow taajir baad tahaye
Tagooggaagu waa hodan adoon taagta maanicine
Aadaan ruuxna taakulo ka sugin taada kula soo bax

Culimada wax loo tirinayaa ta'akhur weeyaane
Kitaabkii wax lagu tuugi jirey tii hallaga daayo
Ninka taako taakiyo diraac tii walba u jooga
Ee sida aqmaar togan hawada tahani duulaaya
Inta uu carshiga tagahayuu kor u taraaraayo
Dhulkii wax ha ku taro suufigaa timaha dheereeyey
Macdantaa arlada taalla ee meel kastaba toosan
Rag ninkii karaamiyo tufloow teenna ku hagaaji
Turaabkeenna dahab baa ku jira taa hallagu gaadho

Tanaan maanta qabannaa berray tahay asaaskiye
Dhasheennay caqiibo u tihiyo tii ay mahadshaane
Tagoogada kan weli kaaga jira tacabkii weeyaane
Taaduun ha eegine dantaa taabbayeelka lehe

Haddii aad wax tabanayso waa inaad tilmaantaaye
Tiraab aad la yeedhiyo waraaq boosta lagu tuuro
Tii aad samaysaba jawaab toosan baad heline
Mar haddaad tabaaliyo dhibiyo tawsaan jirin sheegto
Oo aad tuhun abuurto iyo ceeb kala tagnow jeeddo
Inaad cadow dhulkeennii u tahay taasi waa marage

Waxaad tahay tacluusiyo jirradu nimay taftaafeene
Inaad toobbad keentaa ka roon taad i leedahaye
Kula taliyey waanaduna waa tii walaalnimo'e
Shaydaanka kugu taagan baan kaaga tudhayaaye
Tambiih baan ku siiyiyo xaqii taabudka ahaaye

Wixii uu Iblays kugu tufaan tuur ku leeyahaye

**Mabda'a toosan iyo wada-jirkaan taabac leeyahaye
Itixaad inoo tamar galaan tiiri leeyahaye
Tuna adoon maqlayn faalladaad igu taqdiirayso
Ma toгна'e malaha waxa ku yidhi tuug af-dheera ahe
Tiraabkii jinkaad maqashay iyo daasadduu tumaye**

**Dayaxoo caddadu taam u tahay oo tahan ka nuuraaya
Gudcur bay la tahay nimu indhaha cudur ka tuuraaye
Tallaahaan ku dhaartaye haddaad taa ka hadhi waydo
Taawintii cuquubada dalkiyo tawsta waad dhimane.**

- .....
<i>1. Toog:</i>	<i>xilli, wakhti ama duruuf lagu jiro</i>
<i>2. Weli taqiya:</i>	<i>weli Alle ka cabsada</i>
<i>3. Sheekh taa'ib ah:</i>	<i>sheekh caalim ah</i>
<i>4. Nebi tansiil sheega:</i>	<i>Rasuul xujo iyo kitaab la yimaadda</i>
<i>5. Toobi-gaanno:</i>	<i>qoryo darandoorri u dhaca (hub)</i>
<i>6. Tororog:</i>	<i>badal-tiro badan</i>
- .....

WARQADDII SUWEYSARA

Suweysara waxa looga jeedaa dalka Zwitserland oo aan isagu ka mid ahaan jirin labadii gaashaanbuurood ee Warsow iyo Nato. Waxa waddankaas ka hanaqaaday Bankiyo madaxda adduunku, siiba inta badan kuwa dunida saddexaad, ay ka furtaan xisaabaad qarsoodi ah oo ay lacago badan oo ay lunsadaan ku kaydsadaan.

Sida gabaygani soo bandhigayo malaa bangiyadaas ayaa xidhiidh la soo sameeyey hoggaamiyihii kacaanka Maxamed Siyaad Barre intii uu sumcadda lahaa, dadka intiisa badanina ku taageersanaayeen hannaanklii uu wax u wadey. Gabaygu waxa uu tilmaamayaa diidmo uu Maxamed Siyaad ka muujinayo warqad uga timi Zwitserland oo sida gabayga lagala soo dhex bixi karo ka hadlaysa arrimo sir ah oo dhaqaale la xidhiidha. Arrintaas diidmada ah ayuu gabaygu ku bogaadinayey odayga, isaga oo tibaaxaya in qolyihii hore ee la inqilaabay ay si sahlan hoggaas ugu siiban lahaayeen.

Waxa kale oo gabaygani soo gudbinayaa hadimooyinka kala tagga, tafaraaruqa iyo khilaafka ka dhasha iyo qiimaha ka siyaada wada jirka, is maqalka iyo kala dambaynta. Tusaale waxa uu soo qaadanayaa Israa'iil iyo Carabta. Dhawr milyan oo boqollaal milyan cadaadis iyo cabudhin ku haya!

Ugu dambayntii waxa uu madaxdii xilligaas uga digayaa gabaygu in la qaado dariiqyo weecsan, isaga oo tibaaxaya in ay jiraan mas'uuliyiin durba qarda jeexaysa oo u dhololaysa laba-eefkii iyo sed bursigii ay u barten. In weedhaaminta iyo hawadinta talada iyo hawlaha qarannimo laga ilaaliyo waxyeello oo miyir wax lagu wado, ayuu gabaygu tibaaxayey. Sannadkii 1972 ayuu curtay, waxanu yidhi:

**Waabihii khalqiga lagu dhacaye lagu waxyeelleeyey
Oo madaxda lagu wiiqi jirey waxay adduun hayso
Waallida Suweysara Siyaad weedh u soo dira'e
Wuxu qariyo iyo bay rabeen waxay ka qaataane
Nin kalsooni shicibkiis wato weeran baa helaye**

Goortuu waraaqdii akhriyey weri sirtoodiye
 Dar kalaa ku waafiqi lahaa waxay u sheegeene
 Waa kii wargeysyada ku qoray waxay yidhaahdeene

Waayeelladii buu digniin siiyey waafiya'e
 Warkoodii ku noqay caalamkii waaga daalacaye
 Wadhi baa ka raacday iyo ceeb waxay sameeyeene
 Isagiyo rag badi waafiya oo Golaha weyn jooga
 Wacad bay galeen daacadnimo in aanay weydayne
 Ameerikaba "wax noo qariya" bay sharaf ku waayeene
 Iyaguba wixii kaga dhacay bay cadho wareereene

Waddankii hagaajoo dhulkii waa widhwidhayaaye
 Wadeeciyo abaartiyo jirradii Weyne naga saarye
 Mabda'a lagu walaaliyo xaq baa laysku waafaqaye
 Waa wada-jir guushuye ninkii waaya baa luma'e

Wax yar oo Israa'iila baa waalay carabtiye
 Waa boqol malyuun nimanka ay kaga wareersheene
 Wedkoodii khilaaf baa noqday sharaf ku waayeene
 Wanaag ma arko shaydaan nin ay ficil wadaagaane
 Waddadii habboonayd kuwii gooni uga weecday
 Oo wacad Ilaahood ku furay waajibkood hele'e

Ha la waayo Soomaali nimaan wadin islaaxeede
 Dadweynuhu wixii loo qabtiyo garey wanaaggiye
 Maskax wada hanuuntiyo shaqaa la isku waanshaaye
 Darse wadaa'if waaweyn hayoo weecsan baa jira'e
 Halkii geedka weyn laga jaraa weli xasyaallaaye
 Nimankii wax boobka u bartaan waafaqayn xaq'a'e
 Nin dherгаа baa dhibaataada wadoo waayey laba-eefe
 Iyagaysku wadaree ma jiro waxay maqlaayaane
 Wacyi baa dadkii yeeshayoo waayihii aragye

Waddankii sidaad u horkacdeen wahankii soo dhaafye
 Werwerkiyo dhibaatooyinkii waa san baa xigaye
 Ka waantowney 'way' iyo haween weercad loo xidhaye
 Intaad wada jirtaan baa xornimo waafi noo tahaye

Nin waxyeelladiin doonayaba waayir haw go'o'e
 Markaad talada weedhaamisaan haysla waayina'e
 Wax kastoo dadkiinnii fartaan way la weyn tahaye
 Weynaha Ilaah iyo Xaqaad weheshanaysaane
 Wada shicibka guri khayr qabaa wax u horseeddeene

MABDA'

Gabaygani waxa uu muujinayaa fikradihii uu Xaaji Aadan Af-qallooc ka haystey hawadinta hawlaha dawlad casri ah oo raacaysa majiire ka duwan habkii tolalka iyo hiilada qabyaaladeed ee Soomaalidu u dhaqnayd, isla markaana lagu ballaysimay dawladihii talada waddanka mayalka u soo qabtay sagaalkii sannadood ee gobannimada ka dambeeyey. Markii ay askartu talada inqilaabka kula wareegeen waatay qabyaaladda dagaalka ku qaadeen, una jeesteen in ay dadka u hawl geliyaan horumarinta dalka. Waddaniyaddii uu haddaba Xaajigu ku tilmaannaa waxa ay la fal gashay arrintaas oo si weyn u soo jiidatey, gabayganina waxa uu ka mid ahaa gabayadii arrintaas ka curtay. Waxa uu gabaygu soo baxay 1972, waxaanu yidhi:

Hubka soomajeestuhu sitiyo holaca baaruudda
 Nin loo soo hagoogaaba waa ku hafanaayaaye
 Nin hayaanka naga reeb yidhow waanad helahayne
 Soomaalidii waa hal qudha waana la hubaaye
 Hog dheer baa qabiilkii la dhigay hibashiisiye
 Horee looga maray tacasubkiyo hiilki reeraha'e
 Ninkii taa isku hallaynayow waa habeen dumaye

Hayaay iyo kursaa layga dhacay haatan la illowye
 Hebel baa la diley iyo ma jiro haad wax cunayaaye
 Shicibkii la hoosaasin jirey hele xaqiiqdiye
 Mabda' lagu hanuunshiyo dan baa lagu hoggaanshaaye
 Ragaan saacad ka habsaaminoo hawl karaa wada'e
 Hurdadii ka toosiyo fashilka hadimadiisiye
 Hannaan dawladnimo oo taqaddum laa loo halgamayaaye
 Durba waxaanu haabhaabannaa heerkii Shiinaha'e

**Hinqadkaannu boodniyo warkay Qaaradduba hayso
 Hiyiga maanta Geeska Afrikaa loo han weyn yahaye
 Rag horumar jecel baa wadoo lagu halleeyaaye
 Hadba madaxda qaar bay mid uun hibadu raacdaaye
 Halkii Naasir waa kaa Siyaad haysta jagadiiye
 Ha-noolaado hanad daacadaa noo horseeda ahe.**

MURTIDA HADALKA

Siyaalaha kala duwan ee noolayaashu farriimaha isugu gudbiyaan ayuu Xaajiga gabaygan wax kaga taataabanayaa. Faraha, indhaha iyo xubnaha kale ee jidhka qaarkoodba wax baa la isugu gudbin karaa, waxse taas ka xoog badan hadalka oo si qotodheer la isugu fahmi karo. Soomaalida dhaqankeeda hadlaaga ahi si xeel-dheer ayuu weedha codaysan u adeegsadaa, waxse Xaajigu gabaygan ku muujinayaa in xuruuf Laatiin ah oo 31 ka kooban oo qoran hadda hadalkii yeeshay oo qoraalna ka mid noqonayo isirrada muhiimka ah ee Soomaalidu ku wada xidhiidhayso. Libtaas weyn oo ku beegnayd hirgelintii qorista Farta Soomaalida ayuu soo bandhiggeeda Xaajigu gabaygan uga gol lahaa, waxaanu curtay sannadkii 1972. Waxa uu yidhi:

**Muwaashigu wuxuu kugu gartaa midiyo heestiise
 Muyuusigiyo foodhiduna waa shay macaani lehe
 Wax carruurta madadaalo tara miday taqaannaaye
 Miyuul faraha lagu taago oo meel maraa jira'e
 Maacuunta bahaluhu wid bay marar ka waabtaane
 Intaasuba mafhuum weeye iyo maamul gooniyahe
 Maqsadse laguma gaadho iyo dantii loo muxtaaj yahaye**

**Hadal waa murti iyo faallo iyo wariyo maadayse
 Iyo waxa baryada lagu masliyo duco la muujaaye
 Midna waa calaacal iyo baroor ay murugo keentaaye
 Intaasaa codka u muula oo lagu macneeyaaye**

**Mataanaha xuruuftoo soddona waa midh waxa dheere
 Hal waliba milguu leeyahoo odhaah ku muujaaye**

Maskaxda iyo laabtiyo wadnaha meel kastaba ruuxa
 Sida ilaha maaxduu xubnaha ugu mushaaxaaye
 Xididdo murugsan mawjado bad ah iyo maylinaa wada'e
 Dalqaduu ku kala miirmo buu mudan ku yeeshaaye
 Hadba maanku wuxuu doonayaa soo mufhuum baxa'e
 Kolkaasuu af lagu maamuliyo muhindis doonaaye

Carrabkaa midiidin u ah ooy dibintu miistaaye
 Mudaabaqo qorriin iyo higgsaad labada meeloodba
 Laatiinkaa munaasib u ah oon lagala maarmayne
 Muslinimo iyo luqoo la qoro midiba waa xawle
 Ninkii muramka doonaa si kale wax ugu muuqdaane
 Macrifiyo aqoon wada jir ah iyo maahirraa dhigaye
 Mintid iyo dedaal baa ku wacan meesha uu tegaye
 Waa magaca Soomaaliyeed dhaxal u meel yaalle
 Mabda'ii cilmiga lagu dhisuu noogu meel maraye
 Madaxda iyo Golaha nagu amraan mahadinaynaaye
 Eebaw muwaafaqo na sii Maalig baad tahaye.

SALUUGLA'

Sannadkii 1973 waxa arlada Soomaalida ka curatay Silsiladdii maanseed ee la magaca baxay Siinley oo ku saabsanayd dhoollatusyo af iyo suugaaneed, iyo sarbeebo siyaasadeed. Hal-abuur gaadhaya dhawr iyo toban maansoole, ayaa silsiladdaas isku haleelay oo foodda isku daray. Waxa gabyaagii Siinley ka qayb galay ka mid ahaa Alle ha u naxariisto'e abwaankii Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc) oo kaga qayb qaatay masafadan Saluugla'. Cabdi Aadan Xaad (Qays) ayay Saluugli uga jawaabaysaa tixdiisii Suubban ee mudduciga ku ahayd tii Maxamed Ibraahim Warsame (Hadraawi) ee Saharla'. Hal-abuurka Siinley ku wada hadlayey waxa kale oo ka mid ahaa: Siciid Saalax Axmed, Alle ha u naxariisto'e Ibraahim Saleebaan aw Maxamuud (Gadhle), Maxamed Xaashi Dhamac (Gaarriye), Maxamed Cabdillaahi Riiraash, Xasan Cilmi, Alle ha u naxariisto'e Cali Saleebaan Bidde iyo iyana Alle ha u naxariisto'e Caasha Jaamac Diiriye oo ahayd gabadhii tarraxaysey hal-abuurkii laboodka ahaa ee Siinleyda.

Maansooyinka Siinleyda waxa ka mid ahaa oo loo aqoonsaday ibo-furkeeda:

Waan soo socdaa kow dheh
Waxna waan sidaa laba dheh
Saxarlaay ha fududaan
Samir yeelo weligaa
Tixdii laad (Hadraawi)

Iyo tii labaad ee tan hore jawaabta u ahayd ee Cabdi Qays lahaa:

Waxay Saxarli kugu tidhi
Ninka soo socdow joog
Waxaad soo siddana celi
Anigu waan sal fududee

Saluuglina waxa ay tidhi:

Cabdaw waysa seegteen saaxiibkaa Hadraawiye
Sababtana adaa laan garan siduu u jeedee
Faalladii sirta ahayd si kalaad u fahantee
Taladeenna siman baad suul-dhabaale mooddee

Sogordiha iyo caddaankaad kala saari weydee
Bishiiyoo saddex ah baa soddon kula ahaataye
Sagal baad daruur mooddey saakaba da'aayee
Surwaalkuu lahaa gabaygu adigaa ka saaraye

Waa sixirka oo kale si xun wax u tilmaamee
Sufuhada¹ iyo doqontaad dariiq uga samaysee
Su'aal adiga kaa weyn sahal looma celiyee

Adigaan dawada sidan maasha² lama saraaye'e
Nin shimbiro sabaayaa wadhaf kama sanqadhiyee
Hashii aan sedkeed gaadhin sidig laguma sheegee
Lama socotid Sugulliyo saaxiibbadiisee

Sidii subagga loo helay salow³ baa bilowdaye

Haddii timaha lagu sugo madaxu saxar ma qariyee
Sidaadow maqashay mooyee dhakadaa la seemaye

Waa sixinta sharafted soori inay dhammaatee
Saryankiiba⁴ waa halis sidan maanta joogta'e
Ninkii curuqa⁵ siday baa sed-bursiyo doonee

Saxarlaay ha fududaan sidaad mooddey maahee
Siddida iyo heelladu waa wax kaa sokeeye'e
Sooyaanka aad tidhi marna samay ma waayine

Ka sidaana ma hurdee sooma-jeeste weeye'e
Ma seexane Cambaro Sagal samaday u booddaye
Sahankeedu wuxu gaadhay saxalkiyo⁶ mariiqee⁷

Subax noolba waxa jooga saacad qudha ma mooga'e
Samrina mayso jeeray suubban u ciyaartee
Siciida iyo Deeqina sacabka way ka boodiye
Wuxuu soo sidaa odaygu waa siyaakhadoodee⁸

Siinka iyo saadkaad kala saari weydee
Ninka soo socda ha celin sarbeeb weeye heestuye
Wuu soo socdaa kowdhe waxna wuu sidaa laba dheh;
Saxarlaay ha fududaan sidaad mooddey maahee.

- .....
1. Sufabada:	<i>kuwa aan afkooda xumaba uga tudbin</i>
2. Maasha (maal):	<i>cudur fiixda oo kale ah oo gaar abaan xoolaba ku dhaca</i>
3. Salow:	<i>qaylo dheer oo dhiillo sideen ah</i>
4. Saryan:	<i>labka Biciidka</i>
5. Curuq:	<i>cudur caajiska ka dhasha</i>
6. Saxal:	<i>1. xiddig 2. cashi iyo xanuun</i>
7. Mariiq:	<i>xiddig</i>
8. Siyaakhad:	<i>qurxin</i>
- .....

MIYAAN LAYS DULMIYIN

Gabaygani waxa uu ahaa horraantii 1970-nadkii. Waxa uu Xaajigu si ballaadhan ugu soo gudbinayaa muddarrooyinkii badnaa ee sagaalkii sannadood ee gobannimada ka dambeeyey ay ku tallaabsadeen nimankii hoggaanka iyo talada dalka u kala dambeeyey, taas oo ay ahayd in markii dambena laga feejignaado. Dhinaca kalena waxa uu ka soo dhowaynayaa isbeddelladii waddanka ka dhacayey oo ugu muuqdey in ay daweynayaan haarihii iyo caabuqyadii dadka maanka kaga yaalley. Waxa uu yidhi:

**Dubaaqooyinkii nagu dhiciyo diiftii nagu raagtey
Nin kastaa hadduu dib u fekeru waa damqanayaaye
Ma doonaynno dib u gaabin iyo diliyo laaluushe
Miyaan lays dulmiyin oo sharciga laga dabayl raacin,
Miyaan doorashada faasidka ah duunyo lagu iibsan,
Miyaan reer miyiga laysku dirin dibadda guuraaya,
Dabka miyaan la siin baadiyii nabadda doonaayey,
Miyaan laysku dilin saanadduu dirayey waayeelku,
Miyaan daacaddii iyo runtii beenta laga dooran,
Danaystiyo afmiishaar miyanay dad ugu fiicnaannin,
Doonyuhu kootarbaan miyanay soo daldalahaynin,
Dibitaati kaan wadan miyaan shaqadii loo diidin,
Dad ninkii la dhaco xadhig miyaan loogu darahaynin,
Dedaal inan faqiir dhalay miyaan kii dibbiray qaadan,
Miyaan diinta magaceeda shilin lagu dillaalaynin,
Dariiqyada miyaan tuugo iyo colalka loo daynin!**

**Dacwaduhu miyay lacag ahayn laysku daafacayo,
Dabagaab miyay na xukumayn gaadhi lagu doono,
Distoorka iyo qaanuun miyaan doolarka ahaannin,
Dadku wuxuu filaayiyo miyaan nololba loo diidin,
Nin damiir leh mooyee miyaan ruux la dayi waayin,
Dibjirkiyo agoomihi miyaan dibadda loo tuurin,
Dalku halis miyaanu gelin intii dawlad lagu sheegay,
Sawkii sidaas wax u debberey dibusocdihii mahaa!**

Haddaan lagu dirqiyin Xooggayagu amar ma dooneene

Dadweynuhu markuu qayliyuu maamulka xun diidey
 Oo dawladnimo halis gashay qalabka doonteene
 Wax ma diline ceebtii horay naga daweyeene
 Degdegiyo kartay wax u qabteen daacadda Ilaahe
 Nin dafiri karayaa ma jiro inay dadaaleene
 Dalkii baw markhaatiya siday wax u daryeeleene

Ishtiraakiyaan doorannoo diidnay kala sooce
 Dadkii hawl-wadaag buu noqdoo arag dariiqiye
 Dabaqad iyo laandheer ma jiro axad ku doodaaye
 Qudhii kelidii nolol doonayiyo daaqsadaa dhacaye
 Ka dawowney qololo wax badan dilayey Soomaale
 Dabcigii gumaystuhu na baray dabarka loo gooye
 Isticmaarkii nagu soo dirraa duubey gogoshiye

Wax kastoo dhulkii doonayaa loo dagaal galaye
 Daaraha ebyoomaa ka badan doogga soo baxaye
 Dumar iyo rag hawl wada jiraa loo degdegayaaye
 Dabkii baxayey laga raysey iyo coliyu duullaane
 Dunidii ammaan noqotayoo laysku soo durugye

Dhaqankii daboolnaa haddeer daaha laga qaadye
 Afkii layska daayaa qormoo buug ku daabacane
 Fankaa daawashada looga yimi dalal shisheeyaade
 Afrikaanku waa nagu daydaan dunida joogaaye

Danbas buu dhaqaaluhu ahaa dayna weheshaa
 Maantana bunuugtaa dafoo duunyadaa badane
 Dadba sharafkayaga waa ogyahay xaalka dibadaaye
 Derejada labaad Uunadaa¹ Caabbi² loo diraye
 Dacdii webiga laga soo xidhaa deeqday aradkiye
 Durraa iyo gallaydaa batoo dalaggii xoogowye
 Dahabkiyo naxaastii la helay muunaddii dira'e
 Badda daakhilkeeda batrool sahan ka doonnaaye
 Dusha waxa ka muuqdiyo wixii daafta ku xambaaran
 Dalka inaynu kala soo baxnaa loo diyaar yahaye
 Dayaxa inaynu gaadhniyo cirkaa laysku deyayaaye
 Doc uga baydha yuu idin la tegin shicibku waa daade.

-
- 1. Uuniyada: UNO, Jimciyadda Qarammada Midoobey*
2. Caabbi: Cabdiraxiim Caabbi Faarax, ku xigeenkii
xogbayaha UN ee Xilligaas
-

XILLIYADA

Gabaygani waxa uu ka hadlayaa wakhtiga ama xilliyada iyo cimilada, xiddigaha iyo maluugta, cilmi felegga iyo saadaasha hawada, roobka, abaaraha iwm, iyo xidhiidhka ay la leeyihiin nafleyda iyo noolayaasha kale dad iyo duunyaba. Gabaygu waxa uu tilmaamayaa in xilliyadu ay u kala duwan yihiin sida ummaduhu dhaqanka iyo hiddaha ugu kala geddisan yihiin. Aqoontaas uu soo gudbinayo ka sakow waxa uu kaydinayaa kelmedo badan oo qaarkood aan dad badani isticmaalin iyo kuwo kale oo iskaba tasoobay. Sannadkii 1972 ayuu soo baxay, waxaanu yidhi:

Caddaan iyo madow uumiyaha ciid kastaba jooga
 Ummad waliba curuf¹ gooniyiyo caaday leedahaye
 Soomaali camalkeedu waa cuuday dhaqataaye
 Cindigooda sebenkaa afara qaarba cayn yahaye
 Mid kastaba arrin u caana baa lagu la ceeshaaye

Gu' cusbaaday dhawr xaaladood baw calaamadahe
 Caqrabkiyo² lisaankoo dhacay laxuhu³ ciiraane
 Cadceeddaa kul badan yeelatood cago gubyootaaye
 Cishaa iyo allaylkuu dhacaa foore⁴ ciid lihiye

Marka luga casaha xiid⁵ yamuu ciyowgu sheegaaye
 Wax curraafku⁶ daydada⁷ arkaa goor cawaysin ahe
 Cir-guduudda⁸ sagal muuqday buu ku cimro qaataaye

Baddoo caratay baa mawjadaha caad ku ururaaye
 Kolkaasay daruur caafimaad soo cammirantaaye
 Fad cadiyoo nuglo casuus⁹ lahoon ciira laa yimide
 Heegada carcoorriga¹⁰ markuu galuhu¹¹ soo cawdhsho
 Cashadaa inuu hooro waa shay u caada ahe

Cirshinkuu¹² ka yeedhaa gumburi¹³ caawaduu di'iye
 Hogol caal madow iyo marsaa¹⁴ coonka¹⁵ kuu yimi'e
 Calcalyada¹⁶ oo an dhicinoo ufadu ciidda saxar-qaaddo
 Cayn bay bidh-bidho leedahoo¹⁷ way ku carataaye
 Marka galowgu ciyo fiintu way kala carrowdaaye

Cishadaa gu'-sooruhu¹⁸ da'aa la cokonaadaaye¹⁹

Cariskoo idaha laga furay canaha daadshaane
 Cosobkiyo²⁰ naqoo soo baxay darar cabaaddaane
 Tan yar baa canqaratay duqduna²¹ riigta²² ka cuntaaye
 Cawl iyo sagaaliyo wax xiga coomir²³ karameede²⁴
 Intaasuu barwaaqada cunaa ku cayilaa reere
 Kolkaa cadar-xagaa²⁵ iyo dabayl ciirala dhaca'e

Curubta iyo geedii baxuu wada caddeeyaaye
 Caws biya leh baa lagu hirtaa cuudka naafaca'e
 Halkii cimidha²⁶ iyo kaymahaa Culus²⁷ la geeyaay'e

Hadduu cirirku²⁸ soo galo hawadu waa celcelisaaye
 Cir Samuulad²⁹ degay waa kanay odayo caayaane
 Haddaanuu cillayn³⁰ dayrtu waa caano badanleeye

Cashaday dab-tuur tahay tiray dib u cusbeeyeene
 Cawarkoo tisciinaa badaha laga cabsoodaaye
 Maruu cadadku gaadhaana waa caado haysimo'e³¹
 Sumalkii cillaallaan³² jiraa Caalmadow³³ mara'e

Cadaw weeye jiilaalku reer calalis doonaaye
 Haddii aan wajiinuhu³⁴ cartamin adhigu caatowye
 Halkii ceel ah iyo tuuladaan cidi ka maarmayne
 Danbar-same³⁵ caweer lehiyo xays cawlan baa xigae
 Ceeryamaadaa³⁶ marar da'day caluhu doogtaane
 Caska waaga³⁷ nedadaa³⁸ guryaha lagaga cawdaaye
 Markay cagaha laabtaan wax qoya cawda debed taale
 Taasaw calaamada naqow³⁹ cidhib go'aagiye

Curufka mahrajaan waa kolkaan ciidda qodanaaye
 Coboshiyo⁴⁰ galoolkuu maraa xay casuus lihiye
 Casarka iyo subaxay shinnidu calafka doontaaye

Cirroolaha habeen tirinayaan caawadaa ledine
 Cashada labada boqol buuxsantaa dirir cadceedshaaye
 Toddobkoo habeenkaa curtaa waa cawa adduune

**Haddii kale wuxuu ka cabsadaa cadaw kaliileede
Markuu dirir caad soo degdego baw caqiibo ahe**

**Caqli iyo hidde u goonniyey ku cammiraayeene
Caweyskey Faraacidu dhacday cadad yaqiinneene
Cilmiga faalka iyo mooraday kala caddeeyeene
Wax culays ah kuma hayn jabiyo cudud kabniinkeede
Wax kastoo cajaba bay barten caynka loo wado'e
Annana kuma ciyaarine dar baa wada culuuntiye
Saw inaan carruuraha barnaa waajib culus maaha**

- .....
1. *Curuf* : *xeer*
  2. *Caqrab*: *babal yar oo laba gamood oo dhaadbeer iyo
madax leh oo badda ku jira*
  3. *Laxo*: *lix xiddigood oo urursan oo soo baxooda kolba
xilli ku beegmo*
  4. *Foore ciid leh*: *dabayl ciid wadata oo yaalaaba dhacda
subaxda bore ama fiidkii*
  5. *Lugaha casaba xiid*: *waa shimbir yar oo lugo cas oo i
nta badan fiidkii ciya*
  6. *Curraaf*: *qofka yaqaanna maluugta xiddigaha iyo
saadaasha hawada ama faaliya*
  7. *Daydada*: *bilaba roobka ee gu'gu da'o bisba ugu horraysa*
  8. *Cir-guduud*: *labada wakhti ee waaberiga marka nin
iyo geed la kala garto iyo marka
gabbalku dhaco ee weli aanu shaacu
madoobaan (labada cir-guduudood)*
  9. *Nuglo casuus leh*: *daruur biyo gelisay oo si dhega
fudud u curata*
  10. *Carcoorriga*: *guur guurka ama socodka
daruurta curanaysa*
  11. *Gale*: *foore ama dabayl*
  12. *Cirshin*: *xagga sare, cirka*

13. *Gumburi:* *nooc ka mid ah ugaadha Soomaalida ee sii dabar go'aysa, una eg dameeraha. Afka ayuu cirka u taagaa oo ciyaa, siina saadaalayaa goorta iyo halka uu cirku ka di'i doono*
14. *Marso:* *daruuro gubanaan u siman*
15. *Coonka:* *kambalka, kaabiga, balkan dhow, wuxuu kale oo noqdaa qofka cilinka ah*
16. *Calcalyo:* *biyo xareed ah, biyubu marka ay cirka ka soo dhacaan*
17. *Cayn bay bidhbidho leedahoo:* *orod uun bay ku badbaadi kartaa*
18. *Gu'sooruhu da'o:* *gu' hagaagey oo si fiican u da'ay*
19. *Cokanaadaaye (Cokan):* *aan oommanayn, soo fuley ama soo cabbey*
20. *Caris:* *marka idubu rimaan ee aanay weli cadbadu gollaba iman ee ay yar tabay, meel naq yar lehna way noqotaa*
21. *Duqduna riigta ku cuntaaye: ta weynina waxay roobkii da'ay ku cuntaa inta aanu dooggu soo bixin qoryaha iyo jirrida uu qooyo*
22. *Riig:* *dumaaga ama qori jabka*
23. *Coomir:* *qof la shu'aysto oo da'weyn*
24. *Karan:* *roob meelo gaar ah ka da'a gu'ga iyo dayrta dabadood*
25. *Cadar xagaa:* *daruur xilliga xagaaga timaadda oo teel-teel ah, kbafiif ah ama daruuro giblan oo dhaxan wata ka kooban*
26. *Cimidh:* *buuxa, tif ah*
27. *Culus la geeyaaye:* *hasha ama geela la geeya. Culus waa halmagaceed*
28. *Cirir:* *saxal*
29. *Cir Samuulad:* *roobka bisha Samuulad da'a*
30. *Cillayn:* *cillad, haddii aanu roobku seejin ayay balkan ugu jirtaa*

31. *Haysimo:*   *marka idaha sumalka lagu daro, idaha
gu'gii mar wada dbala (xaysimo)*
32. *Sumalkii cillaalaa:*   *wankii qoodba abaa ee idaha laga
xidhay*
33. *Caal-madow:*   *idaha goradda madow, buur ka mid ah
buuraha Sanaag*
34. *Wajiinubu (wajiine):*   *bilaha uu roobka gu'gu da'o ee
sida Daydo iyo Seermaweydo*
35. *Danbar-same:*   *roobka gu' hagaagey oo berisamaad
geyiga ku nuuray*
36. *Ceeryaamo:*   *dhedo, ciiro*
37. *Caska waaga:*   *marka waagu gunta ka soo guduuto*
38. *Nedo:*   *dhedo, dhaxan*
39. *Naqow:*   *naq, doog*
40. *Cobosha (cobol):*   *kaymaha duurka leh cawska ku
badba ama cawska duurka ka
baxa*
- .....

DHALLINYARO

Sida dad badan oo xogagaal Xaajiga u ahaa aan marar kala duwan ka maqlay, wallow uu Xaajigu ahaa nin da' weyn oo boqol sannadood kor u dhaafay, haddana waxa uu ahaa baa la yidhaahdaa nin xagga maskaxda dhallinyaro ka ah oo is xejiya dhinaca nolol la wadaagga fac yarta, waxaanu jeclaa inuu hadiyo goor ka ag dhowaado meelaha dhallinyaradu ku kulmaan. Waxa uu dhallinyarada la wadaagi jirey doodaha ay araada isku waydaarsanayaan, waxaanu isku taxallujin jirey inuu u gudbiyo aqoon iyo waaya aragnimo inta uu dheer yahay.

Gabaygan oo curashadiisu ku beegnayd sannadkii 1972, waxa uu toos ula hadlayaa dhallinyarada, isaga oo hoosta ka xarriiqaya in dhallinyaradu yihiin kuwa mustaqbalka iyo aayatiinka iska leh, loona baahan yahay in jilasha soo kacaya; hablo iyo inammaba; lagu barbaariyo anshax iyo aqoon u horseeda inay gutaan waajibaadyada kaabiga ku soo haya. Hadba inta aqoon la geliyo dhallinyarada ummad u soo kacaysa iyo heerka diyaar garowgooda, ayaa laga sii oddorosaa mustaqbalka ummaddaas. Taas ayuu gabaygu iftiiminayaa, waxaanu yidhi;

**Hadduu geed engego xaabadaa lagu idlaystaaye
Mid yar oo iniintiis ah baa soo awaal baxa'e
Isagaa anfaaciga hadhkiyo oodda kaafiya'e**

**Dadkana odaygu goortuu ka baxo iyo islaantiisu
Ubadkooda hadha baa tabcoo aayatiin hela'e
Aadan iyo Xaawiyo markii kaynta la abuuray
Sidaasay arwaaxdiyo dhirtuba ku isirraayeene**

**Ummaddaan shabaabkeedu¹ hanan waw ayaan xumo'e
Inammiyo hablahaba waxaad tihiin aarankii² kacaye
Itaal gabe dadkiinnii horoo waydin aragtaane
Idinkaa ammaanada xilkii eegga qaabbilaye
Iskiin wax u qabsada nolosha waw udub dhexaadkiye**

Israafkiyo³ fadhigu waa waxaad ku ambanaysaane

**Axmaqimo wakhtiga kaaga tegey oohin kugu reebye
Ayaantii ku dhaaftaana waa waxaan la eegayne**

**Arsaaq yaridu waa caajisnaan la oggolayn hawle
Axadkii kaslaan ahi sabool abidkii weeyaane
Rabbi nimuu laxaad u abyeyoon camal awoodaynin
Oon shaqo naftiisu oggolayn waa abaal dhacaye
Istiqlaal⁴ waxa taam ka dhiga waa adduunyada'e
Mar hadduu dhaqaaluhu akhiro⁵ calanku iimowye
Kolkaasuu amaahiyo baryaba aradku doonaaye
Icaanadu xornimaday ku tahay eebadii malage
Albaabkuu gumaysigu ku xado umamka weeyaane
Wixii uu ajnebi kuu qabtaa aayatiin ma lehe**

**Isku tiirsi waydiin eg yahay ururin xoolaade
Is-cuskada Islaamkaa la yidhi gebi ahaantiise
Waa amar addoonkii muslima faray Ilaahaye
Axaadiista Nebigay ku timid saad u aragteene
Is-khilaafku waa naar jannona waa isu imaade**

**Aradkiyo dadkuba waa dhismaha waxay u aayaane
Ragannimo nimaan tacab ku arag aayar heli waaye
Ishtihaada⁶ gobannimo dhib baa lagu ilaashaaye.**

- .....
1. *Shabaab:* waa Afcarbeed la macno ab dballinyaro
  2. *Aaran:* waxa looga jeedaa dballinyaro, waana geela aan qaangaadhka ahayn ee markaas beerkii nirgaba uun dhaafay, arlada dibin iyo waxa cusubna ama barwaaqadana “aaran” waa la odhan karaa
  3. *Israaf:* ka badbadin sida wax loo isticmaalo, gaar abaan maalka, cuntada iwm
  4. *Istiqlaal:* gobannimo, xorriyad
  5. *Akbir:* dib u dhac ama gaabin
  6. *Ishtihaad:* dedaal
- .....

KUDKUDE

Xaaji Aadan Axmed (Af-qallooc) waxa uu gabaygan ku soo gudbinayaa dareen dhiillo ka muuqato sannadkii 1973 markii uu arkay dhalliilo badan oo ka soo baxaya maamulkii dhididka iyo dheecaanka loo shubayey. Saddex sannadood ka dib dhalashadii kacaanka, iyada oo aan weli dadka ka bixin didmadii iyo diiftii haleeshay sagaalkii sannadood ee gobannimada ka dambeeyey, ayuu Xaajigu isha ku dhuftay dhaqammadii fooshu xumaa ee lagaga khatoobey ee lagu nacay dawladihii rayadka ahaa, sida musuqii, qabyaalladdii, boobkii hantida iyo fasahaadkii ku xidhiidhsanaa ee madaxdu horseedka ka ahaan jireen oo haddeertana madaxdii cusbayd ee kacaanku badiba dib boodhka uga afuufayaan.

Si sarbeeb iyo af-gobaadsiba leh, ayuu u tilmaamayaa arrintaas, isaga oo inagu fahamsiinaya hummaagyo qurux iyo xikmadba xambaarsan. Waxa aad mooddaa in gabaygu u dhacayo oo ku jihaysan yahay nimankii wasiirrada ama agaasimayaasha guud iyo wixii la midka ahaa oo la odhan karo waxay ka mid ahaayeen meelihii ugu horreeyey ee majaraha maamulku ka qalloocday. Waxa uu yidhi:

**Digo guuni waa meel waqeed dulin ka beermaaye
 Damal halkuu ka dhaco qodaxdu way kaga dambaysaaye
 In kastoo sun lagu daadiyoo dibadda loo xaadho
 Weli camadhku haraggii ma dayn daarta loo dhigaye
 Dibqalloocu wuxuu hoos galaa kayd dureemo lehe
 Dawadii kutaantii ma layn Geeshku soo diraye
 Dabaggaalihii kama ag tagin jeerinkuu degaye
 Doofaarku haradii biyaha kama dal-xiisoono
 Weli wuxuu kudkude deeddamaa degelladiisiye
 Shabeel baro ma daayoo abuur dabac ah weeyaane**

**Dundumada nin ciid inuu ka dhaqo doonay hidin waaye
 In kastoo kitaab soo degiyo diinta lagu dhaarsho
 Ma dawoobo shaydaan nimuu daaddaahsanayaaye
 Duuflaalka laba eef bartaa waanu deyn karine**

Daliilkiyo wacdiga loo akhriyo kuma duxaayaane
 Waa dhagax dixed aan qoyeyn roob kastoo da'e
 Diillimo qalbiga kaga dhashoo dooriyaa jira'e
 Dunjigiisa ku hortaagan baad dad u malaysaaye
 Markuu kaa dareerona iblays duufsadaa hela'e

Abeeskii da'weyn jirey ka ba'an doorkan kii kacaye
 Dabada ey nijaasteedu waa shay dabiici ahe
 Kuwiinnaa danaystaha ah een taqaddum doonaynin
 Dadkii iyo naftiinniiba waa dibin-dibeyseene
 Idinkoo dadkaw dheregsan baw damac badnaateene

Halkii nabadda laga doonayaa dabab ka oogtaane
 Kuwa daacadda ah baad qalbiga diiq ka gelisaane
 Nin dantiis idiin sheegtay baad wada dagaashaane
 Dadkaad ku kelliiftaan hadal ka dhaca cadha daraadeede
 Dushaad daar ka xidhataan idinkaan doocna qabanayne
 Denbi anu lahayn shicibku baad abid la doontaane

Mabda' annu wada diidney baad idinku doontaane
 Dar ku fiican shaqadaa jiroo dabin u qooshaane
 Dadku aawadiinnuu ku nacay qaar horoo degaye
 Dulmigiyo xumaantii ninkii doorad ka cayaaray
 Oo aan dabqanihii ku yiil weli ka duugoobin
 Oo laba af oo kala dahriya duulba mid u sheegay
 Oo diric ammaana ah sitaa daaha noo xidhaye
 Ha danniyina ruux idin maqlaa waa digtoonahaye

Gudcur damiyo waa kala naqaan waaga daalaca'e
 Diidmadii horaa nagu jirto diiftii may hadhine
 Dusdus iyo ninkii been wataa noo ma duur xulo'e
 idinkoo dunuubtaad gasheen duudsi laga yeelay
 Oo shaqadii laydiin diraa nagu dabrayseene
 Hal waraabe dilay baa lafaha dhidarku doontaaye
 Isagoo dul meermeerayuu dabinka eedaaye
 Maantana wixii hore dugee diradiraa jooja
 Waxna hadalku iga daarran yahay waano daacada ahe
 In kastaan dul-maray taladu waa kama dambaystiiye

Dadka raaca doqontaan afgaran kii u soo diga'e

NIN HAWOODEY

Waa hagatusyo iyo hawaala warrankii waayeeelnimo ee gabayada Xaaji Aadan lagu yiqinney. Nin Hawoodey waxa uu ka mid noqonayaa tixihii ugu dambeeyey ee Aadan Af-qallooc uu tiriyo. 1978 markii uu arkay in talo cayn wareegtey oo hoggaankii Kacaanku tartarka ka dhaafay waddadii caddayd, ayuu gabaygan ku hoga tusayaa hadimada iyo lama filaanta u daboolan ee u karsamaysa nin kasta oo ku hirta dhalanteed, been ay naftiisu u qurxisay iyo is taawin uu ka helay maal adduunyo oo gacantiisa ku tuurmey ama maskab iyo awood uu markaas urursaday. Waa wada sarbeeb iyo hadallo iidaaman oo talo iyo tusaalayn badanna xambaarsan. Wax uu yidhi:

**Nin hawoodey meel taagan buu hir uga laacaaye
Hoosiis lalaayuu arkaa hadh u maleeyaaye
Hayaan meelan lagu gaadhin buu halakan moodaaye
Halaaggiisu meeshuu yahuu gacan u haadshaaye
Hillaac bawga baxa abidba meelaan roob heline
Dhalanteedka heedh-heedha buu hore u raacaaye
Isagaan biyaba haynin buu soo horay odhane
Wuxuu ku hindisoodaa dadkaad ugu horraysaaye
Higgo qudha naftiisoo ku siman habi la'aantiisa
Haab-haabo samaduu yidhoo haadda la cayaaye**

**Nin kastoo hantiya duunyo waa looga hadhayaaye
Cidna uma hirgelin maanta iyo tan iyo Haabiile
Hadba waxay hor cararaan ninkii waayadaa hela'e
Habaar bay adduunyadu qabtaa hed iyo laayaane
Hebel ninkay tidhaah oo dhan bay hadimo yeeshaaye
Wax badan baa hawada tiigsadoo hoos u soo dhacaye**

**Inkastaad haleelada adduun jaad kastaba hayso
Waa hoodo yay kaala dhicin jar iyo haadaane
Hodan kii ahaa shalayto baan maanta qado hayne**

Hoos labadii gelin weeye oo hawli dheer tahaye
Dhaaxay habaas kaga tagtaa nimay heshiiyeene

Sida haadka duuliyo haddaad haatufkaw oroddo
Heli maysid waxaan Eebahay hadiyad kuu siine
Waa hibo Ilaah leeyahay oo kala hagaajaaye
Hammaddiyo illayn laguma helo hawl-kariyo xooge
Gorgorkoo hungoobaa tukuhu midho haleelaaye

Hammigaaga iyo geeridaan haab isu lahayne
Adigoo wuxuun hibanayaa lagu haf siiyaaye
Harraadiyo dhib adigoo qaboo hadal awood waayey
Oo lagu hareer tuban yahayaad habaq tidhaahdaaye
Kuwii hiilka kuu geli lahaa haybta gurigiinna
Horuu qaada mooyee wax kale kuuma hidiyaane
Halkaad dhigi tallaabada ma ogid waxa ku hoos yaalle
Haki lugaha Haaruun ku dhaha “haari”¹ haw socone!

.....
1. Haari: (Af-Ingiriisi) degdeg, si dhakhso ah

SEBEN TEGEY

Tixdani waa hawaale warran iyo hogatus inta halkan ku taalla laga soo helay, waxanu yidhi:

**Seben tagey mid weli soo socdiyo saaka waxa jooga
Seddexdaa wakhtaa xaal adduun lagu sifeeyaaye
Soo noqodna ma leh wixii saatifoo saaka kaa tegaye
Waxa saaddambeetiyo berrina waa su'aal maqane
Waxay taladu kuu suubban tahay subaxaad joogtaaye
Haddiise ay ku seegto oo arrini sibiq yar kuu dhaafto
Tolow maan sidaa falo ma jiro waxay samaysaaye
Waana sababe tawfiiqdu waa suu Ilaah yidhiye
Sacaadada iyo barwaaqadu waxay kula sin-jaaraanba
Saxal iyo mariiq baa beddeela siiba xoolaha'e**

GABAY BAROORDIIQ AH

Xaaji Aadan Axmed Xasan waxa uu Ceerigaabo ku geeriyooday sida aynu soo xusnay sannadkii 1986. Xilligaasi waxa uu ku beegnaa ayaamihii kacdoonka shacabku uu cirka ku shareernaa, dhinaca kalena cadaadiska iyo nolol duugga dadka lagu gabagabaynayey ee ilkihi maraaryaha lahaa ee taliskii Maxamed Siyaad adhaxda ka qaniinsanayeen. Xabbadda ayaa qoriga dhuuntiisa huruddey! Guri aanay geeriyi albaabka ku soo garaacini wuu yaraa oo dhimashadu xad ma lahayn ama waxa ay ka mid ahayd nolosha maalinlaha ah, guud ahaan Soomaaliya, gaar ahaanna Gobolladii Waqooyiga ee Xaaji Aadan ku geeriyooday, kana soo jeedey. Hebel la dilaa ama dar Alleba u geeriyoodaa dadka dhiillo kuma ahayn. Iyada oo caynkaas xaaladdu ahayd, ayaa waxa aan la kulmay xilligii aan daraasaynta buuggan ku hawllanaa cajeled uu qoraaga culus ee Axmed Faarax Cali (Idaajaa) u duubay Radyow Muqdisho geeridaas Xaajiga wax yar ka dib. Axmed Idaajaa waxa uu ka wayiigayaa oo ka calool xun yahay in geeridii Xaajiga hal-abuurku aanu ka gabyin marka laga reebo Alle ha u naxariisto'e Maxamed Nuur Shareeco oo gabay baroor-diiq ah ka tiriye. Axmed-Idaajaa waa runtii oo qof weyn baa baxay oo xaq u lahaa in loo baroor-diiqo oo maansoolayaashu geeridiisa geeraarro ku

xadanteeyaan, hase yeeshee waxa in la xusuusto mudan in aan maalmahaas ilmoba dadka indhiisa ku laabnayn oo baroori cirka ku laallayd! Waa xilligii ku caanka baxay “Looma Ooyaanka”! Hal-abuur arrintaas oo kale u godlanaaba haddiiba uu jirey sidaas uma badnayn! Si kastaba ha iska ahaato’e gabaygaas Maxamed Nuur Shareeco oo runtii farshaxannimo xambaarsani waxa uu ka hadlayaa qofnimadii iyo hal-muceednimadii abwaanka Xaaji Aadan Af-qallooc. Waa duco iyo baroor-diiq maamuus ah, waxanu yidhi:

**Isku aragti maahoo nafluhu kala aqoon roone
Ayaankiyo nasiibkuba waa amar Ilaahaye
Axadkuu jeclaadaa wallee hela ammaan weyne
Arartiyoo baroor-diiqdatani way ekoon tahaye
Xaaji Af-qallooc baa dhintayo waan alwanayaaye
Intuu jirey soddon saniyo boqol weli in baa dheere**

**Abwaan wax garaduu ahaa oo loo ogsoon yahaye
Soomaali ururshuu ahaa kalana aafayne
Ehelkii calankuu ahaa oo eed u soo galaye
Aayaha kan jecel buu ahaa diinta aaminaye
Kan Islaamka дума buu ahaa ehelu diinkiye**

**Astaantooda yuu wada nebcaa idil gumeystaha’e
Ka ilaasha samahuu ahaa lagu arwaaxaaye
Abwaan jecel dalkiisuu ahaa lama illaawaane
Abtiriska nin diiduu ahaa eex wixii wada’e**

**Uufannays nin neceb buu ahaa kii adeega ahe
Isticmaar nin diiduu ahaa oo eryay yidhiye
Addoonnimo ka cararuu lahaa daayin abidkiye
Anfaaciga ha cuninuu lahaa eeddu daba taalle
Ujeeddada gumeystuhuu lahaa eego oo naca’e**

**Ayaatiinka doonuu lahaa ubadka kiinna ahe
Arligaa ugbaadkuu lahaa yuu abaar noqone
Abuuroo ku beeruu lahaa shay anfaaci lehe**

Aqoon iyo waxbarashuu lahaa idil is gaadhsiiya

Indhihiinna fura buu lahaa hayska awdina'e
Asaaggiinna raacuu lahaa oogadaa mara'e
Awoodda isu geeytuu lahaa oo is aamina'e
Adeeg buu ku jirey maanta iyo abadenkiisiye

Nin adkaysin badan buu ahaa cadow asiiba ahe
Nin aragti dheer buu ahaa oo ogaal badane
Ambaqaada ummadduu lahaa hays illaawina'e
Intii uu aflixiyey baa ka badan ubaxa geedaha'e
Odhaah kuma dhammayn karo wixii uu abaal galaye

Nin inshaaro badan buu ahaa waa aftahankiiye
Taallo aada inuu mudan yahaan muran ka oogdayne
Abwaankaa xijaabtaye wakhtiga gaadhey iniqdiisa
Ayaan-dhalad inuu yahay ayaan oogta ka caddayne

Ilaah baan baryaayaa Rabbiga aada ee jira'e
Cadaab olola uuriyo kulayl laysku alamsiiyo
Naar oogan qiiqiyo ufiyo ohon waxyeelaaya
Armac dab ah abees jahannabaad dibuqallooc oodan
Ka badbaadi Ebbow Aduu yahay addoonkaaye
Iihii jannada Ebbow dhex gee aarankiyo doogga

Aammiin

TUDUCYO LAGA HAYO GABAYO MAQAN

Tuducyada soo socda waxaa laga hayaa dhawr gabay oo Xaaji Aadan lahaa oo buuggan ka maqan, una baahan raadin, iyaga iyo kuwa kale oo badan oo la mid ah oo daraasadayntani gaadhi weydey.

1

**Baryo waa mar qudha iyo walaal inuu ku baantaaye
Baabacada dhawr jeer hadduu gacanta kuu buuxsho
Bixin maayo iyo baa ku xiga kuuma baahniba'e.**

2

**Dhurwaagaa hadduu xero dhex galo neef la dhaadhaca'e
Dharaar keliya tiro goosantuu dhidarku laayaaye
Dhirbaaxada Calliga xoogga weyn waad u dhimataaye
Dhaawaca abguriduu axmaqu dhaaxba leeyahaye
Nin dherгаа kasaad inuu u ledo waa halaan dhicine
Hadba muruqa laba dhaadmay buu dhinac ka eegaaye
Ma dhadhamiyo soor aan lahayn dhiig nin caata ahe
Dhudhunkiyo halkii aan dhammayn dhuux lihiyo taako
Xabaalaha dhankoodii ninkii iigu soo dhigaye**

3

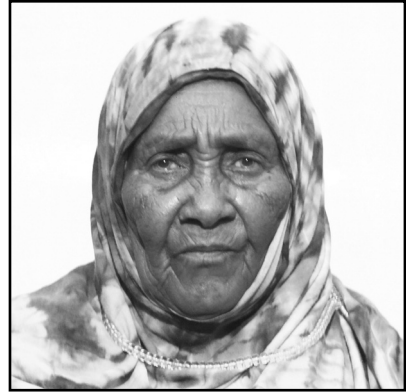
**Doofillow libaaxoo ku qaday duudda iyo soolka
Dawac badhi idaad cunay muxuu laqanyadii daacay
iyaday dameeruhu dhergeen darista Xaabaale
Maxaa baqal dibbiray oo senguhu doogga cuni waayey
Digaagga oo hadhuudh iyo sareen daamanka u buuxo
Maxaa haad-ka-adag duulayaa gaajo la ag diiday**

4

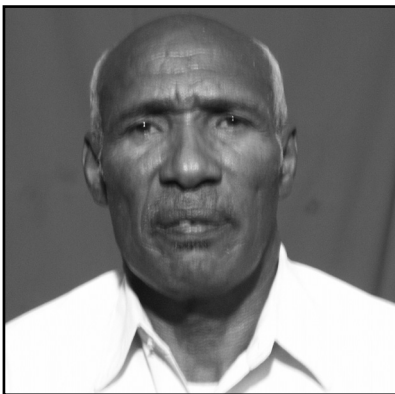
**Lebiga iyo dharjada kii Ilaah liiciyaa jaba'e
Liigga iyo sakaarada risiqa laysu le'eksiye
Libaaxuna ma dhaco dhidarna waa laxaadsadaye.**

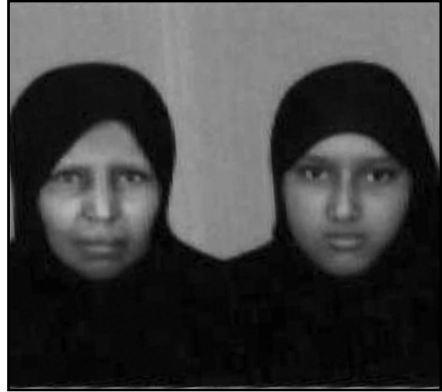
**SAWIRRADA TAFIIRTII
XAAJIGA QAYB KA MID AH**

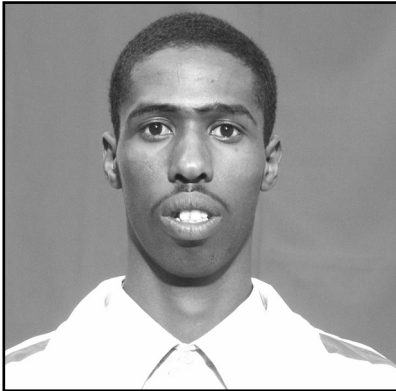
**Bidixda: Xaaji Aadan Axmed (Af-qallooc) iyo xaaskiisa
Maryan Maxamed Gugun-fadhi**

**Axmed Xaaji Aadan (Af-qallooc) iyo xaaskiisa
Khadra Xasan weged**

Maxamed X. Aadan (Af-qallooc), Canab Maxamed Xayd iyo inantooda Faadumo Maxamed X. Aadan

Mahad Axmed Xaaji Aadan iyo Aadan Axmed Xaaji Aadan

IFTIIMIN KU SAABSAN QORAAGA

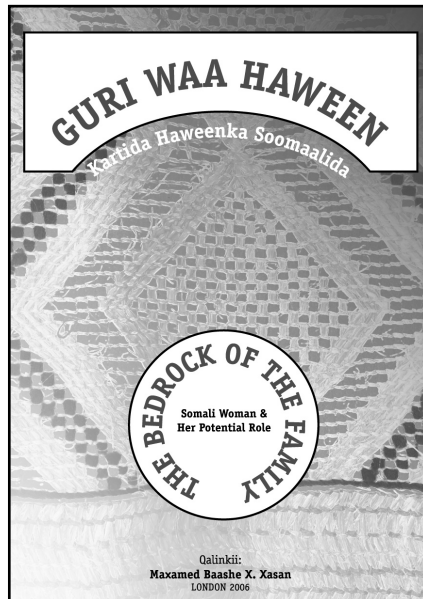
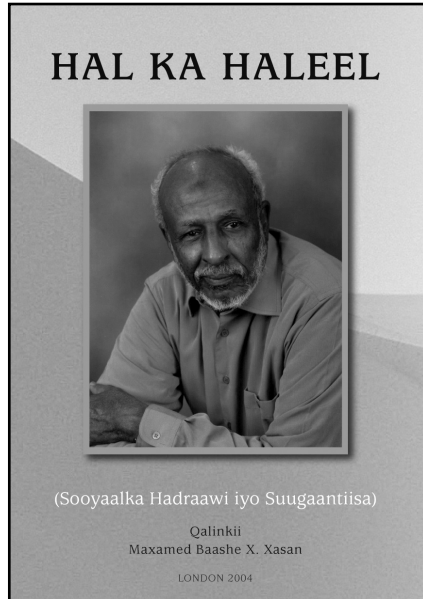

Qoraaga buuggan “**Hal Aan Tebayey**” Maxamed Baashe X. Xasan waxa uu ku dhashay duleedka Galka Maygaagle oo ku ogog leh Qorilugud, Degmada Buuhoodle dayrtii 1963. Malcaamadda iyo waxbarashada fasalka 1aad ee dugsiga hoose waxa uu ka bilaabay Ballidhiig, Gobolka Togdheer. Dugsiyada hoose, dhexe iyo sareba, waxa uu qoraagu ku idlaystay magaalada Hargeysa.

Mucaaridkii hubaysnaa ee ku kacsanaa dawladdii Maxamed Siyaad Barre, garabkiisii SNM ayuu qoraagu ku biiray Maarij 1983. Maxamed Baashe waxa uu ka mid ahaa hawl-wadeennadii Idaacaddii mucaaridkaas ee Radyow Halgan, isaga oo ka mid ahaa mas’uuliyiinteeda maamulka iyo barnaamijyadeeda. Bishii Julay 1987 ayuu deeq waxbarasho ugu kicitimay dalkii Czechoslovakia loo yiqiinney ee u kala dhanbalmay labada jamhuuriyadood ee kala madaxa bannaan; Czech iyo Slovakia bilowgii 1993. Jaamacadda The Charles University, Prague, The Czech Republic, ayuu qoraagu ku qaatay culuunta saxaafadda, isaga oo jaamacaddaas ka hantiyey Digriiga Master of Journalism and Mass Communication dhammaadkii 1992.

Maxamed Baashe X. Xasan waxa buuggan “**Hal Aan Tebayey**” uga horreeyey labada buug ee “**Hal Ka Haleel**” oo ka xog warramaya Sooyaalka iyo Suugaanta abwaanka Maxamed Ibraahim Warsame (Hadraawi) iyo “**Guri Waa Haween**” oo si mug leh uga hadlaya Kartida iyo Kasmada Haweenka Soomaalida. Qoraagu waxa uu haddeer ku nool yahay magaalada London, waxaanu daraaseeyaa oo xiiseeyaa barashada dhaqanka, taariikhda, afka iyo suugaanta Soomaalida. Maxamed Baashe X. Xasan waxa uu hadda gacanta ku hayaa daraasayn ku saabsan **Ayaamihii Noloshiisa iyo Halgankii Hubaysnaa**.

Abokor Ibraahim Xasan (Qoorgaab)

Dheegag Maanseed Xul Ah

**Mar haddaan waxaan doonayiyo dawladnimo waayey
Dantay weeye inaan aammusaa eegga dabadeede
Dulligaa ku jira noloshu waa idinku deelqaafe.
Dilkii Sheekh Bashiir, 1947**

**Ikuhu wada jirkooday hilbaha adag ku gooyaane
Haddii iniba meel taagan tahay adhax ma feenteene
Itifaaq la'aan laguma helo lib iyo iimaane
Abtirsiinyo reer hebela' iyo oday ku faan tuura
Indho fura hurdadu waa waxaad ku ibtilowdeene
Dardaaran, 1956**

**Murtida iyo aqoontiyo cilmigu malaha miisaane
Hadduu sida muwaashiga ciyuu muudal yahay soocan
Nin adduunyo maantaa hayaa Mawlihii noqoye
Mugdi baynu soconnaa habeen meelaan nuur jirine
Sidii Binu Israa'iil mutaan marar sallownaaye
Isku murugney aakhirana waa madhax xunoo yaalle
Maxaan idinku maaweeliyaa miridhay laabtiye.
Marwo, 1962**

**Kuwa fuudka laaciyo intuu faajir talinaayo
Oo camalku kii Fiishar yahay faracna dheeraaday
Oo aanan filahayn inuu furuqu baan yeesho
Jeeruu fadliga Eebbahay ferej inoo keeno
Oo shicibka reer hebel fasaqay foodhibahalleeyo
Oo ay fariiddo u kacaan fidhadan ceebawdey
Faallada wixii dhacay inaan fidiyo waa caare
Waxba yaan ku foofine arrini hay fadhido caawa.
Facaan Ahay, 1962**

**Taaj madaxa awr loo geshaa waa tusmo habowe
Tuug daalliniyo caasi baad tamar u yeeshaane
Tembi baad u dhiibteen nimaan tuna ka sheegayne
Toorrey af badan baw xidheen taarig xoogsadaye
Tabaalaha Wakhtiga, 1966**

**Akhlaaqdii xumaatoo xishood laga awaareeye
Iimaanku laabtuu jiraye aragahaw u guurye
Kun jeerood ixsaan fari ma jiro axad maqlaayaaye
Waxay dheghu aad ugu furmaan ereyga ceebeede
Ina Cigaal, 1967**

**Kuwii doorashada noo galaa gabay halkoodiye
Khalqigi oo horuu guurayey dib u gucleeyeene
Googooye Soomaali oo gobolba meel aadye
Guryaha iyo ceelkaa dartood laysku gawracaye
Waa taa gamaaduhu bateen goobtii lays dhigaye
Gildhigaanka waxa loo sitaa goosankii hadhaye
Caawana kursi aad gaadhid baa guure loo yahaye
Gurdan baan maqlaayaa sidii guuto weerarahe
Gawaadhidu tolla'ay bay siddaa guuxu baxayaaye
Aar Gaboobey, 1969**

**Arday kama hadhoo macallinkuu daba ordaayaaye
Mas'uuliyaddu waa adagtahoo waa ammuur culuse
Ardal iyo nimaan qaadi karin looma aammino'e
Nin naftiisa amarkeed gabaa ma abyo khayrkeede
Aqalkeeda Leegada
Oktoobar 1969**

**Waxaan ahay qabiilkii akhiraay Reer Afriiqiya'e
Dabkaan ololiyaa lagu gubtaa meel haddaan imiye
Iimaan la'aantiyo dhibtaan abid jeclaadaaye
Awood waxaan u leeyahay khilaaf inan abuuraaye
Isku diridda iyo baan aqaan laydinka adkaaye
Qabyaaladdii oo Hadlaysa, 1971**

**Muddo boqol gu'yaa dhaqankaygu nagu magoognaaye
Maantuu bilow yahay codkeennu oo laysku maamulo'e
Ka macaan maggaabada listiyo malabka Daaloode
Maskaxdii jirroon dayaxu waw madow yahay
Inyar oo qalbiga maal ku leh baa ka murugoone
Waa mahadho taariikhi ah iyo madhax la tuugaaye
Ku mintida afkii hooyo waa lagama maarmaane.**

Afka Hooyo, 1972

**Dundumada nin ciid inuu ka dhaqo doonay hidin waaye
In kastoo kitaab soo degiyo diinta lagu dhaarsho
Ma dawoobo shaydaan nimuu daaddahsanayaaye
Duuflaalka laba eef bartaa waanu deyn karine
Daliilkiyo wacdiga loo akhriyo kuma duxaayaane
Waa dhagax dixedd aan qoyeyn roob kastoo da'e
Diillimo qalbiga kaga dhashoo dooriyaa jira'e
Dunjigiisa ku hortaagan baad dad u malaysaaye
Markuu kaa dareerona iblays duufsadaa hela'e
Kudkude, 1973**

**Inkastaad haleelada adduun jaad kastaba hayso
Waa hoodo yay kaala dhicin jar iyo haadaane
Hodan kii ahaa shalayto baan maanta qado hayne
Hoos labadii gelin weeye oo hawli dheer tahaye
Dhaaxay habaas kaga tagtaa nimay heshiyeene
Nin Hawoodey, 1978**

ILAHA XIGASHADA IYO RAAD-RAACA BUUGGA

1. Xog iyo wacaalo ka soo jeeda waraysiyo iyo xidhiidho kale oo qoraagu la wadaagay dad kala duwan xilliyo kala duwan. Dadka qoraagu la kulmay ama xidhiidhka la yeeshay waxa ka mid ah:

Axmed Xaaji Aadan Axmed Xasan (Af-qallooc): Xidhiidh, Ceerigaabo, 2006, 2007, 2008

Cabdullaahi Sheekh Xasan (Hantiwadaag): Xidhiidh, Sweden, 2007

Xuseen Nuur Axmed (Al-xuseyni): Kulan, Hargeysa, Oktobar 2007

Axmed Colaad (Qorane): Kulan, Hargeysa Oktobar, 2007

Khadra Daahir Af-qarshe: Kulan, Addis Ababa, 2006

Maxamuud Sheekh Axmed Cali (Sheekh Jabha): Kulan, London, 2008

2. Maxamed Cali Gurey: Cajelado uu gabayada intooda badan ku duubay

3. Radyow Muqdisho iyo Laanta Af-soomaaliga ee BBC, Cajelado lagu duubay idaacadahaas oo ku saabsan taariikhda Xaaji Aadan Af-qallooc, Muqdisho, London 1986